

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

11 – 12

studeni – prosinac / novembar – decembar

Sarajevo 2025.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršni urednik: Ivan MILIĆEVIĆ

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Zlatko BRKIĆ, doc. dr. Enver IŠERIĆ, prof. dr. Alena JURIĆ, prof. dr. Cvija JURKOVIĆ,
prof. dr. Denis PAJIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost),
a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice	5
------------------------------------	---

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Ena Gotovuša	Direktiva o Europskom istražnom nalogu: Izazovi u primjeni	7
--------------	---	---

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

Filip Novaković	Kriminalizacija клевете u savremenom bosanskohercegovačkom pravu	38
-----------------	---	----

PRIKAZ

Meliha Povlakić	Prof. dr. Zoran P. Rašović: Pravo svojine (Udruženje pravnika Crne Gore, Podgorica, 2024)	61
-----------------	---	----

Dino Kovačević	Prof. dr. Džamna Duman Vranić: Uvod u roditeljsku odgovornost, drugo i dopunjeno izdanje (Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet, Sarajevo, 2025)	67
----------------	--	----

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Miodrag N. Simović)	72
--	----

Evropski sud za ljudska prava (Harun Išerić)	95
--	----

Sud Evropske unije (Nasir Muftić)	103
---	-----

Upute za autore	109
-----------------------	-----

CONTENTS

Foreword of the Editor in Chief	5
---------------------------------------	---

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Ena Gotovuša	Directive on the European investigation order: challenges in implementation	7
--------------	--	---

SCIENTIFIC REVIEW

Filip Novaković	Criminalization of defamation in contemporary Bosnian-Herzegovinian Law	38
-----------------	--	----

REVIEW

Meliha Povlakić	Prof. Dr. Zoran P. Rašović: Property law (Association of lawyers of Montenegro, Podgorica, 2024)	61
-----------------	--	----

Dino Kovačević	Prof. Dr. Džamna Duman Vranić: Introduction to Parental Responsibility, Second and Revised Edition (University of Sarajevo – Faculty of Law, Sarajevo, 2025)	67
----------------	---	----

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Miodrag N. Simović)	72
--	----

European Court of Human Rights (Harun Išerić)	95
--	----

Court of the European Union (Nasir Muftić)	103
---	-----

Instructions for authors	109
---------------------------------------	-----

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Posljednji dvobroj časopisa „Pravna misao“ u ovoj godini vam donosi prepoznatljivu kombinaciju članaka, prikaza i sudske prakse o zanimljivim i aktuelnim pitanjima.

Tako se u članku pod naslovom "Direktiva o Europskom istražnom nalogu: Izazovi u primjeni" (izvorni naučni rad) autorica posvećuje raspravi o ovom pravnom dokumentu Evropske unije s obzirom da predstavlja prelaz s tradicionalnog, konvencijskog modela uzajamne pravne pomoći na supranacionalni sistem pravosudne saradnje utemeljen na načelu uzajamnog priznavanja. U tom smislu, rad analizira normativni okvir i osnovne karakteristike Direktive, uz fokus na praksu Suda Evropske unije koja je razjasnila ključna pitanja njene primjene. Analizom deset presuda donesenih od stupanja na snagu Direktive do danas, rad sistematizira standarde koje je Sud Evropske unije uspostavio u pogledu definicije „tijela izdatelja“, materijalnih uvjeta za izdavanje naloga, dostupnosti pravnih lijekova, prihvatljivosti dokaza i zaštite temeljnih prava u prekograničnim postupcima. Rezultati pokazuju da je ova Direktiva znatno unaprijedila efikasnost i predvidivost saradnje među državama članicama, ali da i dalje postoje izazovi vezani uz odsustvo jedinstvenih pravila o prihvatljivosti dokaza i potrebu za djelotvornom zaštitom prava osoba pogođenih istražnim mjerama. Rad zaključuje da daljnji razvoj zahtijeva normativno i jurisprudencijalno usklađivanje radi postizanja ravnoteže između efikasnosti saradnje i zaštite temeljnih prava.

O aktuelnim pitanjima zaštite od klevete u savremenom bosanskohercegovačkom pravu, s posebnim fokusom na krivičnopravno regulisanje u Republici Srpskoj, govori rad „Kriminalizacija klevete u savremenom bosanskohercegovačkom pravu“ (pregledni naučni rad). Osnovna teza rada jeste da građansko-pravni mehanizmi predstavljaju primjereniji i proporcionalniji oblik zaštite u odnosu na krivičnopravne. Polazeći od historijskog pregleda i teorijskih određenja pojmova časti i ugleda, rad analizira zakonska obilježja krivičnog djela klevete iz člana 208a Krivičnog zakonika Republike Srpske, te odredbe o isključenju protivpravnosti. Posebna pažnja posvećena je uporednopravnim

rješenjima i standardima koje razvijaju Vijeće Evrope, Parlamentarna skupština kroz Rezoluciju 1577 (2007) i praksa Evropskog suda za ljudska prava. Na osnovu ove analize, autor zaključuje da krivično-pravna regulacija klevete stvara ozbiljne rizike po slobodu izražavanja, medijske slobode i demokratski dijalog, dok građanskopravni mehanizmi omogućavaju adekvatnu i srazmjernu zaštitu prava na ugled. Stoga se zalaže za dekriminalizaciju klevete i jačanje civilnopravnih instrumenata, čime bi se postigao balans između zaštite ugleda i očuvanja slobode izražavanja kao temeljnog prava.

O objavljenim knjigama govori se kroz dva prikaza. U junu 2024. je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore promovirano četverotomo djelo pod naslovom „Pravo svojine“ prof. dr. Zorana P. Rašovića, redovnog člana Akademije nauka i umjetnosti Crne Gore, u izdanju Udruženja pravnika Crne Gore. Kako je to zapisala prof. em. dr. Meliha Povlakić, već prvi pogled na ovo djelo koje bi se moglo okarakterizirati kao autorov *opus magnum*, ali i enciklopedija prava svojine/vlasništva, izaziva poštovanje i divljenje, podroban pogled na sadržaj ovaj osjećaj samo pojačava. Prikaz Udžbenika prof. dr. Džamne Duman Vranić pod naslovom *Uvod u roditeljsku odgovornost. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, u izdanju Univerziteta u Sarajevu – Pravnog fakulteta (2025) pripremio je mr. iur. Dino Kovačević, naglašavajući da složene odnose roditelja i djece nije moguće savremeno promišljati izvan razumijevanja koncepta roditeljske odgovornosti koja se odnosi na realiziranje prava i dužnosti u odnosu s djetetom.

Novi pregled prakse kako u BiH tako i na evropskom nivou dat je, kao i do sada, kroz odluke visokih sudova (Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije).

Na kraju ove uvodne riječi, ali ne i na posljednjem mjestu, Redakcija časopisa *Pravna misao* izražava zahvalnost svima koji su tokom 2025. godine istraživali i pisali radove, bili angažirani na njihovom čitanju, recenziranju i unapređenju, te brinuli o publikovanju i promociji Časopisa.

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

DIREKTIVA O EUROPSKOM ISTRAŽNOM NALOGU: IZAZOVI U PRIMJENI

izvorni znanstveni rad

UDK 343.13:061.1 EU
341.645:061.1 EU

Ena Gotovuša*

Direktiva 2014/41/EU o Europskom istražnom nalogu (Direktiva o EIN-u) označila je prijelaz s tradicionalnog, konvencijskog modela uzajamne pravne pomoći na supranacionalni sistem pravosudne saradnje utemeljen na načelu uzajamnog priznavanja. Ovaj rad analizira normativni okvir i osnovne karakteristike Direktive o EIN-u, uz fokus na praksu Suda Europske unije koja je razjasnila ključna pitanja njene primjene. Analizom deset presuda donesenih od stupanja na snagu Direktive o EIN-u do danas, rad sistematizira standarde koje je Sud Europske unije uspostavio u pogledu definicije „tijela izdavatelja“, materijalnih uvjeta za izdavanje naloga, dostupnosti pravnih lijekova, prihvatljivosti dokaza i zaštite temeljnih prava u prekograničnim postupcima. Rezultati pokazuju da je Direktiva o EIN-u znatno unaprijedila efikasnost i predvidivost saradnje među državama članicama, ali da i dalje postoje izazovi vezani uz odsustvo jedinstvenih pravila o prihvatljivosti dokaza i potrebu za djelotvornom zaštitom prava osoba pogođenih istražnim mjerama. Rad zaključuje da daljnji razvoj zahtijeva normativno i jurisprudencijalno usklađivanje radi postizanja ravnoteže između djelotvornosti saradnje i zaštite temeljnih prava.

Ključne riječi:

Europski istražni nalog, Sud Europske unije, uzajamno priznavanje, temeljna prava, dokaz, pravni lijek, prekogranična saradnja

* dr. sc., viša asistentica na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu

UVOD

Direktiva 2014/41/EU o Europskom istražnom nalogu u krivičnim stvarima¹ (u daljnjem tekstu: Direktiva o EIN-u), usvojena u aprilu 2014. godine, predstavlja prvi sveobuhvatni pravni instrument za prikupljanje dokaza među državama članicama Europske unije (u daljnjem tekstu: EU) nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora.² Sve države članice, s izuzetkom Irske i Danske³, imale su obavezu da do 22. maja 2017. godine usklade svoja nacionalna zakonodavstva s odredbama Direktive o EIN-u. Budući da navedeni rok nije u potpunosti ispoštovan, njene odredbe prenesene su u nacionalna zakonodavstva svih država članica EU u potpunosti tek tokom 2018. godine.⁴

Početak primjene Direktive o EIN-u označio je prijelaz s međuvladinog modela saradnje – tradicionalnog sistema pružanja pravne pomoći u krivičnim stvarima između država članica, zasnovanog na konvencijama i protokolima⁵ – na supranacionalni model pravosudne saradnje utemeljen na načelu

¹ Direktiva 2014/41/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 3. aprila 2014. godine o Europskom istražnom nalogu u kaznenim stvarima, SL L 130, 1. maja 2014. godine, str. 1–36.

² Pročišćene verzije Ugovora o Europskoj uniji (UEU) i Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU), SL C 202, 7.6.2016, str. 1–388.

³ Irska i Danska nisu sudjelovale u donošenju Direktive o EIN-u. V. alineju 44. i 45. Preambule Direktive.

⁴ Europska komisija. *Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću o provedbi Direktive 2014/41/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 3. travnja 2014. o Europskom istražnom nalogu u kaznenim stvarima*. COM(2021) 409 final, Brisel, 2021, str. 2-3. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0409>.

⁵ Vijeće Europe. *Europska konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima*, ETS br. 030, Strasbourg, 20. travnja 1959. godine; *Prvi dodatni protokol uz Europsku konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima*, ETS br. 099, Strasbourg, 17. ožujka 1978. godine; *Drugi dodatni protokol uz Europsku konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima*, ETS br. 182, Strasbourg, 8. studenoga 2001. godine; *Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma*, SL L 239, 22. rujna 2000. godine; *Konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima između država članica Europske unije*, SL C 197, 12. srpnja 2000. godine; *Protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima između država članica Europske unije*, SL C 326, 21. studenoga 2001. godine V. detaljnije Militello, V., i A. Mangiaracina (2009) "The Future of Mutual Assistance

uzajamnog priznavanja presuda i drugih odluka pravosudnih tijela. Taj prijelaz zahtijeva detaljniju analizu ključnih odredbi Direktive o EIN, s posebnim naglaskom na zaštitu temeljnih prava i sloboda zagarantiranih Poveljom Europske unije o temeljnim pravima⁶ (u daljnjem tekstu: Povelja), koja je nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora postala dio primarnog prava EU-a, s jednakom pravnom snagom kao i Osnivački ugovori – Ugovor o Europskoj uniji (UEU) i Ugovor o funkcioniranju Europske unije (UFEU).⁷

U tom kontekstu od posebnog značaja jeste odnos između načela uzajamnog priznavanja presuda i drugih odluka pravosudnih tijela između država članica⁸ – kao nužnih pretpostavki za djelotvornu primjenu Direktive o

Conventions in the European Union”, str. 169-187. U: C.J.C.F. Fijnaut i J. Ouwerkerk (ur.), *The Future of Police and Judicial Cooperation in the EU*. Leiden. Brill | Nijhoff; Armada, I., i A. Weyembergh (2017) “The mutual recognition principle and EU criminal law”, str. 111-136. U: M. Fletcher, E. Herlin-Karnell i C. Matera (ur.), *The European Union as an Area of Freedom, Security and Justice*. Abingdon. Routledge.

⁶ Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 326, 26. 10. 2012. godine, str. 391–407.

⁷ Član 6. stav 1. TEU-a glasi: „Unija priznaje prava, slobode i načela određena Poveljom Europske unije o temeljnim pravima od 7. prosinca 2000. godine, kako je prilagođena u Strasbourgu 12. prosinca 2007. godine, koja ima istu pravnu snagu kao Ugovori.“

⁸ Na sastanku u Tampereu načelo uzajamnog priznavanja presuda i drugih odluka pravosudnih tijela proglašeno je „kamenom temeljcem“ pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Bitno je, međutim, naglasiti da načelo uzajamnog priznavanja nije novina u pravu EU-a, već svoje porijeklo ima u praksi Suda EU razvijenoj u okviru unutrašnjeg tržišta. Već u predmetu *Cassis de Dijon* (C-120/78, *Rewe-Zentrale v. Bundesverwaltung für Branntwein* [1979.] ECLI:EU:C:1979:42, tačka 14), Sud EU je utvrdio da roba zakonito proizvedena i stavljena na tržište jedne države članice mora imati slobodan pristup tržištu drugih država članica, čime je postavljen temelj široj primjeni načela uzajamnog priznavanja. V. Europsko vijeće (1999) *Zaključci predsjedništva sa specijalnog sastanka Europskog vijeća o uspostavi područja slobode, sigurnosti i pravde – Tampere*, 15. i 16. oktobar 1999. Bruxelles: Vijeće Europske unije. Također, usp. Xanthopoulou, E. (2020) *Fundamental Rights and Mutual Trust in the Area of Freedom, Security and Justice: A Role for Proportionality?* Oxford: Hart Publishing, str. 12–15; Pošćić, A. i Majkić, I. (2014) “Razvoj sudske prakse nakon predmeta ‘Keck’ u području slobode kretanja robe”, *Pravni vjesnik*, Vol. 30, br. 3-4, str. 107–108; Cambien, N. (2017) “Mutual Recognition and Mutual Trust in the Internal Market”, *European Papers*, Vol. 2, br. 1, str. 93–115.

EIN-u – i faktičnog stepena zaštite temeljnih prava u državama članicama, onako kako su zajamčena Poveljom. Pritom treba imati u vidu da je Sud Europske unije (u daljnjem tekstu: Sud EU) dugo vremena bio sklon davanju primata očuvanju mehanizama uspostavljenih na temelju sekundarnog zakonodavstva, često zanemarujući stvarni nivo zaštite temeljnih prava i sloboda u pojedinim državama članicama.⁹ Upravo iz tog razloga, Direktiva o EIN-u predstavlja prvi pravni instrument u području pravosudne saradnje u krivičnim stvarima koji u svojim odredbama izričito omogućava odbijanje saradnje, odnosno pružanja pravne pomoći drugoj državi članici, u

⁹ U svojoj ranoj praksi (*Gözütok i Brügge*, C-187/01 i C-385/01, ECLI:EU:C:2003:87; *Advocaten voor de Wereld*, C-303/05, ECLI:EU:C:2007:261; *Melloni*, C-399/11, ECLI:EU:C:2013:107) Sud EU razvijao je strogo shvatanje načela uzajamnog priznavanja, koje je neraskidivo povezano i ujedno zasnovano na uzajamnom povjerenju među državama članicama. U *Mišljenju 2/13* (ECLI:EU:C:2014:2454) Sud EU je naglasio da bi pravni okvir EU bio narušen kada bi se jednoj državi članici dopustilo da provjerava poštivanje temeljnih prava u drugoj, jer bi to potkopalo uzajamno povjerenje koje čini sastavni dio uzajamnog priznavanja. Tek presudom u predmetu *Aranyosi i Căldăraru* (C-404/15 i C-659/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:198) uvedeno je ograničenje ovog pristupa, jer je Sud EU priznao da uzajamno povjerenje, kao temelj uzajamnog priznavanja, nije apsolutno, već se može oboriti kada postoji ozbiljan rizik od povrede temeljnih prava. Usp. Prechal, S. (2017) "Mutual Trust Before the Court of Justice of the European Union", *European Papers*, Vol. 2, br. 1, str. 75–92; Herlin-Karnell, E. (2014) "Constitutional Principles in the Area of Freedom, Security and Justice", str. 38–53. U: Acosta Arcarazo, D. i Murphy, C. (ur.) *EU Security and Justice Law: After Lisbon and Stockholm*. Oxford: Hart Publishing. S druge strane, u vezi s pitanjem da li je državama članicama dozvoljeno da pruže viši stepen zaštite ljudskih prava od onoga kojeg zahtijeva EU pravo, važno je istaći da je to moguće samo ukoliko predmetno područje nije u potpunosti regulisano od strane EU zakonodavca. Usp. Materljan, G. i Materljan, I. (2019) "Predmet Taricco II i pitanja na vagi: ustavno načelo zakonitosti u kaznenom pravu i djelotvornost prava Europske unije", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, Vol. 26 – br. 2/2019, str. 521–522; Lenaerts, K. (2019), Keynote Speech, "Making the EU Charter of Fundamental Rights a Reality for All: 10th Anniversary of the Charter Becoming Legally Binding", High Level event jointly held by the European Commission, the Finnish Presidency of the Council of the European Union and the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), str. 11-15. Dostupno na: https://commission.europa.eu/system/files/2019-11/charter_lenaerts12.11.19.pdf.

slučajevima kada bi izvršenje tražene mjere moglo dovesti do povrede temeljnih prava osobe na koju se odnosi.¹⁰

U radu će, u nastavku, Direktiva o EIN-u biti ukratko prikazana kroz svoje osnovne karakteristike, područje primjene i obavezu izvršenja Europskog istražnog naloga (u daljnjem tekstu: EIN), nakon čega će pažnja biti usmjerena na pitanja koja su se pojavila tokom osam godina njene primjene i o kojima se očitovao Sud EU. Ta pitanja odnose se na: (1) dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s EIN-om, (2) područje primjene EIN-a, (3) tumačenje definicije „tijela izdavatelja“ EIN-a, (4) uvjete za izdavanje EIN-a, (5) prihvatljivost dokaza prikupljenih putem EIN-a, (6) pravna sredstva dostupna za osporavanje EIN-a, te (7) prikupljanje dokaza putem presretanja telekomunikacija kao posebno osjetljivo područje primjene EIN-a.

1. EUROPSKI ISTRAŽNI NALOG: OPŠTE NAPOMENE

1.1. Pravni okvir

Pravni okvir na kojem počiva Direktiva o EIN-u bitno se razlikuje od osnova ranijih instrumenata za pribavljanje dokaza u krivičnim stvarima između država članica, poput Okvirne odluke o zamrzavanju imovine i Okvirne odluke o europskom dokaznom nalogu.¹¹ Ti su se instrumenti temeljili na članu 31. stav 1. tačka a) UEU-a, prema kojem je uzajamno priznavanje presuda i drugih odluka pravosudnih tijela bilo stavljeno pod okrilje međuvladine saradnje, usmjerene prvenstveno na olakšavanje i ubrzavanje koordinacije između nadležnih ministarstava i pravosudnih organa država članica. Nasuprot tome, Direktiva o EIN-u donesena je na osnovu člana 82. stav

¹⁰ V. čl. 11 st. 1. tačka f) Direktive o EIN-u

¹¹ Council of the European Union (2003) Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, OJ L 196, 2 August 2003, str. 45–55; Council of the European Union (2008) Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters, OJ L 350, 30 December 2008, str. 72–92. O ovim pravnim instrumentima v. više: Burić, Z. i D. Hržina (2014), „Pribavljanje i osiguranje dokaza te osiguranje i oduzimanje imovine i predmeta prema Zakonu o pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima s državama članicama Europske unije”, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 21 – br. 2/2014, str. 359-363.

1. tačka a) UFEU-a, kojim je načelo uzajamnog priznavanja uzdignuto na nivo obavezujućeg temeljnog načela pravosudne saradnje u krivičnim stvarima unutar EU-a.¹² Ona ujedno predstavlja prvi pravni instrument donesen na osnovu navedene odredbe. EIN je koncipiran kao univerzalni mehanizam sekundarnog zakonodavstva EU-a, koji je zamijenio dotadašnji fragmentirani sistem konvencija i okvirnih odluka, uspostavljajući jedinstven okvir za prekogranično prikupljanje i razmjenu dokaza među državama članicama. Njegova vrijednost ogleda se u pojednostavljenju¹³ i ubrzanju postupaka¹⁴, jačanju pravne sigurnosti kroz standardizirane obrasce i stvaranju predvidivijeg i efikasnijeg sistema saradnje, što u konačnici doprinosi djelotvornijem vođenju krivičnih postupaka s prekograničnim elementom.

Međutim, na ovom mjestu bitno je istaći da Direktiva o EIO-u ne propisuje pravila o uzajamnom prihvatanju dokaza pribavljenih između država članica. Iako za uspostavu takvih pravila postoji pravni osnov u članu

¹² Član 82. stav 1. UFEU-a glasi: "Pravosudna suradnja u kaznenim stvarima u Uniji temelji se na načelu uzajamnog priznavanja presuda i sudskih odluka te uključuje usklađivanje zakona i drugih propisa država članica u područjima iz stavka 2. i članka 83."

¹³ Postupak izdavanja i izvršenja EIN-a standardiziran je kroz četiri priloga koji čine sastavni dio Direktive o EIN-u. Prilog A utvrđuje njegov oblik i sadržaj, zahtijevajući od države izdateljice da navede sve relevantne informacije koje opravdavaju provođenje određene istražne mjere ili pribavljanje dokaza, uključujući i onih koji se već nalaze u posjedu države izvršiteljice. Prilog B sadrži obrazac potvrde o prijemu EIN-a, kojim država izvršiteljica obavještava o tijelu koje je nalog zaprimilo i drugim podacima važnim za njegovo izvršenje. Prilog C odnosi se na obavještenje države izdateljice upućeno drugoj državi članici o provođenju mjere nadzora telekomunikacija na njenom teritoriju, u slučajevima kada nije potrebna tehnička pomoć te države. Konačno, Prilog D sadrži popis 32 krivična djela izuzetih od provjere dvostruke kažnjivosti u skladu s članom 11. tačka (g) Direktive.

¹⁴ Član 12. Direktive o EIN-u propisuje obavezu da se odluka o priznavanju ili izvršenju donese jednako brzo kao u sličnom domaćem slučaju, te najkasnije u roku od 30 dana od prijema EIN-a od strane nadležnog tijela države izvršiteljice. Istražna mjera mora se provesti bez odlaganja, a najkasnije u roku od 90 dana od donošenja odluke o priznavanju, uz mogućnost produženja roka za najviše 30 dana u izuzetnim okolnostima. Ako nadležno tijelo države izvršiteljice u određenom slučaju ne može ispoštovati navedene rokove ili tačno određeni datum naveden u EIN-u, dužno je bez odlaganja obavijestiti tijelo države izdateljice o razlozima kašnjenja i navesti procijenjeno vrijeme potrebno za donošenje odluke ili izvršenje.

82. stav 2. UFEU-a, zakonodavac EU do danas nije iskoristio tu mogućnost, prije svega zbog političkog neslaganja između država članica koje se protive zadiranju u vlastiti suverenitet, odnosno u svoje pravo *ius puniendi*. Uz to, dodatne prepreke proizlaze iz proceduralnih ograničenja predviđenih samom odredbom, uključujući i mehanizam tzv. „kočnice u slučaju opasnosti“ (engl. „*emergency brake*“) iz člana 82. stav 3. UFEU-a.¹⁵

Drugim riječima, Direktiva o EIN-u ne pruža nikakvu garanciju da će dokazi pribavljeni u skladu s njenim odredbama uopće biti korišteni u krivičnom postupku u državi izdateljici, niti da će, čak i ako budu korišteni, nužno biti prihvaćeni kao dopušteni dokazi pred sudom. Ipak, pitanje prihvatljivosti dokaza nametnulo se u praksi Suda EU-a, naročito u kontekstu zaštite temeljnih prava i sloboda osoba protiv kojih je EIN izdat, o čemu će detaljnije biti riječi u podnaslovu posvećenom sudskoj praksi. Kako bi se u potpunosti razumjela svrha i način funkcioniranja ovog pravnog instrumenta, potrebno je prethodno razmotriti njegovu definiciju i osnovne karakteristike.

1.2. Definicije

Sam EIN definisan je kao sudska odluka koju izdaje ili potvrđuje pravosudno tijelo države izdateljice s ciljem pribavljanja dokaza za potrebe krivičnog postupka koji se vodi u toj državi, a koja se izvršava putem nadležnih organa države izvršiteljice (član 1. Direktive o EIN-u). Kao takav, zamišljen je kao univerzalni pravni instrument kojim se objedinjuju različiti oblici pribavljanja dokaza u prekograničnim postupcima unutar EU. Njime se državi

¹⁵ Ovim mehanizmom bilo kojoj državi članici ostavljena je mogućnost da zaustavi redovni zakonodavni postupak ukoliko smatra da bi nacrt direktive narušio temeljne aspekte njenog krivičnog pravnog sistema. U takvoj situaciji odlučivanje prelazi na Europsko vijeće, a ukoliko se ne postigne konsenzus, predmetna direktiva može biti usvojena isključivo kroz mehanizam pojačane saradnje najmanje devet država članica. Usp. Đurđević, Z. (2008) „Lisabonski ugovor: prekretnica“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 58, br. 5-6, str. 1088; EU Justice and Home Affairs Law: EU Justice and Home Affairs Law: Volume II: EU Criminal Law, Policing, and Civil Law. 4. izd. Oxford: University Press, 2016., S. (2016) EU Justice and Home Affairs. Volume II: EU Criminal Law, Policing, and Civil Law. 4. izd. Oxford: University Press, str. 135; Herlin-Karnell, E. (2011) „The EU's anti-money laundering agenda: built on risks?“, str. 76-96. U: C. Eckes i T. Konstadinides (ur.) Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order. Cambridge: Cambridge University Press, str. 94.

izdavateljici omogućuje da od države izvršiteljice zatraži: (1) poduzimanje jedne ili više posebnih istražnih mjera radi pribavljanja dokaza i/ili (2) dostavljanje dokaza koje je već prikupila država izvršiteljica, odnosno nalaze se u njenom posjedu. Bitno je naglasiti i to da prikupljanje dokaza putem EIN-a ne stoji isključivo na raspolaganju organima krivičnog gonjenja ili sudu, već njegovo izdavanje može zatražiti i osumnjičeni ili optuženi, ili branilac u njegovo ime, u okviru važećih prava odbrane u skladu s nacionalnim krivičnim postupkom (član 6. stav 3. Direktive o EIN-u). Imajući u vidu da je Direktiva o EIN-u sekundarno zakonodavstvo EU-a, ona je donesena u skladu s primarnim pravom – Osnivačkim ugovorima (UEU i UFEU) i Poveljom. U tom smislu, član 1. stav 4. Direktive o EIN-u izričito naglašava obavezu poštivanja člana 6. UEU-a, kojim se potvrđuje pravna snaga Povelje te obaveza poštivanja Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: EKLJP) i zajedničkih ustavnih tradicija država članica.¹⁶ Time je u primarnom zakonodavstvu EU-a uspostavljen višeslojni sistem zaštite temeljnih prava, koji određuje granice primjene načela uzajamnog priznavanja. To znači da se načelo uzajamnog priznavanja, na kojem počiva Direktiva o EIN-u, kako je više puta naglašeno u Preambuli¹⁷ i izričito propisano članom 1. stav 2., može ostvarivati isključivo u okvirima koje određuje primarno pravo EU-a, a osobito kroz usklađeno tumačenje i primjenu standarda zaštite temeljnih prava razvijenih u europskom pravnom prostoru.

Radi operativne primjene, član 2. Direktive o EIN-u definira pojmove „država izdavateljica“, „država izvršiteljica“, „tijelo izdavatelj“ i „tijelo izvršitelj“. Dok tumačenje prvih triju pojmova ne izaziva posebne nedoumice, definicija „tijela izdavatelja“ pokazala se naročito problematičnom. Njeno tumačenje otvorilo je niz pitanja o tome koje institucije u državama članicama mogu biti ovlaštene za izdavanje EIN-a te u kojoj je mjeri za njegovu valjanost nužna potvrda suda ili drugog pravosudnog tijela. U nastavku rada ovo će pitanje biti razmotreno u posebnom podnaslovu posvećenom praksi Suda EU-

¹⁶ Osim što potvrđuje da Povelja ima jednaku pravnu snagu kao i Osnivački ugovori (UEU i UFEU), član 6. stav 2. UEU-a predviđa pristupanje EU-a EKLJP-u bez promjene njenih nadležnosti, dok stav 3. istog člana utvrđuje da temeljna prava zajamčena EKLJP-om, kao i ona koja proizlaze iz zajedničkih ustavnih tradicija država članica, čine opća načela prava Unije.

¹⁷ V. npr. alineje 2, 18 i 23 Preambule Direktive o EIN-u.

a, kroz analizu svih dosad donesenih presuda u predmetima u kojima se razmatralo tumačenje pojma „tijelo izdavatelj“.¹⁸

1.3. Uvjeti za izdavanje Europskog istražnog naloga

Uvjeti za izdavanje EIN-a propisani su članom 6. stav 1. Direktive o EIN-u i moraju biti kumulativno ispunjeni od strane države izdavateljice. Prvi podrazumijeva procjenu nužnosti i proporcionalnosti izdavanja EIN-a u svrhu jednog od propisanih postupaka¹⁹, uz obavezno uvažavanje prava osumnjičenog ili optuženog. Drugi zahtijeva da se tražena istražna mjera može odrediti i u sličnom domaćem slučaju, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom države izdavateljice. Odgovornost za provjeru ovih uvjeta leži isključivo na nadležnom tijelu države izdavateljice EIN-a. Međutim, ako tijelo države izvršiteljice ima razloga vjerovati da uvjeti nisu ispunjeni, može se savjetovati s tijelom izdavateljice o važnosti izvršenja EIN-a, nakon čega tijelo izdavateljice može odlučiti da isti povuče (član 6. stav 3. Direktive o EIN-u). Načelno, nakon što država izdavateljica potvrdi ispunjenost kumulativno propisanih uvjeta, država izvršiteljica dužna je po automatizmu priznati i izvršiti EIN, osim ako postoji jedan ili više taksativno propisanih razloga za odbijanje (član 11. Direktive o EIN-u). Posebno je značajno da, za razliku od prethodnih instrumenata za prikupljanje dokaza, Direktiva o EIN-u kao osnov za odbijanje priznavanja ili izvršenja EIN-a uvodi postojanje opravdanih razloga za sumnju da bi izvršenje istražne mjere bilo nespojivo s obvezama države izvršiteljice u skladu s članom 6. UEU-a i Poveljom. Na taj način se prvi put u jednom

¹⁸ C-584/19, *Staatsanwaltschaft Wien (Ordres de virement falsifiés)*, [2020] ECLI:EU:C:2020:1002; C-724/19, *Spetsializirana prokuratura v HP*, [2021] ECLI:EU:C:2021:1020; C-16/22, *Staatsanwaltschaft Graz (Düsseldorf Tax Office for Criminal Tax Matters)*, [2023] ECLI:EU:C:2023:148; C-670/22, *M.N. (EncroChat)*, [2024] ECLI:EU:C:2024:372; C-635/23, *WBS GmbH v Generalstaatsanwaltschaft Berlin*, [2025] ECLI:EU:C:2025:546.

¹⁹ V. član 4. Direktive o EIN-u, kojim su precizno propisane vrste postupaka za koje se može izdati evropski istražni nalog – (a) u odnosu na krivične postupke koje pokreće pravosudno tijelo ili koji se mogu pokrenuti pred tim tijelom; (b) u postupcima koje vode upravna tijela za djela kažnjiva prema nacionalnom pravu, kada odluka može dovesti do postupka pred sudom nadležnim u krivičnim stvarima; (c) u postupcima koje vode pravosudna tijela za kršenja pravnih pravila, ukoliko odluka može dovesti do postupka pred krivičnim sudom; te (d) u vezi s postupcima iz prethodnih tačaka kada se radi o djelima ili povredama za koja pravna osoba može biti odgovorna ili kažnjena.

pravnom instrumentu namijenjenom za prikupljanje dokaza eksplicitno predviđa mogućnost zaštite temeljnih prava kao osnova za odbijanje, čime se uspostavlja ravnoteža između načela uzajamnog priznavanja i obaveze poštivanja standarda ljudskih prava.²⁰

Dodatno, posebno je važno naglasiti da Direktiva o EIN-u u alineji 25. Preambule precizira opseg primjene EIN-a, ističući mogućnost njegovog izdavanja u svim fazama krivičnog postupka (engl. *all stages of criminal proceedings*) – od istrage do faze suđenja (engl. *trial phase*).²¹ Na taj način EU zakonodavac nastojao je prevladati razlike koje proizlaze iz raznolikih procesnih rješenja u zakonodavstvima država članica.

1.4. Istražne mjere i razlozi za odbijanje priznanja ili izvršenja EIN-a

Direktiva o EIN-u u članu 10. stav 2. izričito propisuje istražne mjere koje moraju uvijek biti dostupne u pravu države izvršiteljice, bez obzira na druge okolnosti. Tu spadaju: 1) pribavljanje postojećih informacija i dokaza; 2) pristup bazama podataka kojima raspolažu policijske ili pravosudne vlasti; 3) saslušanje svjedoka, stručnjaka, žrtava, osumnjičenih ili optuženih; 4) svaka istražna mjera koja se smatra nezadirućom prema nacionalnom zakonodavstvu države izvršiteljice, te 5) identifikacija vlasnika određenog telefonskog broja ili IP adrese.

Pored toga, predviđen je i određeni stepen fleksibilnosti u izvršenju istražnih mjera traženih EIN-om. Prema članu 10. i alineji 10. Preambule Direktive o EIN-u, tijelo izvršitelj „kad god je to moguće“ može umjesto mjere tražene EIN-om primijeniti drugu istražnu mjeru, i to u dva slučaja: 1) ako tražena mjera ne postoji u nacionalnom pravu države izvršiteljice ili 2) ako ne bi bila dostupna u sličnom domaćem slučaju. Čak i kada tražena mjera postoji u nacionalnom pravu države izvršiteljice, tijelo izvršitelj EIN-a može se odlučiti za drugu, manje zadiruću mjeru ukoliko će njeno provođenje polučiti istim rezultatima. Na taj način, pored države izdateljice koja je ovlaštena procijeniti nužnost i proporcionalnost izdavanja EIN-a (član 6. stav 1.

²⁰ Hernandez Weiss, A. (2022), Effective protection of rights as a precondition to mutual recognition: Some thoughts on the CJEU's Gavanovozov II decision, *New Journal of European Criminal Law*, Vol.13, No. 2, str. 190-191.

²¹ Usp. Willems, A. (2021) *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*. Oxford: Hart Publishing, str. 53; Mitsilegas, V. (2016) *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Oxford: Hart Publishing, str. 126-127.

Direktive o EIN-u), i država izvršiteljica dobija mogućnost ocjene proporcionalnosti prilikom izvršenja. Tek ukoliko tražena istražna mjera ne postoji u nacionalnom pravu ili nije dostupna u sličnom domaćem slučaju, a ujedno ne postoji nijedna alternativna mjera koja bi mogla dovesti do istog rezultata, tijelo izvršitelj može odbiti priznavanje ili izvršenje EIN-a.²² Pojedini autori ovu mogućnost označavaju i kao „prikriveni osnov“ za odbijanje priznavanja ili izvršenja EIN-a²³, budući da nije izričito navedena među razlozima propisanim u članu 11. Direktive o EIN-u.²⁴

²² V. Primorac, D., Buhovac, M. i Pilić, M. (2019) “Europski istražni nalog kao novi instrument pravosudne suradnje država članica u kaznenim predmetima s posebnim osvrtom na hrvatsko pravo”, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, X (1), str. 360–361, koji opravdano ističu da mogućnost države izvršiteljice da provede dokaznu radnju različitu od one navedene u EIN-u, prema pravilima vlastitog prava, može dovesti u pitanje vrijednost i prihvatljivost dokaza za državu izdavateljicu, ako tako pribavljeni dokazi nisu dopušteni prema njezinu nacionalnom zakonodavstvu. Kao praktičan primjer navode pretragu doma, pri čemu država izdavateljica odlučuje o nužnosti mjere, dok se modalitet njezina provođenja (npr. dopuštenost noćne pretrage) uređuje prema pravu države izvršiteljice, što može rezultirati razlikama koje utječu na zakonitost pribavljenih dokaza u postupku države izdavateljice.

²³ Usp. Mangiaracina, A. (2014) “A new and controversial scenario in the gathering of evidence at the European level: the proposal for a Directive on the European Investigation Order”, *Utrecht Law Review*, Vol. 10, br. 1, str. 127–128.

²⁴ Član 11. propisuje iscrpnu listu razloga zbog kojih država izvršiteljica može odbiti priznati ili izvršiti EIN. Odbijanje je moguće, između ostalog, ako: a) prema pravu države izvršiteljice postoji imunitet ili povlastica koja onemogućava izvršenje, ili ako pravila o ograničenju krivične odgovornosti u vezi sa slobodom izražavanja sprečavaju izvršenje; b) bi izvršenje EIN-a ugrozilo bitne interese nacionalne sigurnosti, dovelo u opasnost izvore informacija ili uključivalo korištenje povjerljivih obavještajnih podataka; c) je EIN izdat u upravnom ili sličnom postupku koji ne bi bio dopušten u domaćem pravu države izvršiteljice; d) bi izvršenje bilo u suprotnosti s načelom *ne bis in idem*; e) se EIN odnosi na djelo počinjeno izvan teritorije države izdavateljice, a koje nije kažnjivo u državi izvršiteljici; f) postoje opravdani razlozi za sumnju da bi izvršenje istražne mjere bilo nespojivo s obavezama države izvršiteljice prema članu 6. UEU-a i Povelji; g) postupanje na koje se EIN odnosi ne predstavlja krivično djelo prema pravu države izvršiteljice, osim ako se radi o djelu iz kategorija navedenih u Prilogu D Direktive o EIN-u; ili h) je korištenje istražne mjere ograničeno domaćim propisima na određene vrste djela ili sankcija. Stav 2. istog člana propisuje da se razlozi iz tačaka g) i h) ne primjenjuju na istražne mjere iz člana 10. stav 2. Direktive o EIN-u, koje moraju

Osim istražnih mjera koje, prema članu 10. stav 2., moraju uvijek biti dostupne u nacionalnom zakonodavstvu države izvršiteljice, Poglavlja IV i V Direktive o EIN-u predviđaju i dodatne, specifične istražne mjere usmjerene na prikupljanje dokaza, koje se mogu zatražiti putem EIN-a:

1. privremeni transfer osoba lišenih slobode u državu izdavateljicu radi provođenja istražne mjere (član 22.);
2. privremeni transfer osoba lišenih slobode u državu izvršiteljicu radi provođenja istražne mjere (član 23.);
3. saslušanje putem videokonferencije ili druge vrste audiovizualne tehnologije (član 24.);
4. saslušanje putem telefonske konferencije (član 25.);
5. dostavljanje informacija o bankovnim i drugim finansijskim računima (član 26.);
6. dostavljanje informacija o bankovnom i drugom finansijskom poslovanju (član 27.);
7. istražne mjere koje podrazumijevaju prikupljanje dokaza u stvarnom vremenu, neprekidno i tokom određenog vremenskog perioda (član 28.);
8. prikrivene istrage (član 29.);
9. nadzor telekomunikacija uz tehničku pomoć druge države članice (član 30.).

U vezi s ovim specifičnim istražnim mjerama, Direktiva o EIN-u predviđa i dodatne razloge za odbijanje njihovog provođenja, s ciljem zaštite temeljnih prava osoba na koje se odnose, očuvanja osnovnih načela pravnog poretka države izvršiteljice te sprečavanja primjene mjera koje ne bi bile dopuštene u sličnim domaćim krivičnim postupcima. U tom kontekstu posebnu važnost ima istražna mjera presretanja telekomunikacija, budući da je Sud EU-a u predmetu *EncroChat* (C-670/22) prvi put tumačio ne samo njen domet i uvjete primjene, nego i standard zaštite temeljnih prava koja mogu biti ugrožena njenim provođenjem, o čemu će detaljnije biti riječi u dijelu rada posvećenom sudskoj praksi.

1.5. Pravna sredstva

U cilju osiguranja djelotvorne zaštite procesnih prava i prava odbrane, Direktiva o EIN-u u članu 14. propisuje obavezu država članica da osiguraju dostupnost „pravnih sredstava jednakih onima koja postoje u sličnom

biti dostupne u nacionalnom zakonodavstvu države izvršiteljice bez obzira na njihovu kvalifikaciju.

domaćem slučaju“ u odnosu na istražne mjere tražene EIN-om. Iako je ova odredba smještena u poglavlje posvećeno postupcima i zaštitnim mjerama za državu izvršiteljicu, upotreba izraza „države članice“ upućuje na zaključak da se obaveza odnosi i na državu izdavateljicu i na državu izvršiteljicu. Analiza stava 1. i stava 2. člana 14. Direktive o EIN-u pokazuje da je zakonodavac, kada je želio razgraničiti adresata određene norme, eksplicitno koristio pojmove „država izvršiteljica“ ili „država izdavateljica“. Time je uspostavljena podjela nadležnosti: stav 1. uvodi opću obavezu jednakosti pravnih sredstava, dok stav 2. jasno propisuje da je preispitivanje materijalnih razloga za izdavanje EIN-a u isključivoj nadležnosti države izdateljice.²⁵

Obaveza države izdateljice da u svom nacionalnom zakonodavstvu osigura djelotvorno pravno sredstvo za osporavanje izdatog EIN-a našla se u središtu razmatranja u predmetu *Gavanozov*, koji je vođen u dva postupka pred Sudom EU-a (*Gavanozov I* i *Gavanozov II*). U tim je postupcima problematiziran pravilan prijenos odredbi Direktive o EIN-u u nacionalno zakonodavstvo države članice te njegova usklađenost s primarnim pravom EU-a, posebno s Poveljom. Presude Suda EU-a donesene u okviru ovog predmeta pružile su dodatna tumačenja člana 14. Direktive i standarda zaštite temeljnih prava, te će biti detaljno analizirane u posebnom dijelu rada posvećenom sudskoj praksi.

1.6. Pravilo specijalnosti i Europski istražni nalog

Poseban izazov pri primjeni EIN-a predstavlja izostanak pravila specijalnosti u pogledu dokaza prikupljenih putem ovog instrumenta. Pravilo specijalnosti, izvorno razvijeno u okviru instrumenata uzajamne pravne pomoći, osobito u postupcima ekstradicije, ima za cilj spriječiti da osoba bude procesuirana, zadržana ili osuđena za djelo koje nije obuhvaćeno zahtjevom bez pristanka države izvršiteljice.²⁶ Za razliku od Konvencije Europske unije o

²⁵ V. C-852/19, *Gavanozov II* [2021.], Mišljenje nezavisnog advokata Bobeka, ECLI:EU:C:2021:346, tačka 35.

²⁶ Usp. Barbosa e Silva, J. (2019) “The speciality rule in cross-border evidence gathering and in the European Investigation Order—let’s clear the air”, ERA Forum, Heidelberg, Vol. 19 – br. 3/2019, str. 486–487; Vermeulen, G. i Kusak, M. (2023) “Unblurring the Fuzzy Line Between Specialty and Data Protection in EU Mutual Legal Assistance After the European Investigation Order”, European Journal on Criminal Policy and Research, Heidelberg, Vol. 29 – br. 4/2023, str. 650–658.

međusobnoj pomoći u kaznenim stvarima iz 2000. godine i Drugog dodatnog protokola uz Europsku konvenciju o međusobnoj pomoći u kaznenim stvarima iz 1959. godine, koji predviđaju primjenu pravila specijalnosti u odnosu na dokaze pribavljene putem zajedničkih istražnih timova, pitanje korištenja dokaza prikupljenih putem EIN-a za potrebe jednog krivičnog postupka za potrebe drugog krivičnog postupka, koji se vodi u državi izdateljici, ostalo je neriješeno. Sud EU-a do sada nije imao priliku odlučivati o tom pitanju, iako ono ima veliki značaj za zaštitu prava obrane i pravnu sigurnost. Ovakva pravna praznina nosi rizik neujednačene prakse među državama članicama, što može dovesti do različitih standarda zaštite temeljnih prava. Jedini konkretan odgovor zasad pruža Izvještaj Eurojusta o primjeni Direktive o EIN-u²⁷, u kojem se preporučuje da država izdateljica, ukoliko želi koristiti takve dokaze izvan svrha navedenih u prvobitnom EIN-u – primjerice u drugim krivičnim postupcima koje vodi – prethodno zatraži saglasnost države izvršiteljice.

2. EUROPSKI ISTRAŽNI NALOG U PRAKSI SUDA EUROPSKE UNIJE

Od stupanja na snagu Direktive o EIN-u Sud EU-a kroz niz presuda suočavao se s ključnim izazovima u njenoj primjeni i uspostavljao standarde za njihovo prevazilaženje. Do jula 2025. godine doneseno je deset presuda. Sudska praksa, kako je već naglašeno u radu, fokusira se na pitanja: (1) dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s EIN-om, (2) područje primjene EIN-a, (3) tumačenje definicije „tijela izdatelja“ EIN-a, (4) uvjete za izdavanje EIN-a, (5) prihvatljivost dokaza prikupljenih putem EIN-a, (6) pravna sredstva dostupna za osporavanje EIN-a, te (7) prikupljanje dokaza putem presretanja telekomunikacija kao posebno osjetljivo područje primjene EIN-a. Presude će u nastavku biti analizirane u okviru podnaslova koji odražavaju ova pitanja, čime se osigurava sistematičan prikaz sudske prakse.

²⁷ V. Eurojust, „Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order“, novembar 2020, str. 31. Dostupno na: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2020-11/2020-11_EIO-Casework-Report_CORR_.pdf.

2.1. Dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s primjenom Direktive o EIN-u

U predmetu *Procura della Repubblica di Trento* ²⁸, koji je pokrenulo Državno tužilaštvo u Trentu, Sud EU je pojasnio granice dopuštenosti zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s tumačenjem odredbi Direktive o EIN-u. U ovom predmetu radilo se o EIN-u kojim je njemačka Služba za predmete iz područja poreznog krivičnog prava u Münsteru (u daljenjem tekstu: Služba) zatražila od italijanskih vlasti provođenje pretresa poslovnih prostorija u istrazi poreznog krivičnog djela. Iako je u obrascu EIN-a navedeno da ga je izdalo „pravosudno tijelo“, rubrika iz Odjeljaka L Priloga A Direktive o EIN-u ostala je nepopunjena. Zbog toga je Državno tužilaštvo u Trentu zatražilo od tijela izdavatelja da dostavi kopiju EIN-a koji je potvrđen od strane nadležnog pravosudnog tijela Njemačke. Međutim, u odgovoru na predmetni zahtjev, Služba je navela da prema nacionalnom pravu Njemačke posjeduje ista ovlaštenja kao državno tužilaštvo u poreznim predmetima te da se stoga mora smatrati „pravosudnim tijelom“ u smislu člana 2. Direktive o EIN-u.

Glavno pitanje u ovom predmetu bilo je da li Direktiva o EIN-u dopušta da se administrativno tijelo kvalificira kao „pravosudno tijelo“ i time oslobodi obaveze prethodne sudske potvrde EIN-a. Sud EU je zahtjev proglasio nedopuštenim, naglasivši da tužilaštvo koje djeluje kao tijelo izvršenja EIN-a ne predstavlja „sud ili tribunal“ u smislu članka 267. UFEU-a, te stoga nema aktivnu legitimaciju za podnošenje zahtjeva za prethodnu odluku. ²⁹ Dodatno, pojasnio je da tijelo izvršenja (Državno tužilaštvo u Trentu) ne odlučuje u postupku sudske prirode, već isključivo provodi istražne mjere privremenog karaktera, čija je svrha pribavljanje dokaza za potrebe krivičnog postupka u državi izdavateljici. ³⁰

Pitanje dopuštenosti zahtjeva za prethodnu odluku u vezi s primjenom Direktive o EIN-u Sud EU-a razmatrao je i u spojenim predmetima *AVVA i*

²⁸ C-66/20, *Procura della Repubblica di Trento* [2021.] ECLI:EU:C:2021:670.

²⁹ Shodno odredbi člana 267. TFEU-a i ustaljenoj praksi CJEU-a, nacionalni sudovi mogu uputiti zahtjev za prethodno odlučivanje samo ako vode postupak koji ima za cilj donošenje odluke sudske prirode. S obzirom da talijansko državno odvjetništvo, prilikom izvršavanja EIO-a, nije nadležno za donošenje presude, ne može se smatrati sudom u smislu ove odredbe. V. C-66/20, *Procura della Repubblica di Trento* [2021.] ECLI:EU:C:2021:670, tačka 33-46.

³⁰ *Ibid.*, tačka 41.

*drugi*³¹ u kojima su latvijski sudovi ispitali mogućnost osiguranja prisustva optuženih na glavnom pretresu putem videokonferencije, dok su se oni nalazili u drugim državama članicama. Prema latvijskom pravu, takvo učešće zahtijevalo bi izdavanje EIN-a, no pojavile su se sumnje u proporcionalnost takvog rješenja s obzirom na trajanje i troškove izvršenja, kao i prigovori drugih država članica da se ne radi o istražnoj mjeri u smislu Direktive o EIN-u, već o pasivnom prisustvu optuženog na raspravi.

Latvijski sudovi pitali su, dakle, može li sud uspostaviti direktan kontakt s optuženim koji se nalazi u drugoj državi članici radi omogućavanja njegovog daljinskog prisustva na glavnom pretresu putem videokonferencije, bez izdavanja EIN-a, te obuhvata li član 24. stav 1. Direktive o EIN-u³² i situacije u kojima se optuženom omogućava učešće putem videokonferencije na suđenju koje se vodi u drugoj državi članici od one u kojoj ima prebivalište? Budući da nacionalni sudovi nisu obustavili glavne postupke, već su nastavili suđenja uz prisustvo optuženih, Sud EU-a zaključio je da postavljena pitanja više nisu relevantna za odlučivanje u tim postupcima. Stoga je ocijenio da nisu ispunjeni procesni uvjeti iz člana 267. UFEU-a i da nije potrebno odlučivati o zahtjevima za prethodnu odluku.

2.2. Područje primjene Europskog istražnog naloga

Predmet *Delda*³³ otvorio je pitanje pred Sudom EU-a mogu li se određene procesne radnje smatrati istražnim mjerama u smislu Direktive o EIN-u, te stoga biti zatražene EIN-om. Riječ je o krivičnom postupku koji se vodio u Španiji, dok je optužena u isto vrijeme izdržavala kaznu zatvora u Francuskoj. Španski istražni sudija izdao je EIN kojim je od francuskih pravosudnih tijela zatražio uručenje optužnice, uključujući rješenje o pritvoru do suđenja i određivanje jamčevine, te davanje mogućnosti optuženoj da, u prisustvu branioca, iznese prigovore na navode optužnice. Francuska tijela izvršila su

³¹ C-255/23 i C-285/23, *AVVA i drugi* [2024.] ECLI:EU:C:2024:462.

³² “Kada se osoba nalazi na državnom području države izvršiteljice i mora se saslušati kao svjedok ili stručnjak od strane nadležnih tijela države izdavateljice, tijelo izdavatelj može izdati EIN kako bi saslušao svjedoka ili stručnjaka putem videokonferencije ili druge vrste audiovizualnog prijenosa u skladu sa stavicama od 5. do 7. Tijelo izdavatelj također može izdati EIN u svrhu saslušanja osumnjičenika ili okrivljenika putem videokonferencije ili druge vrste audiovizualnog prijenosa.”

³³ Case C-583/23, *Delda* [2025.] ECLI:EU: ECLI:EU:C:2025:6.

mjere zatražene EIN-om, ali je optužena podnijela žalbu tvrdeći da EIN ne može služiti za obavješćavanje o podizanju optužnice. O predmetu je potom odlučivao francuski Kasacijski sud, koji je postupak obustavio i uputio prethodno pitanje Sudu EU-a.

Pitanje koje je Sudu EU-a upućeno glasilo je: može li se zahtjev za uručenje optužnice, određivanje pritvora i polaganje jamčevine, kao i omogućavanje optuženoj da iznese prigovore na optužnicu, smatrati istražnim mjerama u smislu člana 1. i 3. Direktive o EIN-u?³⁴

U presudi Sud EU zaključio je da³⁵:

- uručenje optužnice ne predstavlja istražnu mjeru jer ne služi pribavljanju dokaza, već je ta procesna obaveza uređena Konvencijom Europske unije o međusobnoj pomoći u kaznenim stvarima iz 2000. godine

- zahtjev da se osoba smjesti u pritvor do suđenja, u svrhe koje nisu predviđene člancima 22. i 23. Direktive o EIN-u (privremeni transfer radi provođenja posebnih istražnih mjera), ili da joj se naloži polaganje jamčevine, ne predstavlja EIN;

- zahtjev da se osobi omogući iznošenje prigovora na navode optužnice može biti obuhvaćen EIN-om, ali samo ukoliko je svrha takvog saslušanja pribavljanje dokaza.

Sud EU time je podcrtao da je svrha EIN-a provođenje jedne ili više istražnih mjera u državi izvršiteljici radi pribavljanja dokaza. Autonomni pojam „istražne mjere“ u pravu EU-a obuhvaća svaku radnju usmjerenu na utvrđivanje postojanja krivičnog djela, okolnosti njegova počinjenja i identiteta počinitelja. Slijedom toga, procesne radnje poput uručenja optužnice, određivanja pritvora ili saslušanja optuženog koje nije usmjereno na pribavljanje dokaza, ne mogu se smatrati istražnim mjerama u smislu Direktive o EIN-u.³⁶

2.3. Nadležna tijela za izdavanje europskog istražnog naloga

Najveći broj zahtjeva za prethodnu odluku upućenih Sudu EU-a odnosi se na tumačenje definicije „tijela izdavatelja“ iz člana 2. tačke c) Direktive o

³⁴ *Ibid.*, tačka 23.

³⁵ *Ibid.*, tačka 50.

³⁶ V. Eurojust (2025) Case-law by the Court of Justice of the European Union on the European Investigation Order. Luxembourg: Eurojust, July 2025. Dostupno na: <https://www.eurojust.europa.eu/publication/case-law-court-justice-european-union-european-investigation-order>.

EIN-u. Do sada je Sud EU u pet od ukupno deset presuđenih predmeta razmatrao ovu definiciju. Kad je riječ o prvoj kategoriji tijela izdavatelja iz člana 2. tačke c) podtačka i. („pravosudna tijela“), Sud EU zauzeo je stav da se ovaj pojam tumači šire nego u kontekstu Okvirne odluke Vijeća o europskom uhidbenom nalogu i postupcima predaje između država članica (u daljnjem tekstu: EUN).³⁷ Dok je kod EUN-a bilo sporno može li se javno tužilaštvo, koje djeluje pod određenim oblikom kontrole izvršne vlasti, smatrati „pravosudnim tijelom“, Sud EU-a je u vezi s primjenom Direktive o EIN-u jasno utvrdio da javna tužilaštva potpadaju pod ovu kategoriju, neovisno o eventualnoj hijerarhijskoj vezi s izvršnom vlašću države izdavateljice.³⁸ Međutim, Sud EU-a istodobno je naglasio da tužilac ne može izdati EIN ako u sličnom domaćem slučaju isključivu nadležnost za donošenje takve mjere ima sud. U takvim situacijama ne može se očekivati da država izvršiteljica prizna EIN i time zamijeni zahtjeve koje nacionalno pravo propisuje u državi izdavateljici.³⁹ Dodatno, u presudi *Staatsanwaltschaft Graz*, Sud EU-a je pojasnio da se pojam „pravosudno tijelo“ odnosi isključivo na javne tužioce, istražne sudije i sudove, ali ne i na administrativna tijela poput poreznih ureda, čak i kada ta tijela samostalno provode istrage i imaju ovlasti usporedive s tužilaštvima.⁴⁰ Takva administrativna tijela mogu izdati EIN samo ako su u konkretnom slučaju ovlaštena da djeluju kao istražna tijela s nadležnošću za prikupljanje dokaza prema nacionalnom pravu, no tada prije njegova prosljeđivanja državi izvršiteljici, on mora biti potvrđen od strane jednog od pravosudnih tijela iz člana 2. tačke c) podtačka ii. Direktive o EIN-u.⁴¹ Time se jamči da je EIN izdan u

³⁷ Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, OJ L 190, 18.7.2002.

³⁸ V. C-584/19, *Staatsanwaltschaft Wien (Ordres de virement falsifiés)* [2020] ECLI:EU:C:2020:1002.

³⁹ V. C-724/19, *Spetsializirana prokuratura v HP* [2021.] ECLI:EU:C:2021:1020, tačka 42-44.

⁴⁰ V. C-16/22, *Staatsanwaltschaft Graz* [2023.] ECLI:EU:C:2023:148, t. 44-46.

⁴¹ Usp. Vermeulen, G. (2014) *Free Gathering and Movement of Evidence in Criminal Matters in the EU: Thinking Beyond Borders, Striving for Balance*. Antwerp: Maklu, str. 15; Armada, I. (2015) “The European Investigation Order and the Lack of European Standards for Gathering Evidence. Is a Fundamental Rights Based Refusal the Solution?”, *New Journal of European Criminal Law*, Vol. 6, br. 1, str. 11–12.

skladu s uvjetima nužnosti i proporcionalnosti zatražene mjere te njezine dostupnosti u sličnom domaćem postupku (član 6. stav 1. Direktive o EIN-u).

Na tom tragu, Sud EU je u predmetu *WBS GmbH*⁴² prvi put razjasnio obuhvat druge kategorije tijela izdavatelja EIN-a iz člana 2. tačka c) podtačka ii. Direktive o EIN-u. Utvrdio je da i administrativno tijelo može biti obuhvaćeno pojmom „tijela izdavatelja“ ako u krivičnom postupku djeluje kao istražno tijelo i ako je prema nacionalnom pravu ovlašteno naložiti prikupljanje dokaza. Sama činjenica da određene istražne mjere koje zadiru u temeljna prava moraju, prema nacionalnom pravu, prethodno odobriti pravosudna tijela, ne isključuje takvo tijelo iz kruga ovlaštenih izdavatelja. Naprotiv, time se osigurava dvostruka kontrola nužnosti i proporcionalnosti, dok se istodobno štite temeljna prava. U presudi, Sud EU-a, dodatno je naglasio da je ovakvo tumačenje opravdano ciljevima pojednostavljenja i efikasnosti postupka na kojima se Direktiva o EIN-u temelji: omogućuje da jedno tijelo izdavatelj u istom postupku izda jedinstveni EIN koji obuhvata više istražnih mjera (od kojih neke zahtijevaju sudske odobrenje, a druge ne), te da se olakša komunikacija između tijela izdavatelja i tijela izvršitelja.⁴³

Konačno, u predmetu *EncroChat*⁴⁴ Sud EU je naglasio važnost razlikovanja između situacija kada se EIN izdaje radi prijenosa dokaza koji su već u posjedu države izvršiteljice i onih u kojima je potrebno provesti istražne mjere za njihovo pribavljanje. U tom kontekstu pojašnjeno je da javni tužilac, kao „pravosudno tijelo“, može izdati EIN za prosljeđivanje već prikupljenih dokaza, čak i ako bi njihovo prvobitno prikupljanje u domaćem postupku zahtijevalo sudske odluke. Ključno je da se ovlaštenja tužioca procjenjuju prema nacionalnom pravu države izdavateljice: ako mu ono dopušta prosljeđivanje dokaza između domaćih istražnih tijela, on se smatra tijelom izdavateljem u smislu člana 2. tačke (c) podtačke i. Direktive o EIN-u. Time je Sud EU-a pojasnio da je sudska kontrola (ako je propisana nacionalnim pravom) vezana za fazu određivanja zadirućih mjera (npr. presretanja komunikacija), dok naknadni prijenos već pribavljenih dokaza putem EIN-a ne podliježe istim zahtjevima i ne zahtijeva nužno sudske odluke.⁴⁵

⁴² C-635/23, *WBS GmbH* [2025.] ECLI:EU:C:2025:546.

⁴³ *Ibid.*, tačka 63-64.

⁴⁴ C-670/22, *EncroChat* [2024.] ECLI:EU:C:2024:372.

⁴⁵ *Ibid.*, 74-76.

2.4. Materijalni uvjeti za izdavanje europskog istražnog naloga

Na opće kumulativne uvjete za izdavanje EIN-a – nužnost, proporcionalnost i mogućnost određivanja mjere u sličnom domaćem slučaju – nadovezuje se i praksa Suda EU-a u već spomenutom predmetu *EncroChat*, koja je dodatno razjasnila njihovu primjenu u praksi.

U kontekstu prvog materijalnog uvjeta iz člana 6. stav 1. tačka a) Direktive o EIN-u, sud koji je uputio zahtjev za prethodnu odluku problematizirao je da li se, kod prosljeđivanja dokaza koji su već u posjedu države izvršiteljice, zahtjev nužnosti i proporcionalnosti može smatrati ispunjenim samo ako postoji konkretna sumnja protiv tačno određene osobe ili je dovoljno postojanje opće sumnje da su teža krivična djela počinjena od strane još neidentificiranih osoba. Dodatna dilema odnosila se na proporcionalnost, budući da se optuženi nije mogao očitovati o vjerodostojnosti dokaza pribavljenih presretanjem komunikacija preko EncroChat usluge, upravo zbog povjerljivosti tehnologije korištene u toj istrazi⁴⁶, što je, prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, moglo dovesti u pitanje njegovo pravo na pošteno suđenje zagarantovano članom 47. stav 2. Povelje.⁴⁷

U presudi, Sud EU naglasio je da se zahtjev nužnosti i proporcionalnosti iz člana 6. stav 1. tačka a) Direktive o EIN-u ne mora tumačiti strogo, već da je – osim ako nacionalno pravo države izdateljice ne propisuje viši standard – dovoljno postojanje opće sumnje. Također je pojasnio da sama nemogućnost provjere vjerodostojnosti prikupljenih podataka u trenutku njihovog prijenosa ne sprečava izdavanje EIN-a, jer se pouzdanost dokaza može ocijeniti tek u kasnijim fazama krivičnog postupka, kada ih nadležna tijela države izdateljice imaju na raspolaganju.⁴⁸

⁴⁶ O okolnostima i načinu pribavljanja dokaza putem dekodiranja komunikacijske platforme EncroChat te otvorenim pitanjima njihove pouzdanosti i dopuštenosti v. više: Burić, Z., Engelhart, M., Novokmet, A. i Roksandić, S. (2023), „Upotrebljivost rezultata masovnog nadzora komunikacija kao dokaza u hrvatskom kaznenom postupku – slučaj SKY ECC“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 30 (2), str. 243-274; Bajović, V. (2022), „EncroChat i SKY ECC komunikacija kao dokaz u krivičnom postupku“, *Crimen* 13, br. 2, str. 154-179.

⁴⁷ C-670/22, Sažetak zahtjeva za prethodnu odluku od 24.10.2022. (radni dokument), tačka 22-27.

⁴⁸ C-670/22, *EncroChat* [2024.] ECLI:EU:C:2024:372., tačka 89-90.

Kada je riječ o drugom materijalnom uvjetu iz člana 6. stav 1. tačka b) Direktive o EIN-u, sud koji je uputio zahtjev ukazao je na potrebu da država izdateljica preispita da li bi istražna mjera na osnovu koje su dokazi prvobitno prikupljeni u državi izvršiteljici bila dopuštena u sličnom domaćem slučaju. Sud EU-a je u obrazloženju presude precizirao da se EIN za prosljeđivanje dokaza može izdati samo ako bi isto postupanje bilo dopušteno i u potpuno unutrašnjoj situaciji prema pravu države izdateljice.⁴⁹ Time je potvrđeno da nacionalni standardi razmjene dokaza među domaćim istražnim tijelima određuju i uvjete za njihovo prekogranično prosljeđivanje. Konačno, Sud EU-a je naglasio da država izdateljica nema ovlaštenja preispitivati zakonitost postupaka putem kojih je država izvršiteljica pribavila dokaze, budući da se cijeli mehanizam EIN-a temelji na pretpostavci uzajamnog povjerenja među državama članicama.⁵⁰

2.5. Pitanje prihvatljivosti dokaza

Pored pitanja tumačenja pojma „tijela izdatelja“ i uvjeta za izdavanje EIN-a iz člana 6. Direktive o EIN-u, presuda u predmetu *EncroChat* otvorila je i problem prihvatljivosti dokaza koji su već bili u posjedu države izvršiteljice, a čiji se prijenos zahtijeva u državu izdateljicu. Sud EU-a je naglasio da, iako Direktiva o EIN-u ne uspostavlja jedinstven sistem uzajamnog priznavanja dokaza, nacionalni sudovi moraju osigurati poštivanje načela ekvivalentnosti i djelotvornosti, kako bi se prava koja proizlaze iz prava EU-a ostvarivala pod jednakim uvjetima kao i ona garantovana domaćim pravom.⁵¹

Poseban značaj Sud EU-a dao je zaštiti prava odbrane, tumačeći član 14. stav 7. Direktive o EIN-u tako da se dokaz na koji optuženi nije imao djelotvornu mogućnost očitovanja – a koji može biti odlučujući za ishod postupka – mora izdvojiti iz spisa.⁵² Time je, iako nije uspostavio jedinstveni europski standard prihvatljivosti dokaza, Sud EU-a posredno intervenisao u to pitanje, prepuštajući konačnu procjenu nacionalnim sudovima. Iz obrazloženja presude proizlazi da: države članice zadržavaju procesnu autonomiju, ali ona mora biti usklađena s temeljnim pravom na pošteno suđenje onako kako je ono zagarantovano članom 47. Povelje. Ocjena

⁴⁹ *Ibid.*, tačka 74. V. također podnaslov 2.3.

⁵⁰ *Ibid.*, tačka 100.

⁵¹ *Ibid.*, 104-105.

⁵² *Ibid.*, tačka 132. podtačka 5.

djelotvornosti izjašnjavanja o dokazima, poput onih pribavljenih dešifrovanjem komunikacija preko sistema *EncroChat*, ostaje u nadležnosti domaćih sudova, ali uz obavezu da se u svakom slučaju očuva pravičnost postupka.

2.6. Pravna sredstva

Presude Suda EU u predmetima *Gavanozov I* i *Gavanozov II* – oba donesena u istom postupku, na zahtjev Specijaliziranog kaznenog suda Bugarske, kao suda države izdavateljice EIN-a – otvorile su ključno pitanje postojanja i djelotvornosti pravnih sredstava protiv izdatih EIN-ova.⁵³ U prvom postupku (*Gavanozov I*)⁵⁴ Sud EU-a ograničio se na formalno pitanje, presudivši da pravosudno tijelo države izdavateljice prilikom popunjavanja obrasca Priloga A Direktive nije obavezno navesti opis pravnih sredstava, čak i ako ona postoje u domaćem zakonodavstvu. Međutim, nije se izjasnio o situacijama u kojima takvo pravno sredstvo uopće ne postoji u nacionalnom zakonodavstvu države izdavateljice, čime je suštinsko pitanje tumačenja člana 14. Direktive o EIN-u – odnosno postojanja i djelotvornosti pravnog sredstva za osporavanje izdatog EIN-a – ostalo otvoreno.⁵⁵

U nastavku postupka u istom predmetu (*Gavanozov II*)⁵⁶ Sud EU-a dao je odlučujuće pojašnjenje: nacionalno zakonodavstvo koje uopće ne predviđa nikakvo pravno sredstvo za osporavanje izdatog EIN-a protivno je i Direktivi o EIN-u i Povelji. Još preciznije, država članica čije zakonodavstvo ne propisuje pravno sredstvo za osporavanje EIN-a nema pravo uopšte učestvovati u mehanizmu saradnje uspostavljenom Direktive o EIN-u, budući da bi to predstavljalo povredu obaveze zaštite temeljnih prava i načela lojalne saradnje. Sud EU-a je naglasio da primarna odgovornost za poštivanje

⁵³ Usp. Materljan, G. i Materljan, I. (2020) "Europski istražni nalog i nacionalni sustavi pravnih lijekova: pitanje primjerene razine zaštite temeljnih prava u državi izdavanja naloga", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 27(2), str. 755–767; Gotovuša, E. (2023) "Europski istražni nalog u praksi Suda Europske unije", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu* LXVI, str. 84–88; Burić, Z. (2021) "Postojanje pravnog sredstva protiv europskog istražnog naloga kao pretpostavka za njegovo izdavanje", *Zagrebačka pravna revija*, 10(2), str. 186–192.

⁵⁴ C-324/17, *Gavanozov* [2019] ECLI:EU:C:2019:892.

⁵⁵ *Ibid.*, tačka 39.

⁵⁶ C-852/19, *Gavanozov II* [2021.] ECLI:EU:C:2021:902.

procesnih garancija leži na državi izdavateljici, te da država izvršiteljica ne može preuzeti teret zaštite prava koja su već u startu zanemarena.⁵⁷

Konačna posljedica ovakvog pristupa bila je da je Bugarskoj, kao državi članici EU-a, zbog nepostojanja pravnog sredstva za osporavanje izdatog EIN-a u njenom zakonodavstvu, onemogućeno dalje korištenje mehanizma EIN-a. Time je Sud EU-a jasno potvrdio da se pravni instrument zasnovan na načelu uzajamnog priznavanja, što Direktiva o EIN-u jeste, može koristiti samo „čistih ruku“⁵⁸, tj. uz puno poštivanje minimalnih procesnih standarda.

2.7. Presretanje telekomunikacija

Presuda u predmetu *EncroChat* značajna je i zbog toga što je Sud EU prvi put dao autonomno tumačenje pojma „presretanja telekomunikacija“ za potrebe primjene Direktive o EIN-u. Time je Sud EU postavio temeljne standarde za razumijevanje i primjenu članova 30. i 31. Direktive, koji uređuju ovo posebno osjetljivo područje prikupljanja dokaza.

Sud koji je uputio zahtjev za prethodnu odluku zatražio je od Suda EU-a da razjasni odredbu člana 31. Direktive o EIN-u u dva aspekta. Prvo, da li prikupljanje podataka s mobilnih telefona korisnika EncroChat usluge, koje je Francuska provela na teritoriji Njemačke, zbog svoje specifične prirode, predstavlja „presretanje telekomunikacija“ u smislu člana 31. stav 1. Direktive o EIN-u, što bi podrazumijevalo obavezu obavješćavanja države članice na čijem se području mjera provodi (Njemačke). Drugo, da li odredba člana 31. Direktive o EIN-u ima i funkciju zaštite prava korisnika čije su telekomunikacije predmet takve mjere, kada je ista provedena od strane jedne države članice samostalno, bez tehničke pomoći države na čijem području se nalaze pošteđeni korisnici.

⁵⁷ *Ibid.*, tačka 54-60.

⁵⁸ Priroda mehanizma uspostavljenog Direktivom o EIN-u, odnosno načela uzajamnog povjerenja na kojem počiva, najbolje je ilustrovana u Nezavisnom mišljenju advokata Bobeka u ovom predmetu. U njemu se navodi: „*Ukratko, tko god želi koristiti sustav pravosudne pomoći i uzajamnog priznavanja uspostavljen Direktivom 2014/41, ili bilo kojim drugim instrumentom pravosudne suradnje i uzajamnog priznavanja, mora doći, metaforički govoreći, čistih ruku odnosno ne smije doći s rukama koje su vidljivo prljave. Nepoštovanje tog pravila osnovne higijene, koje je više puta priznato i sustavno naglašeno, može dovesti do toga da se osobu zamoli da napusti prostoriju te se vrati tek nakon što pronađe sapun i izvrši potrebne radnje.*“ V. C-852/19, *Gavanozov II* [2021.], Mišljenje nezavisnog advokata Bobeka, ECLI:EU:C:2021:346, tačka 91.

Što se tiče prvog pitanja, Sud EU naglasio je da Direktiva ne definiše pojam „telekomunikacije“, niti upućuje na nacionalna zakonodavstva, zbog čega se taj pojam mora tumačiti autonomno i ujednačeno u cijelom pravnom prostoru EU-a. S tim u vezi, u obrazloženju presude navedeno je da prikupljanje podataka s mobilnih telefona korisnika EncroChat usluge nesumnjivo predstavlja „presretanje telekomunikacija“ u smislu člana 31. Direktive o EIN-u. Takav zaključak proizlazi iz sistemskog tumačenja relevantnih odredbi Direktive o EIN-u, prema kojem: pojam „telekomunikacija“ obuhvata sve oblike prijenosa informacija na udaljenost; Prilog C, tačka B (III), predviđa alternativno navođenje telefonskog broja, IP adrese ili adrese elektroničke pošte; član 31. stav 3. odnosi se na sav „presretnuti materijal“; dok se u alineji 30. Preambule naglašava da je cilj Direktive o EIN-u omogućiti saradnju u presretanju telekomunikacija, koja ne obuhvata samo sadržaj komunikacija već i podatke o prometu i lokaciji povezane s njima.⁵⁹ Kao posljedicu takvog tumačenja, Sud EU-a je jasno utvrdio da država članica koja provodi istražnu mjeru mora obavijestiti državu članicu na čijem se teritoriju mjera izvršava, čak i kada nije moguće unaprijed utvrditi nadležno tijelo. U takvom slučaju, obavijest se mora dostaviti bilo kojem organu te države koji se može smatrati prikladnim za prijem takve informacije.⁶⁰

U odnosu na drugo pitanje, Sud EU je naglasio da smisao odredbe člana 31. Direktive o EIN-u nije ograničen samo na zaštitu suvereniteta države članice na čijem se teritoriju mjera provodi bez njene tehničke pomoći, već i na zaštitu temeljnih prava osoba pogođenih mjerom. Obaviještena država ne samo da može zabraniti ili prekinuti provođenje mjere, već i uskratiti ili uvjetovati korištenje tako pribavljenih podataka, ako bi ista mjera bila nedopuštena u sličnom domaćem slučaju. Na ovaj način, Sud EU potvrdio je dvostruku svrhu obaveze obavješćavanja: očuvanje povjerenja i lojalne saradnje među državama članicama, ali i osiguranje zaštite prava osoba pogođenih mjerom presretanja.⁶¹

⁵⁹ C-852/19, *Gavanozov II* [2021.] ECLI:EU:C:2021:902, tačka 111-114.

⁶⁰ *Ibid.*, tačka 117-119.

⁶¹ *Ibid.*, tačka 122-125.

ZAKLJUČAK

Direktiva o EIN-u označila je prelazak s tradicionalnog, konvencijskog modela uzajamne pravne pomoći na supranacionalni, postlisabonski model pravosudne saradnje u krivičnim stvarima između država članica, zasnovan na načelu uzajamnog priznavanja. U Lisabonskoj arhitekturi to načelo dobija status obavezujućeg pravnog načela u ovoj oblasti (čl. 82. st. 1. UFEU-a), što ujedno podrazumijeva i poštivanje standarda zaštite temeljnih prava koja proizlaze iz člana 6. UEU-a i Povelje. Praktični doprinos Direktive o EIN-u je nesporan: standardizirani obrasci, striktniji rokovi i jedinstven, „jedan instrument za sve” pristup pojednostavili su i ubrzali prekogranično prikupljanje dokaza. Ipak, imajući u vidu njen pravni osnov, Direktiva o EIN-u ne uređuje pitanje uzajamnog prihvatanja dokaza prikupljenih njenim putem. Posljedično, odluka o njihovoj upotrebi i dopuštenosti i dalje zavisi od domaćih procesnih pravila svake države članice, ograničeno načelima ekvivalentnosti i djelotvornosti. Drugim riječima, države članice nisu obavezne ni da koriste dokaze pribavljene putem EIN-a u nacionalnim postupcima, niti njihovo pribavljanje u skladu s Direktivom automatski garantuje njihovu prihvatljivost prema domaćem pravu države izdateljice - što i dalje predstavlja jedan od ključnih izazova za stvarnu efikasnost pravosudne saradnje unutar EU.

Analiza dosadašnje prakse Suda EU-a u pružila je ključne orijentire za funkcionisanje mehanizma uspostavljenog Direktivom o EIN-u. Najprije, pojam „tijela izdateljice” tumačen je funkcionalno: javna tužilaštva (a u određenim okolnostima i administrativna tijela, uz potvrdu pravosudnog tijela gdje je potrebna) jesu ovlašteni izdateljici, ali samo u granicama koje bi vrijedile i u „sličnom domaćem slučaju”. Isto se odnosi na materijalne uvjete iz člana 6. Direktive o EIN-u (nužnost, proporcionalnost i dostupnost mjere u domaćem pravu) u slučaju postupka pribavljanja dokaza koji su već u posjedu države izvršiteljice.

U pogledu zaštite prava na odbranu, odnosno mogućnosti osobe protiv koje je izdat EIN da se djelotvorno očituje o dokazu pribavljenom putem njega, presuda u predmetu *Gavanozov II* jasno je potvrdila da pravni lijek protiv izdatog naloga mora postojati u pravu države izdateljice, jer bi njegov izostanak narušio sam mehanizam uzajamnog priznavanja i onemogućio toj državi njegovo korištenje. Istovremeno, presuda u predmetu *EncroChat* razjasnila je dva ključna aspekta tumačenja članova 30. i 31. Direktive o EIN-u: prvo, pojam „presretanja telekomunikacija” ima autonomno značenje i

obuhvata i kompleksne tehničke zahvate nad šifriranim komunikacijama, uz obavezu obavještanja države na čijem se teritoriju mjera proizvodi učinke; i drugo, iako pravo EU-a ne uspostavlja jedinstvena pravila o prihvatljivosti dokaza pribavljenih putem EIN-a, nacionalni sudovi moraju osigurati stvarnu mogućnost izjašnjavanja o tim dokazima i isključiti one koji su pribavljeni na način koji onemogućava ostvarenje tog prava. Time je Sud EU-a potvrdio pristup zasnovan na načelu „povjerenje – ali uz provjeru”: procesna autonomija država članica zadržava se samo ukoliko ne dovodi u pitanje minimum pravičnog postupka zajamčen Poveljom.

Sveukupno, Direktiva o EIN-u je značajno podigla efikasnost i predvidivost saradnje, ali istovremeno njena primjena je ukazala na tri izazova: 1) odsustvo pravila o uzajamnoj prihvatljivosti dokaza prikupljenih putem nje, te neriješeno pitanje pravila specijalnosti, 2) potrebu za jednako dostupnim i djelotvornim pravnim lijekovima u državi izdavateljici, i 3) ravnotežu između načela uzajamnog povjerenja i stvarnog stepena zaštite temeljnih prava u državama članicama. Dalji razvoj bi stoga trebao ići u dva komplementarna smjera: normativno-promišljena upotreba člana 82. st. 2. UFEU-a za usvajanje minimalnih pravila o prihvatljivosti dokaza između država članica, te jurisprudencijalnog korištenja prakse Suda EU-a kao korektiva za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva država članica sa zakonodavstvom EU-a, kako primarnim, tako posljedično i sekundarnim. Takvim pristupom–koji objedinjuje „brzinu s garancijama” i nadovezuje se na razvijanje standarda u dosadašnjim predmetima koji su pokrenuli pitanja tumačenja i primjene Direktive o EIN-u – načelo uzajamnog priznavanja može u potpunosti ostvariti svoj cilj: uspostavu efikasnog i pravno uravnoteženog sistema prekogranične pravosudne saradnje u krivičnim stvarima unutar EU.

BIBLIOGRAFIJA

1. Knjige i članci

- Armada, I., i Weyembergh, A. (2017) "The mutual recognition principle and EU criminal law", str. 111–136. U: Fletcher, M., Herlin-Karnell, E. i Matera, C. (ur.), *The European Union as an Area of Freedom, Security and Justice*. Abingdon: Routledge.
- Bajović, V. (2022) „EncroChat i SKY ECC komunikacija kao dokaz u krivičnom postupku“, *Crimen* 13, br. 2, str. 154-179.
- Barbosa e Silva, J. (2019) "The speciality rule in cross-border evidence gathering and in the European Investigation Order - let's clear the air", *ERA Forum, Heidelberg*, Vol. 19, br. 3, str. 485–504.
- Burić, Z. (2021) "Postojanje pravnog sredstva protiv europskog istražnog naloga kao pretpostavka za njegovo izdavanje", *Zagrebačka pravna revija*, 10(2), str. 186–192.
- Burić, Z. i D. Hržina (2014) "Pribavljanje i osiguranje dokaza te osiguranje i oduzimanje imovine i predmeta prema Zakonu o pravosudnoj suradnji u kaznenim stvarima s državama članicama Europske unije", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, Vol. 21 – br. 2/2014, str. 355–400.
- Burić, Z., Engelhart, M., Novokmet, A. i Roksandić, S. (2023) „Upotrebljivost rezultata masovnog nadzora komunikacija kao dokaza u hrvatskom kaznenom postupku – slučaj SKY ECC“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 30(2), str. 243-274.
- Cambien, N. (2017) "Mutual Recognition and Mutual Trust in the Internal Market", *European Papers*, Vol. 2, br. 1, str. 93–115.
- Đurđević, Z. (2008) "Lisabonski ugovor: prekretnica", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 58, br. 5-6, str. 1077-1127.
- Gotovuša, E. (2023) "Europski istražni nalog u praksi Suda Europske unije", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu* LXVI, str. 75–99.
- Herlin-Karnell, E. (2011) "The EU's anti-money laundering agenda: built on risks?", str. 76–96. U: Eckes, C. i Konstadinides, T. (ur.), *Crime within the Area of Freedom, Security and Justice: A European Public Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herlin-Karnell, E. (2014) "Constitutional Principles in the Area of Freedom, Security and Justice", str. 38–53. U: Acosta Arcarazo, D. i Murphy, C. (ur.), *EU Security and Justice Law: After Lisbon and Stockholm*. Oxford: Hart Publishing.

- Hernandez Weiss, A. (2022) "Effective protection of rights as a precondition to mutual recognition: Some thoughts on the CJEU's Gavanozov II decision", *New Journal of European Criminal Law*, Vol.13, No. 2, str. 180-197.
- Lenaerts, Koen. Keynote Speech, "Making the EU Charter of Fundamental Rights a Reality for All: 10th Anniversary of the Charter Becoming Legally Binding", High Level event jointly held by the European Commission, the Finnish Presidency of the Council of the European Union and the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), str. 1-19. Dostupno na: https://commission.europa.eu/system/files/2019-11/charter_lenaerts12.11.19.pdf
- Mangiaracina, A. (2014) "A new and controversial scenario in the gathering of evidence at the European level: the proposal for a Directive on the European Investigation Order", *Utrecht Law Review*, Vol. 10, br. 1, str. 113-133.
- Materljan, G. i Materljan, I. (2019) "Predmet Taricco II i pitanja na vagi: ustavno načelo zakonitosti u kaznenom pravu i djelotvornost prava Europske unije", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, Vol. 26 – br. 2/2019, str. 503–528.
- Materljan, G. i Materljan, I. (2020) "Europski istražni nalog i nacionalni sustavi pravnih lijekova: pitanje primjerene razine zaštite temeljnih prava u državi izdavanja naloga", *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 27(2), str. 745–769.
- Militello, V., i Mangiaracina, A. (2009) "The Future of Mutual Assistance Conventions in the European Union", str. 169-187. U: Fijnaut, C.J.C.F. i Ouwerkerk, J. (ur.), *The Future of Police and Judicial Cooperation in the EU*. Leiden: Brill | Nijhoff.
- Mitsilegas, V. (2016) *EU Criminal Law after Lisbon: Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Oxford: Hart Publishing.
- Peers, S. (2016) *EU Justice and Home Affairs Law: EU Justice and Home Affairs Law: Volume II: EU Criminal Law, Policing, and Civil Law*. 4. izd. Oxford: University Press.
- Pošćić, A. i Majkić, I. (2014) "Razvoj sudske prakse nakon predmeta 'Keck' u području slobode kretanja robe", *Pravni vjesnik*, Vol. 30, br. 3-4, str. 101–132.
- Prechal, S. (2017) "Mutual Trust Before the Court of Justice of the European Union", *European Papers*, Vol. 2, br. 1, str. 75–92.
- Primorac, D., Buhovac, M. i Pilić, M. (2019) "Europski istražni nalog kao novi

instrument pravosudne suradnje država članica u kaznenim predmetima s posebnim osvrtnom na hrvatsko pravo”, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, X (1), str. 353-378.

Vermeulen, G. i Kusak, M. (2023) “Unblurring the Fuzzy Line Between Specialty and Data Protection in EU Mutual Legal Assistance After the European Investigation Order”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Heidelberg, Vol. 29, br. 4, str. 647–667.

Willems, A. (2021) *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*. Oxford: Hart Publishing.

Xanthopoulou, E. (2020) *Fundamental Rights and Mutual Trust in the Area of Freedom, Security and Justice: A Role for Proportionality?* 1. izd. Oxford: Hart Publishing, 2020.

2. Sudska praksa

Advocaten voor de Wereld, C-303/05, ECLI:EU:C:2007:261.

Aranyosi i Căldăraru, C-404/15 i C-659/15 PPU, ECLI:EU:C:2016:198.

AVVA i drugi, C-255/23 i C-285/23, ECLI:EU:C:2024:462.

Delda, C-583/23, ECLI:EU:C:2025:6.

EncroChat, C-670/22, ECLI:EU:C:2024:372.

Gavanozov II, C-852/19, ECLI:EU:C:2021:902.

Gavanozov II, C-852/19, Mišljenje nezavisnog advokata Bobeka, ECLI:EU:C:2021:346.

Gavanozov, C-324/17, ECLI:EU:C:2019:892.

Gözütok i Brügge, C-187/01 i C-385/01, ECLI:EU:C:2003:87.

Melloni, C-399/11, ECLI:EU:C:2013:107.

Mišljenje 2/13, ECLI:EU:C:2014:2454.

Procura della Repubblica di Trento, C-66/20, ECLI:EU:C:2021:670.

Rewe-Zentrale v. Bundesverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon) [1979.], C-120/78, ECLI:EU:C:1979:42.

Spetsializirana prokuratura v HP, C-724/19, ECLI:EU:C:2021:1020.

Staatsanwaltschaft Graz (Düsseldorf Tax Office for Criminal Tax Matters), C-16/22, ECLI:EU:C:2023:148.

Staatsanwaltschaft Wien (Ordres de virement falsifiés), C-584/19, ECLI:EU:C:2020:1002.

WBS GmbH v Generalstaatsanwaltschaft Berlin, C-635/23, ECLI:EU:C:2025:546.

3. Dokumenti Europske unije i Vijeća Europe

Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, OJ L 196, 2 August 2003, str. 45–55.

Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters, OJ L 350, 30 December 2008, str. 72–92.

Direktiva 2014/41/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 3. 4. 2014. o Europskom istražnom nalogu u kaznenim stvarima, SL L 130, 15.2.2014, str. 1–36.

Drugi dodatni protokol uz Europsku konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, ETS br. 182, Strasbourg, 8. studenoga 2001.

Eurojust (2020), Report on Eurojust's casework in the field of the European Investigation Order, studeni 2020. Dostupno na: https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2020-11/2020-11_EIO-Casework-Report_CORR.pdf.

Europska komisija. Izvješće Komisije Europskom parlamentu i Vijeću o provedbi Direktive 2014/41/EU o Europskom istražnom nalogu u kaznenim stvarima, COM(2021) 409 final, Bruxelles, 2021.

Europsko vijeće (1999), Zaključci predsjedništva sa specijalnog sastanka o uspostavi područja slobode, sigurnosti i pravde – Tampere, 15. i 16. oktobar 1999., Bruxelles: Vijeće Europske unije.

Konvencija o provedbi Schengenskog sporazuma, SL L 239, 22. rujna 2000.

Konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima između država članica Europske unije, SL C 197, 12. srpnja 2000.

Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 326, 26.10.2012., str. 391–407.

Pročišćene verzije Ugovora o Europskoj uniji (UEU) i Ugovora o funkcioniranju Europske unije (UFEU), SL C 202, 7.6.2016, str. 1–388.

Protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima između država članica Europske unije, SL C 326, 21. studenoga 2001.

Prvi dodatni protokol uz Europsku konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, ETS br. 099, Strasbourg, 17. ožujka 1978.

Vijeće Europe. Europska konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, ETS br. 030, Strasbourg, 20. travnja 1959.

DIRECTIVE ON THE EUROPEAN INVESTIGATION ORDER: CHALLENGES IN IMPLEMENTATION

Abstract

Directive 2014/41/EU on the European Investigation Order (EIO) marked the transition from the traditional, convention-based model of mutual legal assistance to a supranational framework of judicial cooperation founded on the principle of mutual recognition. This paper analyses the legal framework and essential features of the EIO Directive, focusing on the case law of the Court of Justice of the European Union (CJEU), which has clarified key aspects of its application. Through an examination of ten judgments delivered since the Directive's entry into force, the paper systematises the standards established by the CJEU concerning the definition of "issuing authority," the substantive conditions for issuing an EIO, the availability of legal remedies, the admissibility of evidence, and the protection of fundamental rights in cross-border criminal proceedings. The findings indicate that while the EIO Directive has significantly enhanced the efficiency and predictability of cooperation among Member States, important challenges remain, particularly regarding the lack of uniform rules on evidence admissibility and the need for effective rights protection. The paper concludes that further development should combine normative and jurisprudential harmonisation to ensure a balanced relationship between efficiency and the protection of fundamental rights.

Keywords:

European Investigation Order, Court of Justice of the European Union, mutual recognition, fundamental rights, evidence, legal remedy, cross-border cooperation

KRIMINALIZACIJA KLEVETE U SAVREMENOM BOSANSKOHERCEGOVAČKOM PRAVU

pregledni znanstveni rad

UDK 343.63(497.6)

Filip Novaković*

Sažetak:

Rad se bavi aktuelnim pitanjem zaštite od klevete u savremenom bosanskohercegovačkom pravu, s posebnim fokusom na krivičnopravnu regulaciju u Republici Srpskoj. Osnovna teza rada jeste da građanskopravni mehanizmi predstavljaju primjereniji i proporcionalniji oblik zaštite u odnosu na krivičnopravne. Polazeći od istorijskog pregleda i teorijskih određenja pojmova časti i ugleda, rad analizira zakonska obilježja krivičnog djela klevete iz člana 208a Krivičnog zakonika Republike Srpske, uključujući osnovni, javni i kvalifikovani oblik, te odredbe o isključenju protivpravnosti. Posebna pažnja posvećena je uporednopravnim rješenjima i standardima koje razvijaju Vijeće Evrope, Parlamentarna skupština kroz Rezoluciju 1577 (2007) i praksa Evropskog suda za ljudska prava. Na osnovu ove analize, rad zaključuje da krivičnopravna regulacija klevete stvara ozbiljne rizike po slobodu izražavanja, medijske slobode i demokratski dijalog, dok građanskopravni mehanizmi omogućavaju adekvatnu i srazmjernu zaštitu prava na ugled. Stoga se zalaže za dekriminalizaciju klevete i jačanje civilnopravnih instrumenata, čime bi se postigao balans između zaštite ugleda i očuvanja slobode izražavanja kao temeljnog prava.

Ključne riječi:

časť, ugled, sloboda govora, kleveta, kazna

* *mr. iur, doktorand na Univerzitetu u Zenici – Pravnom fakultetu. Dopisni član Bosanskohercegovačko-američke akademije umjetnosti i nauka.*

UVOD

Kleveta predstavlja jedno od najspornijih pitanja savremenog (krivičnog) prava, jer se nalazi na razmeđi između zaštite slobode izražavanja i zaštite časti i ugleda pojedinca. Posebno je aktuelna u Bosni i Hercegovini, a naročito u Republici Srpskoj, gdje je 2023. godine došlo do ponovne kriminalizacije ovog djela, čime se otvorilo pitanje usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa evropskim standardima zaštite ljudskih prava. Ova rasprava ne tiče se samo pravne dogmatike, već ima i snažnu društvenu, političku i etičku dimenziju. Osnovna teza ovog rada jeste da su građanskopravni mehanizmi zaštite od klevete primjereniji i djelotvorniji od krivičnopravnih. Naime, kriminalizacija klevete, iako formalno usmjerena na zaštitu ugleda, može imati nesrazmjerno negativne posljedice po slobodu izražavanja, novinarsku profesiju i javni diskurs. Građanskopravna zaštita, naprotiv, omogućava proporcionalno i balansirano reagovanje na povredu ugleda, bez zastrašujućeg efekta koji nose krivične sankcije. Rad će koristiti dogmatsko-normativni metod u analizi zakonskih obilježja krivičnog djela klevete u Republici Srpskoj, ali i uporednopravni pristup kako bi se prikazala rješenja u drugim državama regiona i Evrope. Također, oslanjaće se na praksu Evropskog suda za ljudska prava i preporuke međunarodnih organizacija poput Vijeća Evrope i OSCE-a, kako bi se ispitala usklađenost domaćih rješenja sa međunarodnim standardima. Na kraju, rad će ponuditi argumente i za i protiv kriminalizacije klevete, ali će pokazati zašto građanskopravna zaštita ostaje prikladniji i moderniji model.

TEMELJNA OBILJEŽJA KRIVIČNIH DJELA PROTIV ČASTI I UGLEDA

U savremenoj krivičnopravnoj teoriji, djela protiv časti i ugleda usmjerena su na zaštitu ovih vrijednosti kao jedinstvenog pravnog dobra. Svako krivično djelo iz ove grupe, uključujući uvredu i klevetu, predstavlja napad na čast i ugled, odnosno na dostojanstvo i društveni položaj pojedinca.¹

Čast se u literaturi određuje kao skup nematerijalnih vrijednosti imanentnih čovjeku. Ona se manifestuje u dva oblika – unutrašnjem (subjektivnom), koji predstavlja lično osjećanje vlastitog dostojanstva i

¹ Kokolj, M. (1980). *Krivično pravo, Posebni dio*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 130.

vanjskom (objektivnom), koji se ogleda u priznavanju i uvažavanju pojedinca od strane društva.² Ta dva aspekta časti organski su povezani: teško je zamisliti povredu vanjske časti bez posljedica po unutrašnje osjećanje vrijednosti, što potvrđuje i shvatanje da je suština ovih krivičnih djela u izazivanju psihičke boli pasivnog subjekta.³ Ugled se, s druge strane, definiše kao posebno priznanje i društvena percepcija koju pojedinac stiče svojim ponašanjem i radom. On se razlikuje od časti po tome što se ne vezuje za opšte vrijednosti čovjeka kao bića, već za vrijednosti koje se zavređuju kroz društveno korisne aktivnosti.⁴ Dok je čast univerzalna i svojstvena svakom čovjeku, ugled je varijabilan i vezan za ulogu pojedinca u zajednici. U pravnom smislu, i čast i ugled posmatraju se kao nematerijalna dobra dostojna zaštite, pri čemu ugled ima izraženiju socijalnu dimenziju.

Nosilac pravnih dobara časti i ugleda može biti svako fizičko lice, bez obzira na dob, zdravlje ili društveni status, a pod određenim uslovima i pravna lica, pa čak i organizovane društvene zajednice.⁵ Ipak, u tumačenju tih granica potrebno je pridržavati se načela restriktivnog tumačenja, jer ekstenzivno proširivanje kruga zaštićenih subjekata može dovesti do zloupotreba i ograničavanja slobode izražavanja.

Najčešća krivična djela protiv časti i ugleda su uvreda i kleveta, dok se druga javljaju kao njihove varijacije. Za uvredu je karakteristično narušavanje subjektivne sfere (unutrašnje časti), dok je za klevetu nužno prisustvo socijalne dimenzije, jer se lažno tvrđenje ili prenošenje neistine mora odraziti na percepciju pojedinca u društvenoj sredini.⁶ Time se potvrđuje da je ugled, više nego čast, u samom središtu inkriminacije klevete.

² Živanović, T. (1923). *Osnovi krivičnog prava, Posebni deo, I knjiga (Krivična dela protiv privatnih dobara), Drugo popravljeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 120. Vid. Nešić, Lj. Đ. (1995). *Krivično pravo, Opšti i posebni deo, Drugo prošireno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Mladost, 350-351.

³ Atanacković, D. R. (1985). *Krivično pravo, Posebni deo, Četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: NIU Službeni list SFRJ, 230 i Tahović, J. Đ. (1961). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Savremena administracija, 146

⁴ Atanacković, D. R. (1985). *Op. cit.*, 231.

⁵ Vid. Živanović, T. (1927). *O uvredi i kleveti*. Beograd: Izdavačko knjižarsko preduzeće Geca Kon, 13.

⁶ Bačić, F., Pavlović, Š. (2001). *Kazneno pravo, Posebni dio, I. izdanje*. Zagreb: Informator, 169; Vid. Novaković, F. (2024). Inkriminacija klevete u

NORMATIVNI OKVIR I ZAKONSKA OBILJEŽJA KRIVIČNOG DJELA KLEVETE U REPUBLICI SRPSKOJ

Kleveta je, na prvi pogled, svaki oblik komunikacije koji može da naruši reputaciju treće strane. Zbog toga kleveta obuhvata sve oblike čovjeku razumljive komunikacije kako neverbalne tako i verbalne: gestove, slike, znakove i riječi. Nije nužno ograničena na iznošenje konstatacija koje mogu da se krivotvore i može da se proširi na koncepte koji su apstraktniji od reputacije – poput dostojanstva i časti. Da bi se komunikacija smatrala klevetničkom, mora da se prenese nekom drugom osim oklevetanom. U zavisnosti od trajnosti ili prolaznosti komunikacionog medija, kleveta može da se odredi kao javna kleveta (u slučajevima napisane, štampane, klevete objavljene na internetu, objavljene u masovnim medijima i slično) i kao kleveta – ogovaranje, odnosno nezvanično izgovorene klevete. Kleveta se, u savremenim društvima, uglavnom tretira kao građanski delikt, ali postoje jurisdikcije koje je tretiraju kao krivično djelo (a u nekima i jedno i drugo).

Tačna definicija klevete i srodnih djela protiv časti i ugleda, kao i načini na koje se oni rješavaju, mogu da se, u velikoj mjeri, razlikuju od zemlje do zemlje, odnosno od jurisdikcije do jurisdikcije. Na primjer, da li predstavljaju krivično djelo ili ne, u kojoj mjeri su uvrede i mišljenja uključeni uz navode o činjenicama, u kojoj mjeri je dokazivanje navodnih činjenica valjana odbrana.

Ustavno-pravni sistem Bosne i Hercegovine je specifičan po tome što, saglasno članu II/2. Ustava Bosne i Hercegovine,⁷ je njegov integralni dio Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija), odnosno evropski sistem zaštite ljudskih prava koji obuhvata Evropsku konvenciju, dodatne protokole uz nju te standarde koje je u svojoj jurisprudenciji ustanovio Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). Tako, jedna od osnovnih vrijednosti koju štiti Ustav Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustav BiH) jeste sloboda izražavanja (zajamčena članom 10. Evropske konvencije i članom II/3.h) Ustava BiH). Rukovodeći se tim vrijednostima i u nastojanju da postane savremena evropska država, koja počiva na načelima istinske demokratije, vladavini prava i zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, zakonodavci u Bosni i

poredbenom svjetlu. *Pravna misao, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 3-4/2024: 7-27 i Radovanović, M., Đorđević, M. (1967). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Savremena administracija, 136-137.

⁷ Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 25/09 – Amandman I.

Hercegovini su pristupili dekriminalizaciji klevete (i drugih krivičnih djela protiv časti i ugleda) početkom XXI vijeka. Od tada, pa sve donedavno, u Bosni i Hercegovini, odnosno u Republici Srpskoj postojala je samo građansko-pravna zaštita od klevete.⁸ Međutim, nova društvena (i politička kretanja) dovela su do toga da se ova grupa krivičnih djela vrati u (entitetsko) krivično zakonodavstvo Republike Srpske.

Zakonodavac u Republici Srpskoj, zaključio je da je neophodno krivična djela protiv časti i ugleda vratiti u Krivični zakonik Republike Srpske.⁹ Tako je marta 2023. godine došlo do Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske (u daljem tekstu: Nacrt). Ovaj dokument, pored drugih izmjena i dopuna, sadržavao je novu Glavu XVIIa pod nazivom „Krivična djela protiv časti i ugleda“. Nacrt je predviđao četiri nova krivična djela: (1) Uvreda (član 208a), (2) Kleveta (član 208b), (3) Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 208v) i (4) Javno izlaganje poruzi zbog pripadnosti određenoj rasi, vjeri ili nacionalnosti (član 208g).¹⁰ Kako je predmet ovog rada inkriminacija klevete, mi se nećemo baviti drugim krivičnim djelima protiv časti i ugleda (što ćemo ostaviti za neku drugu studiju).

Ovaj Nacrt je veoma loše dočekan od strane javnosti, a naročito predstavnika nevladinih organizacija, koje su pozvale da se isti povuče (doduše bilo je nekoliko konstruktivnih prijedloga od strane pojedinaca da se određene odredbe izmijene kako bi se krivičnopravna zaštita časti i ugleda pružila široj javnosti, a u manjoj mjeri nosiocima javnih funkcija).¹¹ Pored

⁸ Vid. Živković, A. (2017). Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, I deo. *Izbor sudske prakse*, 11/2017, 64-65.

⁹ *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2021, 89/2021 i 73/2023. Vjerovatno jedan od razloga za takav stav zakonodavca jeste porast devijantnih ponašanja u digitalnom domenu. Vid. šire Mitrović, Lj., Raosavljević, P. (2022). How to ensure effective legal protection from cyber harrasment?, *Zbornik radova „Govor mržnje“*, Pokrajinski zaštitnik građana – Ombudsman i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2022, 79-93.

¹⁰ Vid. Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, Vlada Republike Srpske, 2023. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/nacrti-i-prijedlozi/nacrt-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-krivcnog-zakonika-republike-srpske.pdf>.

¹¹ Vid. šire Izvještaj sa javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, broj: 08.070/012-651/23, od 8. juna 2023. godine, Ministarstvo pravde Republike Srpske, 2023.

domaćeg nevladinog sektora, Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju (engl. *Organization for Security and Co-Operation in Europe*, u daljem tekstu: OSCE) je, posredstvom Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini, dostavila Hitne komentare na Nacrt krivičnih djela protiv časti i ugleda u Republici Srpskoj, u kojima, imajući u vidu štetne posljedice koje ove inkriminacije mogu imati po slobodu izražavanja, preporučuje da se pomenuti Nacrt ne usvoji. Naime, OSCE smatra da su pojmovi sadržani u Nacrtu isuviše podložni subjektivnom tumačenju i primjeni, te da posebnu zabrinutost izazivaju sankcije predviđene za nova krivična djela.¹² Ovaj strah izražen od strane OSCE-a je opravdan ako se uzme u obzir da je za uvredu, odnosno osnovni oblik ovog krivičnog djela, u Nacrtu predviđena novčana kazna od 5.000,00 KM do 20.000,00 KM, dok je za posebni oblik predviđena novčana kazna od 10.000,00 KM do 50.000,00 KM.¹³ Za krivično djelo klevete u Nacrtu je bila predviđena, za osnovni oblik krivičnog djela, novčana kazna od 8.000,00 KM do 30.000,00 KM, za teži oblik od 15.000,00 KM do 80.000,00 KM, a za osobito težak oblik od 20.000,00 do 100.000,00 KM.¹⁴ Uzimajući u obzir ekonomske okolnosti u Republici Srpskoj (gdje prosječna neto plata iznosi 1.286,00 KM / 657,75 EUR), novčane kazne u ovako predloženom rasponu bi prinudile nadležne organe (krivične sudove) da preduzme mjere predviđene članom 50. KZ RS, odnosno mjere prinudne naplate ili, u krajnjem slučaju, zamjenu novčane kazne za kaznu zatvora (prema formuli da se 100,00 KM, odnosno svaki započeti dnevni iznos, zamijeni jednim danom kazne zatvora).

Iz navedenog proizilazi da su kazne u Nacrtu, a u predloženom rasponu, ne samo nesrazmjerne prosječnim mjesečnim neto primanjima građana u Republici Srpskoj, nego da u ozbiljnoj mjeri prijetu elementarnoj egzistenciji pojedinaca, time ne samo ugrožavajući slobodu izražavanja – pravo garantovano članom 10. Evropske konvencije – nego i pravo na mirno uživanje imovine garantovano članom 1. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju. ESLJP

¹² Vid. šire Ured OSCE za demokratske inicijative i ljudska prava, Mišljenje broj: CRIM/FOE-BIH/468/2023 [JB], Varšava, 11. maj 2023. godine.

¹³ Izraženo u eurima novčana kazna za osnovni oblik ovog krivičnog djela se kreće u rasponu od 2.555,10 EUR do 10.220,41 EUR, a za posebni oblik od 5.110,21 EUR do 25.551,04 EUR.

¹⁴ Izraženo u eurima novčana kazna za osnovni oblik ovog krivičnog djela se kreće u rasponu od 4.088,17 EUR do 15.330,62 EUR, za poseban oblik u rasponu od 7665,31 EUR do 40.881,66 EUR, a za teži oblik od 10.220,41 EUR do 51.102,07 EUR.

je u više navrata istakao da je kažnjavanje lišavanjem slobode za krivična djela kao što su uvreda i kleveta jednako povredi člana 10. Evropske konvencije, bez obzira na to da li je utvrđivanje krivične odgovornosti opravdano ili ne.¹⁵

Naročito zabrinjavajuća činjenica jeste to da čak i nakon što neka osoba bude proglašena krivom za klevetu i plati novčanu kaznu, ta presuda se upisuje u kaznenu evidenciju, te javno objavljivanje presude (prema u Nacrtu predloženom članu 208e), može dugoročno da ima ozbiljan uticaj na život tog pojedinca. Te i takve, prevashodno društvene, posljedice krivične presude izuzetno je teško promijeniti, što implicira da bi proglašavanjem novinara krivim za krivično djelo klevete moglo da ima značajne nepovoljne posljedice na njegov život i profesionalnu reputaciju, čak i nakon dugotrajnih i iscrpljujućih pravnih sporova.

U svojoj jurisprudenciji, ESLJP je naglasio da priroda i težina izrečenih sankcija predstavljaju faktore koje je neophodno obazrivo razmotriti pri procjeni proporcionalnosti intervencije.¹⁶ U tom smislu, sudska praksa ukazuje na nekoliko parametara koji mogu da budu (i jesu) od koristi prilikom utvrđivanja moguće neproporcionalnosti sankcija, uključujući: (1) da li je dodijeljena odšteta proporcionalna pretrpljenoj povredi ugleda; (2) da li je dodijeljena odšteta proporcionalna obimu poslovanja i ekonomskom kapacitetu sankcionisanog pravnog lica ili predstavlja prijetnju po njegov ekonomski opstanak; (3) kakav je odnos između ukupnog iznosa dodijeljene odštete i minimalnog iznosa mjesečnih ličnih primanja u datoj zemlji; (4) da li zakonski okvir date zemlje pruža „adekvatnu i efikasnu zaštitu u prvostepenom i žalbenom postupku od neproporcionalnih odštetnih zahtjeva i osigurava razuman odnos proporcionalnosti između dodijeljene odštete i povrede ugleda“.¹⁷

¹⁵ Vid. *Belpietro v. Italy*, (App. no. 43612/10), 24.9.2013. paras. 47-63, *Mika v. Greece*, (App. no. 10347/10), 19.12.2013. paras 27-41, *Mariapori v. Finland*, (App. no. 37751/07), 6.7.2010. paras. 50-71. Vid. šire Kenyon, T. A. (2010). What Conversation? Free Speech and Defamation Law, *The Modern Law Review*, 73(5), 697-720.

¹⁶ Vid. *Ceylan v. Turkey*, (App. no. 23556/94), 8.7.1999. paras. 23-43, *Skalka v. Poland*, (App. no. 43425/98), 27.5.2003. paras. 24-43.

¹⁷ Vid. *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, (1995) 20 EHRR 442, 13.7. 1995. para. 49, *Blaja News Sp. z o. o. v. Poland*, (App. no. 59545/10), 26.11.2013. para. 71, *Timpul Info Magazin and Anghel v. Moldavia*, (App. no. 42864/05), 27.11.2007. para. 39, *Kasabova v. Bulgaria*, (App. no. 22385/03), 19.4.2011. para. 71, *Independent News and Media and Independent Newspapers Ireland Limited v. Ireland*, (App. no. 55120/00), 16.7.2005. para. 113.

Osim plaćanja visoke novčane kazne, postupak proglašenja krivim može ozbiljno da ugrozi ugled novinara. Dugoročne posljedice uključuju nepovratno narušavanje ugleda novinara, što može značajno da oteža njegovo profesionalno napredovanje i mogućnost obavljanja novinarske profesije. Takvo oštećenje ugleda može da utiče i na druge aspekte života pojedinca, uključujući društvene odnose i mogućnost dobijanja posla u budućnosti. Nadalje, visoke novčane kazne, koje se često primjenjuju u ovim situacijama, mogu da imaju ozbiljne implikacije na medije u cjelini. U praksi, visoke kazne mogu da dovedu do zatvaranja medijskih kuća, stvarajući štetne posljedice za cijeli medijski sektor. Ovo, također, šalje upozoravajuću poruku drugim medijskim organizacijama koje se suočavaju sa izazovom održavanja finansijske stabilnosti u aktuelnom ekonomskom okruženju.¹⁸

Nacrtom je predviđeno da se gonjenje za krivična djela protiv časti i ugleda vrši po prijedlogu oštećenog, a ako je počinjeno prema umrlom licu, onda prema prijedlogu bračnog druga, vanbračnog supružnika, srodnika u *linea recta* neograničeno, te usvojioca, usvojenika i brata ili sestre umrlog lica (predloženi član 208d).

Predloženim članom 208d predviđalo se isključenje protivpravnosti kod krivičnih djela protiv časti i ugleda. Naime, nema krivičnog djela ako se radi o uvredljivom izražavanju ili iznošenju nečeg neistinitog u naučnom, stručnom, književnom ili umjetničkom djelu, u vršenju dužnosti propisane zakonom, novinarskog poziva, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti ili odbrani nekog prava, ako iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti proizilazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja, ili ako lice dokaže istinitost svog tvrđenja, ili da je imalo osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosilo ili pronosilo.¹⁹

Pod pritiskom domaće i međunarodne opšte, ali i stručne i naučne, javnosti, nevladinog sektora i međunarodnih organizacija, zakonodavac (ili bolje rečeno zakonodavac) u Republici Srpskoj odlučuje da ozbiljno modifikuje svoje prijedloge. Smatramo da je zakonodavac pri tome uobzirio sveukupnu

¹⁸ Vid. šire Ristivojević, B. (2014). O opravdanosti ukidanja uvrede i klevete: Kriminalna (ne)politika srpskog zakonodavca, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1/2014, 153-174.

¹⁹ Vasiljević, D. (2024). Criminal offenses against honor and reputation in the light of the amendment of the Criminal code of the Republic of Srpska. *Revija za kriminologiju i krivično pravo / Journal of Criminology and Criminal Law*, 62(1), 94-95.

društvenu i političku situaciju u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, te uzeo u obzir i činjenicu kakve su stvarne političke (unutrašnje i međunarodne) posljedice donošenje ovakvog zakona. Tako je, predlagač zakona, Prijedlogom zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske iz jula 2023. godine (u daljem tekstu: Prijedlog), izostavio uvredu kao najspornije krivično djelo, dok su kazne za klevetu višestruko umanjene.²⁰ Ovaj Prijedlog je usvojen, čime su u krivično zakonodavstvo Republike Srpske uvedena tri nova krivična djela: (1) Kleveta (član 208a), (2) Iznošenje ličnih i porodičnih prilika (član 208b) i (3) Javno izlaganje poruzi zbog pripadnosti određenoj rasi, vjeri ili nacionalnosti (član 208v).

Prema članu 208a stav (1) KZ RS, *osnovni oblik* krivičnog djela klevete postoji kada neko o drugom licu iznosi ili pronosi nešto neistinito, znajući da je riječ o neistini, identifikujući to lice trećim licima na jasan način, i na taj način pričinu štetu ugledu i časti tog lica. Dakle, ovo djelo se sastoji od četiri kumulativna elementa: (i) iznošenje ili pronošnje o drugom licu nečeg neistinitog; (ii) znanje učinioaca da je riječ o neistini; (iii) identifikovanje tog lica pred trećim licima na jasan način; i (iv) pričinjavanje štete ugledu i časti tog lica. Iz zakonskog teksta jasno proizilazi da je riječ o materijalnom deliktu – djelo nije dovršeno samim činom iznošenja ili pronošnja neistinite činjenice, već tek kada se time *pričinu stvarna šteta* ugledu i časti oštećenog. Time je zakonodavac eksplicitno odustao od ranijih shvatanja prema kojima je bilo dovoljno da izjava bude „podobna da škodi“. Ovakvo rješenje zahtijeva da sud u svakom konkretnom slučaju utvrdi da li je uslijed iznošenja neistinite činjenice došlo do povrede ugleda i časti, odnosno da li je narušena društvena percepcija pojedinca ili njegova unutrašnja sfera dostojanstva. Pritom, nije nužno dokazivati značajan intenzitet štete, ali se mora pokazati da je ona konkretna i realna, a ne hipotetička. Jedan od bitnih elemenata ovog bića djela jeste *identifikacija oštećenog pred trećim licima*. Krivično djelo ne postoji ukoliko se iz okolnosti ne može sa sigurnošću zaključiti na koga se neistiniti navodi odnose. Identifikacija može biti izvršena direktno, imenovanjem, ili posredno – opisom, inicijalima, fotografijom ili drugim načinom koji omogućava prepoznavanje. Subjekt krivičnog djela je svako uračunljivo lice

²⁰ Vid. Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, Vlada Republike Srpske. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/nacrti-i-prijedlozi/prijedlog-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-krivichnog-zakonika-republike-srpske.pdf>.

koje je navršilo zakonom propisanu dob. Riječ je o *delictum commune*, jer zakon ne traži posebna svojstva izvršioca. Međutim, u savremenoj praksi ovo djelo se najčešće dovodi u vezu s novinarima, urednicima i drugim licima koja javno komuniciraju, što nameće potrebu pažljivog razgraničenja između odgovornosti za neistinitu informaciju i legitimne slobode izražavanja.

Zakonodavac je uveo izričit zahtjev da učinilac postupa „znajući da je riječ o neistini“. Ova formulacija označava postojanje direktnog umišljaja (*dolus directus*), pri čemu je svijest o neistinitosti činjenice ključni element psihičkog odnosa. Dakle, kleveta se ne može počiniti iz nehata, niti se umišljaj može svesti na eventualni oblik (*dolus eventualis*), jer bi time bio isključen element znanja o neistinitosti.

Ovakvo rješenje potvrđuje namjeru zakonodavca da ograniči krivičnu odgovornost samo na one slučajeve kada učinilac svjesno i voljno iznosi neistine o drugome, a ne i na situacije kada je postupao nepažljivo ili na osnovu pogrešnog vjerovanja. U tom smislu, član 208a stav (1) KZ RS u potpunosti odgovara načelu subjektivne odgovornosti i principu „nema krivice bez krivnje“.

U ranijoj literaturi postojala su različita shvatanja o obliku krivnje kod klevete, pri čemu su neki autori dopuštali eventualni umišljaj (ukoliko je učinilac bio svjestan mogućnosti da je izjava neistina, ali se pomirio s tim rizikom).²¹ Međutim, ti su stavovi nastali u kontekstu drugačijih zakonskih rješenja i ne mogu se u potpunosti primijeniti na sadašnji član 208a KZ RS, koji jasno zahtijeva znanje o neistinitosti izrečenih tvrdnji. Stoga je neophodno da se savremena tumačenja zasnivaju na važećem normativnom okviru, a ne na ranijim doktrinarnim pretpostavkama.

Za postojanje krivičnog djela Klevete propisanog članom 208a KZ RS zakonodavac zahtijeva isključivo umišljaj u pogledu neistinitosti iznesene tvrdnje, odnosno da učinilac postupa znajući da je riječ o neistini i tako identifikuje to lice trećim licima na jasan način. Dakle, za postojanje ovog krivičnog djela potrebno da je učinjena šteta ugledu i časti drugoga, za krivnju i odgovarajuća svijest i volja i u odnosu na ovaj zakonski element. Za razliku od toga, namjera nanošenja štete ugledu i časti drugog lica nije zakonski element krivičnog djela.

Predmet zaštite kod krivičnog djela klevete su čast i ugled pojedinca, a predmet napada uvijek mora biti individualizovano lice. Dakle, kleveta se ne

²¹ Vid. Zlatarić, B. (1958). *Op. cit.*, 163.

može odnositi na neodređenu grupu osoba, osim ako se iz konteksta jasno može identifikovati konkretni pojedinac. Čast ima subjektivnu dimenziju – predstavlja unutrašnje osjećanje vlastitog dostojanstva, dok ugled ima objektivnu, društvenu dimenziju – odražava priznanje koje pojedinac uživa u zajednici. Iako su oba dobra zaštićena, ugled se smatra centralnim dobrom kod klevete, jer se povreda manifestuje kroz negativnu percepciju pojedinca u očima drugih.

Pasivni subjekt mora da bude individualizovan, odnosno mora da bude poimenično određen ili se to lice, uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja, može da odredi (iako nije imenovano).²² Pasivni subjekt krivičnog djela klevete može biti svako fizičko lice koje posjeduje pravna dobra časti i ugleda. Potrebno je da bude individualizovano, bilo imenovanjem, bilo takvim opisom da se može jasno identifikovati. U određenim slučajevima i pravna lica mogu biti pasivni subjekti, ali je zaštita njihovog „ugleda“ uža nego kod fizičkih lica, jer se prvenstveno odnosi na poslovni i profesionalni renome. Praksa ESLJP-a pokazuje da se pravna lica moraju zadovoljiti užim obimom zaštite, budući da su izložena većem stepenu kritike u demokratskom društvu.

Svako javno iznošenje određenog sadržaja treba da se shvati kao nešto što jeste predočeno kao objektivno dato, odnosno kao izjašnjavanje (očitovanje) o nečemu što je poznato ili što se netom saznalo. S druge strane, pronošnje određenog sadržaja ili informacije je radnja saopštavanja. Pronošnje sadržaja tuđe izjave nije razmjena mišljenja unutar zatvorenog kruga. To je, zapravo, proširenje kruga lica koja saznaju i usvajaju određenu informaciju. I iznošenje i pronošnje mogu da budu učinjeni na različite načine, odnosno, nigdje nije precizno određen način iznošenja ili pronošnja informacije. Iznošenje i pronošnje informacije mogu da budu učinjeni usmeno (verbalno), pisanim putem (preko slovnih ili drugih znakova), ali i nekim postupcima određenih lica iz kojih se, uzimajući u obzir okolnosti slučaja, može, sa sigurnošću, da izvede zaključak da određeno lice tim postupcima hoće da drugom licu saopšti određenu informaciju, odnosno činjenicu koja predstavlja sadržinu klevete.²³

Predmet iznošenja ili pronošnja, odnosno sadržaji izjave moraju da budu neke neistine činjenice (ili činjenična tvrdnja, ali ne i vrijednosni sud)

²² Vid. Živanović, T. (1923). *Op. cit.*, 129.

²³ Atanacković, D. R. (1985). *Op. cit.*, 234. Vid. Novoselec, P. (2016). Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 66(4), 454.

koje se tiču određenog lica, odnosno da budu upravljene protiv njega.²⁴ Te činjenice ili činjenične tvrdnje se, po pravilu, odnose na neko ponašanje, neko stanje ili neko svojstvo. One moraju da izgledaju realno, da se u njihovo postojanje može povjerovati i da se to postojanje, eventualno, može i dokazivati. Prema tome, iznošenje ili pronošnje nečega što je očigledno nerealno i nije moglo da se dogodi, kao što je na primjer tvrdnja da je ljudsko biće rodilo nosoroga, ne može se smatrati klevetom. Činjenice ili činjenične tvrdnje koje mogu da budu predmet klevete moraju da budu dokazive, i morale su se dogoditi u prošlosti ili se dešavaju u sadašnjosti (buduće činjenice ne mogu da budu predmet klevete, osim ako nisu rezultat već postojećeg stanja). Drugačije rečeno, sve činjenice čije je postojanje dokazivo na osnovu određenih objektivnih mjerila mogu da budu predmet iznošenja i pronošnja, dok to ne mogu da budu činjenice čije se postojanje zavisi od diskusije, stava ili ocjene, ili predstavljaju (subjektivni) sud ili mišljenje.²⁵

Za „običnu“ klevetu (osnovni oblik) predviđena je novčana kazna od 1.000,00 KM do 3.000,00 KM.²⁶

Prema članu 208a stav 2. KZ RS, prošireni oblik klevete postoji kada je djelo učinjeno *putem medija, kompjuterske mreže ili drugih vidova komunikacije, na javnom skupu ili na drugi način zbog čega je ono postalo dostupno većem broju ljudi*. Ovaj oblik predstavlja teži vid izvršenja krivičnog djela, jer način širenja neistinite informacije povećava doseg i intenzitet povrede ugleda i časti oštećenog. Razlika u odnosu na osnovni oblik ogleda se, dakle, u sredstvu i načinu izvršenja – ne u sadržaju neistinite tvrdnje niti u psihičkom odnosu učinioca. Šira dostupnost informacija javnosti pojačava društvenu opasnost, budući da svaka izrečena neistina postaje predmet masovne percepcije i teže popravljive reputacijske štete. Subjektivna strana i ostala obilježja djela ostaju ista kao kod osnovnog oblika: zahtijeva se direktni umišljaj i svijest o neistinitosti izrečenih tvrdnji. I u ovom obliku djelo se može ostvariti samo namjerno, svjesnim i voljnim iznošenjem neistine o drugom

²⁴ Vid. Zlatarić, B. (1958). *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II. svezak*. Zagreb: Narodne novine, 155-156. Pod činjenicama se podrazumijevaju ljudske radnje, osobine ili svojstva (vanjska ili unutrašnja, tjelesna ili duševna), kao i konkretne odnose ili stanja, bolesti i drugo. Vid. Tahović, J. Đ (1957). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Savremena administracija, 383.

²⁵ Vid. Bačić, F., Pavlović, Š. (2001). *Op. cit.*, 172.

²⁶ Vid. Mirković, M. (2023). Krivično-pravni aspekti klevete i uvrede. *Pravna misao, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 3-4/2023: 81-84.

licu, uz jasnu identifikaciju tog lica pred trećima. Izvršilac ovog oblika klevete može da bude bilo ko (radi se o *delicta communis omnium*), Za prošireni oblik krivičnog djela klevete propisana je novčana kazna od 2.000,00 KM do 5.000,00 KM.²⁷

Iako KZ RS u članu 123. ne sadrži značenje izraza „štampa“, pod štamptom se treba da razumijeva: novine, časopisi, bilteni, spisi, knjige, katalogi, prospekti, plakati, leci, slike, geografske karte crteži (sa ili bez teksta), muzičke note (sa tekstom ili objašnjenjima) i druge stvari i materijali izrađene putem štamparske mašine ili drugim mehanizmom za štampanje materijala, koji su upućeni javnosti.²⁸ Isto tako, KZ RS ne sadrži značenje izraza „javni skup“, pod kojim bismo trebali da shvatamo: svaki skup otvoren za javnost, zbor, miting, priredba (u zatvorenom ili pod vedrim nebom), ulične demonstracije i manifestacije, sportske priredne i slično. Dakle, da bi nešto bilo štampa neophodno je da: (1) sadrži određenu poruku, nečije misli ili ideje; (2) poruke, misli ili ideje budu upućene javnosti; (3) bude izrađeno na štamparskoj mašini ili umnoženo drugim (tehničkim ili hemijskim) sredstvom podobnim za umnožavanje materijala.²⁹ Također, pod pojmom „javnog skupa“ trebamo da shvatamo i svaki skup većeg broja ljudi na određenom prostoru, kao na primjer, na nekoj zabavi, u kafani, na otvorenom ili zatvorenom bazenu, na predavanja i slično.³⁰ Da bi se izvršilo ovog krivično djelo na javnom skupu, potrebno je da: (1) učesnici javnog skupa budu individualno određeni; (2) učesnici javnog skupa na skup dođu radi uspostavljanja neke socijalno cjelishodne komunikacije; (3) kleveda bude počinjena u procesu socijalnog komuniciranja.³¹

Članom 208a stav 3. KZ RS propisan je kvalifikovani oblik klevete, koji postoji *ako je iznošenje ili pronošnje neistinitih činjenica dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog*. Riječ je, dakle, o obliku koji se razlikuje od osnovnog i proširenog po nastupanju ili mogućnosti nastupanja teške posljedice, što povećava stepen društvene opasnosti djela. Teške posljedice mogu imati različite oblike – gubitak zaposlenja, ozbiljno narušavanje zdravlja, razaranje porodičnih i društvenih odnosa, pa čak i suicid

²⁷ Vid. Mirković, M. (2023). *Op. cit.*, 81-84.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Atanacković, D. R. (1985). *Op. cit.*, 240.

³⁰ Zlatarić, B. (1958). *Op. cit.*, 183.

³¹ Atanacković, D. R. (1985). *Op. cit.*, 243.

oštećenog. U svakom konkretnom slučaju sud mora utvrditi da li postoji objektivna uzročna veza između neistinite izjave i nastupjelih posljedica, te da li su te posljedice bile predvidive i imputabilne učiniocu.

Za kvalifikovani oblik krivičnog djela iz člana 208a stava (3) KZ RS primjenjuju se opšta pravila o odgovornosti za težu posledicu iz člana 34. KZ RS. To znači da se umišljaj zahtijeva samo u odnosu na radnju iznošenja ili pronošenja neistinitog sadržaja (*id est* svijest o neistinitosti), dok je u pogledu teške posljedice dovoljan nehat. Drugim riječima, učinilac ne mora imati namjeru da nastupi teška posljedica, niti mora biti svjestan njenog nastupanja; dovoljno je da je postupao nepažljivo u odnosu na mogućnost da takva posljedica nastupi.

Zbog posljedica koje mogu nastupiti, u našoj starijoj teoriji, ovaj oblik klevete se označavao kao „prljavo“ krivično djelo.³² Subjekt djela je svako uračunljivo lice koje je navršilo zakonom propisanu dob, a subjektivna strana se ogleda u direktnom umišljaju, jer se i ovdje zahtijeva svijest o neistinitosti iznesenih tvrdnji i volja da se one saopšte trećima.³³ S obzirom na intenzitet povrede i opasnost od teških posljedica, zakonodavac je za ovaj oblik propisao najstrožu novčanu kaznu – od 3.000,00 KM do 6.000,00 KM.³⁴

Krivično djelo klevete ne postoji ako je izjava iznesena *in camera caritatis*, odnosno u okviru odnosa povjerljivosti i savjetovanja (npr. između ispovjednika i vjernika, advokata i klijenta, psihologa i pacijenta), gdje sadržaj nije namijenjen trećima. Također, djelo ne postoji ni u slučaju kada se neistinit sadržaj nalazi u zatvorenom pismu upućenom osobi na koju se odnosi, ako ga treća lica eventualno saznaju *prije* nego što je dospjelo adresatu — jer u takvoj situaciji ne postoji namjera da se izjava učini dostupnom drugima.

Pored ovih situacija koje proizilaze iz prirode komunikacije, članom 208g KZ RS izričito su propisana posebna isključenja protivpravnosti kod iznošenja i pronošenja neistinitih ili uvredljivih tvrdnji. Prema toj odredbi, krivično djelo klevete ne postoji ako se radi o izražavanju u naučnom, stručnom, književnom ili umjetničkom djelu, kao i u vršenju dužnosti propisane zakonom, novinarskog poziva, političke, javne ili društvene djelatnosti, ili u odbrani nekog prava, pod uslovom da iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti proizilazi da nije postojala namjera omalovažavanja.

³² Kokolj, M. (1980). *Op. cit.*, 135.

³³ Atanacković, D. R. (1985). *Op. cit.*, 244.

³⁴ Vid. Mirković, M. (2023). *Op. cit.*, 81-84.

Također, prema istoj odredbi, ne postoji krivična odgovornost ako učinilac dokaže istinitost svojih tvrdnji, ili ako dokaže da je imao osnovan razlog da vjeruje u njihovu istinitost. Ovi elementi odražavaju savremeno shvatanje da krivičnopravna zaštita ugleda mora biti usklađena s pravom na slobodu izražavanja, naročito kada se radi o pitanjima od javnog interesa ili o novinarskom izvještavanju u dobroj vjeri.

Krivično gonjenje za djelo klevete se, prema članu 208d KZ RS, preduzima po prijedlogu oštećenog, a ako je učinjeno prema umrlom licu, gonjenje se preduzima po prijedlogu bračnog druga ili lica koje je sa umrlim živjelo u trajnoj vanbračnoj zajednici, srodnika u pravoj liniji, usvojioca, usvojenika, brata ili sestre umrlog lica.³⁵

Važno obilježje krivičnog djela klevete jeste mogućnost isključenja protivpravnosti, koje je u KZ RS predviđeno članom 208g. Prema ovoj odredbi, nema krivičnog djela ako je iznošenje ili pronošanje učinjeno u naučnom, stručnom, književnom ili umjetničkom djelu, u vršenju dužnosti propisane zakonom, u okviru novinarskog poziva, političke ili druge javne ili društvene djelatnosti, kao i u odbrani nekog prava, pod uslovom da iz načina izražavanja ili drugih okolnosti proizilazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja. Nadalje, nema krivičnog djela ni ako učinilac dokaže istinitost onoga što je iznosio ili da je imao osnovan razlog da povjeruje u istinitost tvrdnje (*exceptio veritatis*).³⁶

Ova odredba ima višestruki značaj. Prvo, ona reflektuje pokušaj zakonodavca da uspostavi balans između zaštite ugleda i slobode izražavanja, priznajući da u demokratskom društvu određene izjave moraju biti zaštićene, čak i kada objektivno mogu povrijediti čast ili ugled pojedinca. Drugo, ona potvrđuje da se sloboda izražavanja posebno snažno štiti u kontekstu obavljanja novinarske, političke i druge javne djelatnosti, što je u skladu sa standardima ESLJP-a.

³⁵ Usp. Mirković, M. (2023). *Op. cit.*, 84.

³⁶ Vid. Živanović, T. (1923). *Op. cit.*, 129 i Srzentić, N., Stajić, A. (1970). *Op. cit.*, 355. Vid. šire Herceg Pakšić, B. (2022). *Quo vadis, sramoćenje? O (ne)opravdanosti umanjivanja opsega kaznenopravne zaštite časti i ugleda u Republici Hrvatskoj – Europski standardi kao smjernice za uređenje*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43(1), 133-134; Živković, A. (2017). Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, II deo. *Izbor sudske prakse*, 12/2017, 66-69.

Naime, prema ustaljenoj praksi ESLJP-a, političari i druge javne ličnosti moraju trpjeti viši stepen kritike nego privatna lica, jer se time omogućava otvorena rasprava o pitanjima od javnog interesa.³⁷ ESLJP dosljedno naglašava da ograničavanje slobode izražavanja mora biti „neophodno u demokratskom društvu“ i proporcionalno legitimnom cilju zaštite ugleda. Posebno je istaknuto da krivične sankcije, a naročito zatvorske kazne, rijetko mogu biti proporcionalne, jer imaju zastrašujući efekat na slobodu medija i javni diskurs.³⁸

U tom kontekstu, član 208g KZ RS može se posmatrati kao normativni mehanizam koji omogućava domaćim sudovima da usklade primjenu krivičnopravnih odredbi sa zahtjevima člana 10. Evropske konvencije. Međutim, njegova praktična primjena izaziva nekoliko dilema. Prvo, formulacija „ako iz načina izražavanja ili drugih okolnosti proizilazi da to nije učinjeno u namjeri omalovažavanja“ ostavlja širok prostor za subjektivnu ocjenu sudova i potencijalno arbitrarno odlučivanje. Drugo, teret dokazivanja istinitosti činjenica ili osnovane vjerovatnosti da su istinite stavlja se na optuženog, što u nekim situacijama može biti problematično sa stanovišta prava na pravično suđenje i principa *in dubio pro reo*. Treće, iako ova odredba nominalno ublažava krivičnopravni karakter klevete, sama činjenica pokretanja postupka i vođenja istrage može već proizvesti snažan zastrašujući efekat, naročito na novinare i političke kritičare.

Stoga se član 208g može shvatiti kao pokušaj „uvođenja sigurnosnog ventila“ u sistem krivičnopravne zaštite časti i ugleda, ali ujedno i kao potvrda da građanskopravni mehanizmi pružaju prikladniji i fleksibilniji okvir zaštite. Za razliku od krivičnog postupka, građanskopravni instrumenti omogućavaju individualizovanu naknadu štete i proporcionalnije mjere, bez potrebe da se teret dokazivanja istine ili dobre vjere prenosi na tuženog u tolikoj mjeri.

Presuda kojom je oglašen krivim učinilac krivičnog djela klevete izvršenog putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili kompjuterske mreže ili drugog sredstva javnog informisanja ili komunikacije objaviće se u cijelosti ili djelimično o trošku učinioca, a sud će u presudi odrediti način njenog objavljivanja, pri čemu će, uvijek kada je to moguće, odrediti da to bude u istom sredstvu javnog informisanja ili komunikacije u

³⁷ Vid. *Lingens v. Austria*, (App. No. 9815/82), 08.07.1986, §§ 42-44 i *Castells v. Spain*, (App. No. 11798/85), 23.04.1992, §§ 40-46.

³⁸ *Cumpănă and Mazăre v. Romania*, (App. No. 33348/96), 17.12.2004, § 114.

kojem je krivično djelo učinjeno, istog formata i trajanja u odnosu na radnju izvršenja djela (član 208d KZ RS).³⁹

REZOLUCIJA 1577 (2007) PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EVROPE I PROTIVRJEČNOSTI DOMAĆEG KRIVIČNOG PRAVA

Stalna napetost između zaštite ugleda i očuvanja slobode izražavanja posebno je naglašena u međunarodnim dokumentima, među kojima se izdvaja Rezolucija 1577 (2007) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope pod nazivom „Ka dekriminalizaciji klevete“. Iako ne obavezuje države članice u formalno-pravnom smislu, ona ima snažan politički autoritet jer izražava standarde koje promovira Vijeće Evrope. Rezolucija jasno preporučuje uklanjanje krivičnih sankcija za klevetu i prelazak na građanskopravne mehanizme zaštite. Ključno opravdanje za ovakav pristup leži u ocjeni da krivične sankcije, a naročito kazne zatvora, imaju „hladeći efekat“ (engl. chilling effect) na slobodu izražavanja, istraživačko novinarstvo i demokratski nadzor nad institucijama vlasti.

Međutim, uprkos ovim preporukama, brojna zakonodavstva u Evropi i dalje zadržavaju krivičnopravne odredbe o kleveti, iako se u praksi sve rjeđe primjenjuju. Tako, na primjer, u Hrvatskoj i Srbiji kleveta je formalno krivično djelo, ali se dominantno rješava građanskopravnim putem. Nasuprot tome, u Sloveniji i Crnoj Gori ona je dekriminalizovana. Ovakva neujednačenost pokazuje da preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope predstavljaju tendenciju, ali ne i jedinstven evropski standard.

Posebno se ističe primjer Republike Srpske, gdje je nakon dekriminalizacije klevete 2001. godine, 2023. godine ponovo uvedena krivična odgovornost za ovo djelo kroz član 208a Krivičnog zakonika. Ovakav zakonodavni zaokret u koliziji je s duhom i slovom Rezolucije 1577 (2007), koja krivičnopravnu odgovornost za klevetu smatra nesrazmjernim zadiranjem u član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Iako ni sama Rezolucija, niti praksa Evropskog suda za ljudska prava, ne negiraju da ugled pojedinca može i treba da bude legitimni cilj zaštite, naglašava se da krivičnopravne sankcije treba zadržati samo u krajnjim i izuzetnim slučajevima – npr. kada govor prelazi u govor mržnje ili direktno podsticanje na nasilje.

³⁹ Usp. Mirković, M. (2023). *Op. cit.*, 84-85.

Ponovna kriminalizacija klevete u Republici Srpskoj otvara stoga ozbiljna pitanja na normativnom i praktičnom planu. Normativno, ona signalizira udaljavanje od evropskih trendova i slabljenje posvećenosti standardima Vijeća Evrope. U praktičnom smislu, postoji realan rizik od selektivne primjene ovih odredbi s ciljem gušenja kritike, zastrašivanja novinara i suzbijanja istraživačkog novinarstva. Čak i bez izricanja zatvorskih kazni, samo vođenje krivičnog postupka i upis u kaznenu evidenciju proizvode odvrćajući efekat i potiču autocenzuru.

Iako postoje argumenti u korist krivičnopravne zaštite – primjerice u slučajevima kada građanskopravni mehanizmi nisu dovoljno efikasni ili kada se radi o teškim i štetnim oblicima lažnog govora – praksa Evropskog suda za ljudska prava pokazuje da su građanskopravni instrumenti u pravilu adekvatan i proporcionalan odgovor. Sud u više presuda (npr. *Lingens v. Austria*, *Cumpănă and Mazăre v. Romania*) naglašava da javne ličnosti moraju trpjeti viši nivo kritike, te da kazne zatvora, pa čak i pretjerano visoke novčane kazne, predstavljaju nesrazmjerno ograničenje slobode izražavanja.

Prema tome, izmjene Krivičnog zakonika Republike Srpske kojima je ponovo uvedena krivična odgovornost za klevetu stoje u suprotnosti s dominantnim evropskim standardima i vrijednostima zaštite ljudskih prava. Takav zakonodavni korak ne samo da ugrožava slobodu izražavanja, nego i odražava dublje teškoće u procesu demokratizacije društveno-političkih odnosa u Bosni i Hercegovini.

ZAKLJUČAK

Analiza normativnog okvira Republike Srpske i evropskih standarda pokazuje da krivičnopravna zaštita od klevete nije ni nužna ni srazmjerna u demokratskom društvu. Kriminalizacija klevete, iako deklarativno usmjerena na zaštitu ugleda, stvara rizik od zloupotreba, ima „zastrašujući“ efekat na slobodu izražavanja i otežava rad medija i civilnog društva. Posebno zabrinjavaju posljedice koje krivične sankcije mogu imati po novinare i javni diskurs, budući da i sama mogućnost vođenja krivičnog postupka proizvodi efekt autocenzure.

Nasuprot tome, građanskopravni mehanizmi pružaju efikasnu i proporcionalnu zaštitu ugleda, usmjerenu prvenstveno na naknadu štete, a ne na kažnjavanje. Oni omogućavaju balansiranje između dva važna interesa – prava na slobodu izražavanja i prava na zaštitu ugleda – bez stvaranja

dodatnog opterećenja za krivičnopravni sistem. Uporedna iskustva pokazuju da je trend u evropskom pravu upravo usmjeren ka dekriminalizaciji klevete, dok praksa Evropskog suda za ljudska prava naglašava da krivične sankcije za klevetu gotovo uvijek predstavljaju nesrazmjerno zadiranje u član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

U kontekstu važećeg člana 208a Krivičnog zakonika Republike Srpske, neophodno je, međutim, naglasiti da je riječ o materijalnom deliktu koji zahtijeva nastupanje štete po ugled i čast, te da zakonodavac izričito zahtijeva da učinilac zna da je riječ o neistini. Ovi elementi precizno određuju granice krivične odgovornosti i otklanjaju mogućnost proizvoljnog širenja krivičnopravne represije. Takvo zakonsko rješenje, iako formalno proširuje krivičnopravnu zaštitu časti i ugleda, istovremeno ograničava prostor za njenu arbitrarnu primjenu.

Treba jasno naglasiti da zakonodavac nigdje u članu 208a KZ RS ne propisuje postojanje namjere nanošenja štete časti i ugledu drugog lica. Namjera omalovažavanja, kao subjektivna kategorija, pominje se isključivo u članu 208g KZ RS, i to u funkciji isključenja protivpravnosti, odnosno kao negativni uslov koji omogućava sužavanje krivičnopravne odgovornosti.

Uvođenjem zahtjeva za štetnom posljedicom i znanjem o neistinitosti, zakonodavac je implicitno potvrdio potrebu da se krivična odgovornost za klevetu primjenjuje restriktivno i samo u slučajevima namjernog i svjesnog narušavanja ugleda drugog lica. Time se donekle ublažava kolizija između ove inkriminacije i slobode izražavanja, ali se ne otklanja osnovno pitanje – da li je krivičnopravni okvir uopšte potreban u savremenom demokratskom poretku.

Stoga je, *de lege ferenda*, preporuka da se u Bosni i Hercegovini zadrži građanskopravni okvir zaštite od klevete, dok se jačanje kulture odgovornog javnog govora može postići kroz razvoj medijske pismenosti, unapređenje etičkih standarda novinarske profesije i efikasnu primjenu postojećih građanskih pravnih sredstava. Samo na taj način moguće je uspostaviti uravnotežen sistem koji istovremeno štiti ugled pojedinaca i čuva slobodu izražavanja kao jedno od temeljnih prava demokratskog društva.

BIBLIOGRAFIJA

Monografije, udžbenici i članci

- Atanacković, D. R. (1985). *Krivično pravo, Posebni deo, Četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: NIU Službeni list SFRJ.
- Bačić, F., Pavlović, Š. (2001). *Kazneno pravo, Posebni dio*. Zagreb: Informator.
- Borger, J. P., Groshong, P. L., Kissinger, A., Larsen, J. R., Larsen, K., Leatherbury, T., Mast, K. E., Van Horn, C., Walker, L., Williams, T. J., Zansberg, Z. D. (2011). Recent Developments in Media, Privacy, and Defamation Law, *Tort Trial & Insurance Practice Law Journal*, 46(2), pp. 483-515.
- Herceg Pakšić, B. (2022). *Quo vadis, sramoćenje? O (ne)opravdanosti umanjenja opsega kaznenopravne zaštite časti i ugleda u Republici Hrvatskoj – Europski standardi kao smjernice za uređenje*, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 43(1), pp. 129-145.
- Kenyon, T. A. (2010). What Conversation? Free Speech and Defamation Law, *The Modern Law Review*, 73(5), pp. 697-720.
- Kokolj, M. (1980). *Krivično pravo, Posebni dio*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Mirković, M. (2023). Krivično-pravni aspekti klevete i uvrede. *Pravna misao, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 3-4/2023: 73-89.
- Mitrović, Lj., Raosavljević, P. (2022). How to ensure effective legal protection from cyber harrasment?, *Zbornik radova „Govor mržnje“*, Pokrajinski zaštitinik građana – Ombudsman i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2022, pp. 79-93.
- Nešić, Lj. Đ. (1995). *Krivično pravo, Opšti i posebni deo, Drugo prošireno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Mladost.
- Novaković, F. (2024). Inkriminacija klevete u poredbenom svjetlu. *Pravna misao, Časopis za pravnu teoriju i praksu*, 3-4/2024: 7-27.
- Novoselec, P. (2016). Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 66(4), 443-468.
- Prljeta, Lj., Nikolić, R., Sokolović, S. (1978). *Krivični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine sa objašnjenjima, III izdanje*. Sarajevo: NIO Službeni list SR BiH.
- Radovanović, M., Đorđević, M. (1967). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Savremena administracija.
- Ristivojević, B. (2014). O opravdanosti ukidanja uvrede i klevete: Kriminalna (ne)politika srpskog zakonodavca, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1/2014, pp. 153-174.

- Srzentić, N., Stajić, A. (1970). *Krivično pravo, Opšti i posebni deo, Šesto izdanje*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Tahović, J. Đ (1957). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Savremena administracija.
- Tahović, J. Đ. (1961). *Krivično pravo, Posebni deo*. Beograd: Savremena administracija.
- Vasiljević, D. (2024). Criminal offenses against honor and reputation in the light of the amendment of the Criminal code of the Republic of Srpska. *Revija za kriminologiju i krivično pravo / Journal of Criminology and Criminal Law*, 62(1), 89-106
- Živanović, T. (1923). *Osnovni krivičnog prava, Posebni deo, I knjiga (Krivična dela protiv privatnih dobara), Drugo popravljeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.
- Živanović, T. (1927). *O uvredi i kleveti*. Beograd: Izdavačko knjižarsko preduzeće Geca Kon.
- Živković, A. (2017). Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, I deo. *Izbor sudske prakse*, 11/2017, pp. 64-69.
- Živković, A. (2017). Da li je ugled i čast u Bosni i Hercegovini neophodno zaštititi krivičnim zakonodavstvom?, II deo. *Izbor sudske prakse*, 12/2017, pp. 66-69.
- Zlatarić, B. (1958). *Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II. svezak*. Zagreb: Narodne novine.

Pravni izvori

- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda 1950.
- Ustav Bosne i Hercegovine 1995. Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 25/09 – Amandman I.
- Krivični zakonik Republike Srpske 2017. *Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2021, 89/2021 i 73/2023.
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Resolution 1577 (2007) on „Towards decriminalisation of defamation“, 4th October, 2007.
- Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, Vlada Republike Srpske, 2023. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/nacrti-i-prijedlozi/nacrt-zakona-o-izmjenama-i-dopunama-krivicnog-zakonika-republike-srpske.pdf>.

Izvršetak sa javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Republike Srpske, broj: 08.070/012-651/23, od 8. juna 2023. godine, Ministarstvo pravde Republike Srpske, 2023.

Sudska praksa

Belpietro v. Italy, (App. no. 43612/10), 24. 9. 2013.
Błaja News Sp. z o. o. v. Poland, (App. no. 59545/10), 26. 11. 2013.
Castells v. Spain, (App. No. 11798/85), 23. 4. 1992.
Ceylan v. Turkey, (App. no. 23556/94), 8. 7. 1999.
Cumpănă and Mazăre v. Romania, (App. No. 33348/96), 17. 12. 2004.
Independent News and Media and Independent Newspapers Ireland Limited v. Ireland, (App. no. 55120/00), 16. 7. 2005.
Kasabova v. Bulgaria, (App. no. 22385/03), 19. 4. 2011.
Lingens v. Austria, (App. No. 9815/82), 8. 7. 1986.
Mariapori v. Finland, (App. no. 37751/07), 6. 7. 2010.
Mika v. Greece, (App. no. 10347/10), 19. 12. 2013.
Skalka v. Poland, (App. no. 43425/98), 27. 5. 2003.
Timpul Info Magazin and Anghel v. Moldavia, (App. no. 42864/05), 27. 11. 2007.
Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom, (1995) 20 EHRR 442, 13. 7. 1995.

Internet izvori

OSCE – Libel and Insult Laws: A Matrix on Where We Stand and What We Would Like to Achieve, A comprehensive database on criminal and civil defamation provisions and court practices in the OSCE region, 171-172.
D o s t u p n o n a :
<https://www.osce.org/files/f/documents/1/0/41958.pdf>.

THE CRIMINALIZATION OF DEFAMATION IN CONTEMPORARY BOSNIAN-HERZEGOVINIAN LAW

Summary:

The paper addresses the contemporary issue of defamation protection in the legal system of Bosnia and Herzegovina, with a particular focus on the criminal law regulation in the Republic of Srpska. The central thesis is that civil law mechanisms represent a more appropriate and proportionate form of protection compared to criminal law sanctions. Starting from a historical overview and theoretical determinations of the concepts of honour and reputation, the paper analyses the legal elements of the criminal offense of defamation under Article 208a of the Criminal Code of the Republic of Srpska, including its basic, public, and qualified forms, as well as the provisions on the exclusion of unlawfulness. Special attention is given to comparative legal solutions and the standards developed by the Council of Europe, the Parliamentary Assembly through Resolution 1577 (2007), and the case law of the European Court of Human Rights. Based on this analysis, the paper concludes that the criminalization of defamation poses serious risks to freedom of expression, media freedom, and democratic dialogue, whereas civil law mechanisms provide adequate and proportionate protection of the right to reputation. Therefore, the paper advocates for the decriminalization of defamation and the strengthening of civil legal instruments, in order to achieve a balance between the protection of reputation and the preservation of freedom of expression as a fundamental right.

Keywords:

honour, reputation, freedom of expression, defamation, sanction

PRAVO SVOJINE - PROF. DR. ZORAN P. RAŠOVIĆ **UDRUŽENJE PRAVNIKA CRNE GORE, PODGORICA, 2024. GODINE**

prikaz

Meliha Povlakić*

U junu 2024. je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore promovirano četverotomo djelo pod naslovom „Pravo svojine“ prof. dr. Zorana P. Rašovića, redovnog člana Akademije nauka i umjetnosti Crne Gore, u izdanju Udruženja pravnika Crne Gore.

Već prvi pogled na novo četverotomo izdanje izaziva poštovanje i divljenje, podroban pogled na sadržaj ovaj osjećaj samo pojačava. Akademik Rašović nam je nakon četverotomog djela „Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić“, koje je 30. maja 2023. promovirano na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu¹, ponudio ponovo jedno djelo koje bi se moglo okarakterizirati kao njegov *opus magnum*, ali i enciklopedija prava svojine/vlasništva.

Bila je velika dilema odakle početi kada se predstavlja jedno ovako djelo. Izdanje „Pravo svojine“ obuhvata četiri toma i ukupno 2019 stranica. Ovim brojem je obuhvaćeno i 27 stranica pod naslovom „Registar pojmova“, bez kojeg bi snalaženje u ovom obimnom opusu bilo znatno otežano. Svaki tom započinje detaljnim sadržajem, pri čemu broj stranica sadržaja ne ulazi u navedeni broj stranica. Svaki tom za sebe je zaokruženo i temeljno djelo o pitanjima koje obrađuje i moglo je biti posebnom publikacijom. Rad ima 4635 bilješke.

Prvi tom (Subjekti – Objekti – Pravni izvori - Istorijat – Uporedno pravo – Modaliteti) obuhvata stranice 1 do 531. Ovaj se tom sastoji iz četrnaest poglavlja.

U prvom poglavlju izložene su uvodne teme ili drugim riječima standardne teme kojima se objašnjavaju pojam, pravna priroda, funkcija i osnovna načela prava svojine/vlasništva. U ovom poglavlju je i jedan

* *prof. em. dr. na Univerzitetu u Sarajevu - Pravnom fakultetu*

¹ U oba je slučaja autorica ovog prikaza imala čast biti jedna od promotora/promotorica.

„moderni“ addendum. Naime vlasništvo je sagledano kao osnovno ljudsko pravo, garantirano ustavom i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Danas je nemoguće iz razmišljanja ili rasprava o pravu vlasništva apstrahirati njegove konvencijske i ustavno-pravne aspekte, što je vidljivo i iz pristupa akademika Rašovića. U ovom dijelu je izloženo i pitanje zloupotrebe prava vlasništva, za koje bi se moglo reći da je moglo biti opširnije kao i da bi mu logičnije mjesto bilo u poglavlju VII koje obrađuje ograničenja prava vlasništva, budući da se načelo zabrane zloupotrebe prava vlasništva smatra značajnim ograničenjem u načinu vršenja vlasničkih prava. Uvodna su poglavlja posebno važna ako se ima u vidu da i u Crnoj Gori, kao i u ostalim zemljama nasljednicama bivše SFRJ, materija općeg dijela građanskog prava nije uređena u jedinstvenoj kodifikaciji građanskog prava.

U ovom tomu dalje prof. Rašović obrađuje pitanje subjekata, objekata i izvora prava kojima je regulirano pravo vlasništva. U četvrtom i petom poglavlju on ponovo pokazuje kako njegov opus počiva na dva temeljna stuba, a to su pravna historija i savremeno uređenje vlasničkih odnosa i općenito stvarnih prava. U IV poglavlju „Istorijat prava svojine“ dat je kratki informativni pregled o razvoju prava svojine od antičkih prava do modernih građanskih kodifikacija odnosno poseban je naglasak stavljan na *Code civil*, kao prvu modernu kodifikaciju građanskog prava, a u kratkim crtama je prikazan razvoj prava svojine i građanskog prava nakon 1804. godine. Ovo poglavlje je odlično dopunjeno poglavljem VI u kojem je ukratko dat i presjek uređenja prava svojine u uporednom pravu s naglaskom na raznolikost sistema (prikazana su prava Indije, NR Kine, islamskih zemalja, afričkih i zemalja Zapadne Evrope). Poglavlje V je nešto obimnije i posvećeno je posebno pravu svojine (vlastine) u Općem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru. Poglavlje VII obrađuje ograničenja prava svojine, a prvenstveno susjedska prava i imisije. Poglavlje VIII nosi naslov „Imovina i pravni promet“. I za ovo poglavlje vrijedi ono što je rečeno za Uvodne napomene – u nedostatku općeg dijela građanskog zakonika, ovakve su teme neophodne kada se obrađuju posebni dijelovi građanskog prava.

Poglavlja IX do XIV su posvećena različitim modalitetima prava svojine. To su tradicionalno susvojina, zajednička i etažna svojina, ali autor ide i nekoliko koraka dalje pa obrađuje kao posebne modalitete pitanja državne svojine, fiducijarne svojine, socijalističke, državne, zadružne svojine (svojina kooperative i svojina stambene zadruge), svojine (imovina) privrednog društva, svojine zajedničke ruke, uslovne, privremene, gole te podijeljene

svojine. Posebno su za jednu zemlju u tranziciji značajna razmatranja o oblicima svojine u bivšoj socijalističkoj državi. Pitanje kako razumjeti određeno pravo danas i pravilno ga transformirati u pravo vlasništva u najvećoj mjeri zavisi od toga kakvo je značenje to pravo imalo u vremenu u kojem je uspostavljeno.

Drugi tom (str. 533–1206) nosi podnaslov „Sticanje – Zemljišnoknjižno svojinsko pravo – Katastar nepokretnosti – Prestanak“. Podijeljen je u trinaest poglavlja koja obuhvataju derivativno stjecanje prava vlasništva i to posebno na pokretnim i nepokretnim stvarima, originarno stjecanje prava vlasništva, stjecanje na temelju odluke suda i drugih nadležnih organa (ovdje su obrađena pitanja eksproprijacije, konfiskacije, komasacije, agrarne reforme, nacionalizacije). Poglavlja XVIII do XXVII su posvećena različitim aspektima evidentiranja nekretnina i javnih evidencija. Pri tome je fokus, budući da je ovaj sistem usvojen u Crnoj Gori, na katastru nepokretnosti kao tipu javnih registara nekretnina koji objedinjavaju i podatke katastra i podatke o pravima. Posebno treba istaknuti da je poglavlje XIX posvećeno premjeru nepokretnosti. Neuobičajeno je da monografija ili udžbenik posvećen stvarnom pravu sadrži detaljnija razmatranja tehničkih pitanja premjera, a koja su vrlo potrebna i korisna za sagledavanja cjeline problematike vezane za javne evidencije nekretnina. Utoliko ovo poglavlje zaslužuje posebnu pažnju i pohvalu. Ovdje se jasno vidi da prof. Rašović, pored toga što je veliki teoretičar, poznaje i razumije praktični život i praksu. U tom kontekstu treba razumjeti i ove dobrodošle „ekskurzije“ u povezana pitanja upravnog prava. U poglavljima XXIII do XXV detaljno su obrađena pitanja uknjižbe, predbilježbe i zabilježbe. Posebna je pažnje posvećena zabilježbi i razmotreno je šezdesetsedam različitih vrsta zabilježbi. Ova pitanja izazivaju česte nedoumice u praksi, i stoga je očigledna korist koju primjenjivači prava crpe iz ovog poglavlja. U poglavlju XXVI je obrađen i zemljišno-knjižni postupak, što je veoma često rezervirano za udžbenike ili monografije posvećene vanparničnom postupku, a za razumijevanje cjeline odnosno funkcioniranje evidencije nekretnina je svrsishodnije da pitanja postupka budu povezana s materijalno-pravnim pitanjima. Poglavlje XXVII obrađuje prestanak prava svojine.

Treći tom je posvećen zaštiti prava svojine i državine (str. 1207–1513). Pored tri klasične vlasničke tužbe, poznate još iz rimskog prava, autor je obradio čitav niz tužbi koje su u doktrini često zanemarene, ali praktično veoma značajne: brisovna tužba, tužba za opravdanje predbilježbe, tužba za utvrđivanje jačeg pravnog osnova kod višestrukog otuđenja, tužba za povredu

zakonskog prava preče kupovine, tužba bračnog druga zbog raspolaganja zajedničkom imovinom od strane drugog partnera itd. Posebno će ovaj dio biti putokaz i velika pomoć primjenjivačima prava.

Poseban kvalitet ili dodatna vrijednost ovog dijela publikacije jeste jedan aspekt zaštite svojine, koji u pravilu, kako je već navedeno, nema mjesta u djelima posvećenim stvarnom pravu, a danas su nezaobilazni dio spektra pravne zaštite ovog prava – ustavno-pravna i konvencijska zaštita ovog prava. Pravo svojine je i temeljno ljudsko pravo garantirano Ustavom Crne Gore kao i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava. Na oko 150 stranica prof. Rašović analizira ustavnu žalbu i postupak zaštite ovog prava pred Ustavnim sudom Crne Gore, te Predstavku i zaštitu ovog temeljnog prava pred ESLJP. U ovom dijelu je detaljno, akribijski analizirano 16 odluka koje je ESLJP donio u postupcima za zaštitu prava svojine protiv Crne Gore.

Autor obrazlaže potrebu širokog poimanja prava svojine, kao imovine, svakog imovinskog prava i imovinskog interesa i legitimnog očekivanja. Onaj ko se bavi ovim pitanjima mora biti odličan znalac i stvarnog i ustavnog prava, a akademik Rašović je ovim dijelom teksta to dokazao. Dakle, pored toga što je vrsni civilista i pravni historičar, akademik Rašović je dokazao i svoju ekspertizu u oblasti ustavnog prava.

Tom IV obrađuje posebne svojinsko-pravne režime (str. 1515–1991). Iako je jedno od temeljnih načela modernog svojinsko-pravnog uređenja jednovrsnost prava svojine, neovisno o tome ko je subjekt prava svojine i šta je predmet ovog prava, to je samo jedan dio istine. Moderno svojinsko-pravno uređenje ne može se zamisliti bez mnogih i sve većih izuzetaka od navedenog pravila – javno-pravni propisi se preklapaju s privatno-pravnim uređenjem, često nameću ograničenja vlasnicima pojedinih posebnih objekata i nameću poseban svojinsko-pravni status pojedinih dobara. Prikazati i analizirati različite svojinsko pravne režime i uređenja pravnog statusa biljaka, gljiva, riba, lovišta, skijališta, šuma i šumskog zemljišta, poljoprivrednog zemljišta, građevinskog zemljišta, puteva, voda, mora, muzejske građe, kulturnih dobara, arhivske građe itd. može biti sam za sebe životni zadatak i djelo. Akademik Rašović je akribijski analizirao 35 različitih zakona i veliki broj podzakasnih akata koji uspostavljaju najmanje toliko svojinsko-pravnih režima.

Bogišić je napisao u Općem imovinskom zakoniku za Crnu Goru: „Kažeš li o kojoj stvari, tvoja je, to je najviše što si mogao reći.“ Nema potpunijeg imovinskog prava, svojina ili vlasništvo je centralni pravni institut modernog

privatnog prava iz kojeg deriviramo i autonomiju volje, slobodu ugovaranja i slobodu testiranja. Moramo se složiti s autorima poput prof. dr. Nikole Gavella, prema kojima transformacija prava u jednoj post-socijalističkoj zemlji znači prije svega svojinsku reformu i davanje svojini njenog logičnog mjesta kao centralnog instituta privatnog prava². U tom kontekstu je potpuno jasno kakav značaj ima jedno ovako djelo: potpuni, sveobuhvatni, detaljni prikaz najvažnijeg instituta privatnog prava. Još su ustavne reforme izvršene u bivšoj SFRJ 1989/90 utrle put transformaciji vlasničkih odnosa³ predviđevši garanciju prava vlasništva, jednakost svih oblika vlasništva i ukidanje kvantitativnih ograničenja prava vlasništva. Ovo su bili neophodni atributi vlasničke transformacije. Vlasništvo je dobilo mjesto koje zaslužuje, kako u pravnom sistemu ali i u djelu akademika Rašovića. Notorno je da je u tranzicijskim društvima ovaj pravni institut izložen mnogim opasnostima, rizicima i zloupotrebama. Poznavanje i poštovanje ovog temeljnog prava su pretpostavke vladavine prava i pravne države, a negacija samovolje i neprava. Ili, kako je rekao vladar i pjesnik, posebno drag akademiku Rašoviću: „*Al tirjanstvu stati nogom za vrat, Dovesti ga k poznaniju prava, To je ljudska dužnost najsvetija.*“ Ovu je dužnost svojim djelom prof. Rašović nesumnjivo ispunio.

Djelo je posvećeno profesorima akademika Rašovića, između ostalog i profesoru Obrenu Stanković i profesoru Slobodanu Peroviću, čime akademik Rašović pokazuje jednu osobinu danas tako rijetku: poniznost i poštovanje prema onima od kojih je učio. Kao autorica ovog prikaza ne mogu da izbjegnem

² Gavella, N. (2003) 'Novo hrvatsko stvarno pravo u funkciji prilagodbe pravnog poretka Republike Hrvatske europskome' in Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit mbH (Hrsg.) *Das Budapester Symposium, Beiträge zur Reform des Sachenrechtes in den Staaten Südosteuropas/ Budimpeštanski simpozijum, Doprinis reformi stvarnog prava u državama jugoistočne Evrope*, Bremen: Edition Temmen, str. 21; Takože Madl, F., *Restoration of Property in the Central and Eastern European Countries*, Basedow, J. et al. (Hrsg.) (1998) *Festschrift für Ulrich Drobnig zum siebzigsten Geburtstag*, Tübingen: Verlag Mohr Siebeck, str. 594.

³ Povelakić, M., *Transformacija stvarnog prava u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 11.

⁴ Rašović, Z.P et al. (1995) *Komentar Zakona o etažnoj svojini Crne Gore*, Beograd: Nomos.

⁵ Rašović, Z. P. (1996) *Komentar Zakona o fiducijarnom prenosu prava svojine Crne Gore*, Užice: Kulturno-prosvjetna zajednica.

i određene lične opaske. Oboje smo akademsku karijeru započeli kao asistenti pripravnici iste godine - 1981. Dugački je to put, a na njemu su me vodila i ranije djela akademika Rašovića: Komentar Zakona o etažnoj svojini Crne Gore⁴, Komentar Zakona o fiducijarnom prenosu prava svojine⁵, Komentar Zakona o osnovnim svojinsko-pravnim odnosima sa sudskom praksom⁶, Komentar Zakona o hipoteci⁷, Komentar Zakona o državnom premjeru i katastru⁸ itd.

Po širini izbora tema i po obimu svojih djela je prof. Rašović bez sumnje posebna ličnost na prostoru bivše Jugoslavije. Osim knjige koja se ovdje prikazuje, spomenut je čitav niz njegovih djela posvećenih pitanjima vlasništva i stvarnih prava. Odista je vrijedno divljenja da je prof. Rašović uz sav taj spektar pitanja i obim radova našao mjesto i vrijeme da se kao pravni historičar pozabavi djelom Valtazara Bogišića, Općim imovinskim zakonom i jednom slavnom epohom u historiji crnogorske države, čemu je posvetio veliki broj svojih radova, a najnoviji je spomenuto četvorotomo djelo „Knjaz Nikola i Valtazar Bogišić.“ Odista se duboko moramo pokloniti ovome ogromnom trudu i naporu koji su rezultirali ovom djelom. Pisci žive u svojim djelima, njihova ih djela nadžive i kako je rekao Njegoš: „*Blago onome ko dovijeka živi, imao se rašta i roditi.*“

⁶ Rašović, Z. P. (2007) *Komentar Zakona o svojinsko-pravnim odnosima sa sudskom praksom*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore – Pravni fakultet.

⁷ Rašović, Z. P. (2007) *Komentar Zakona o hipoteci*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore – Pravni fakultet.

⁸ *Komentar Zakona o državnom premjeru i katastru*, Podgorica: Službeni list Crne Gore.

UVOD U RODITELJSKU ODGOVORNOST,
DRUGO I DOPUNJENO IZDANJE
PROF. DR. DŽAMNA DUMAN VRANIĆ
UNIVERZITET U SARAJEVU
– PRAVNI FAKULTET, SARAJEVO, 2025. GODINE

prikaz

Dino Kovačević*

Pojam odgovornosti u porodičnom pravu relativno je nova pojava. Roditelji u svojim odnosima s djecom nerijetko djeluju i preko onoga što pravna norma zahtijeva. Složene odnose roditelja i djece nemoguće je savremeno promišljati izvan razumijevanja koncepta roditeljske odgovornosti. Roditeljska odgovornost odnosi se na realiziranje prava i dužnosti u odnosu s djetetom. Upravo se glavni predmet istraživanja u knjizi *Uvod u roditeljsku odgovornost*, autorice prof. dr. Džamne Duman Vranić, vezuje za roditeljske odgovornosti, roditeljska prava i roditeljske dužnosti u savremenim pravnim okvirima. Strukturirana kroz pet dijelova, ova knjiga pruža jasne uvide kako odgovornost roditelja ili drugih osoba na koje je ta odgovornost prenesena određuje budućnost cijeloga društva.

U prvom dijelu, pod naslovom *Historijski prikaz javljanja razmatranih kategorija*, autorica koristeći Ngram dijagrame kao istraživačko sredstvo prikazuje promjene u učestalosti korištenja pojmova na engleskom jeziku poput roditeljsko pravo i roditeljska odgovornost, u periodu od 1800. do 2008. godine. Ngram dijagrami pružaju statistički prikaz učestalosti odabranih pojmova u knjigama, za svaku godinu odabranog razdoblja te ukazuje kako različiti pojmovi mijenjaju svoje prisutnosti u govoru i pisanju, te kako se mijenjaju njihova značenjska polja.

Drugi dio krovnog naslova *Osnove i razvoj instituta roditeljske odgovornosti* strukturiran je kroz osam podnaslova. U prvom podnaslovu nazvanom *Roditeljska odgovornost*, autorica ističe kako je zamisao roditeljske odgovornosti još uvijek daleko od jasnog razumijevanja i predstavljanja u pravnoj teoriji i praksi. Pitanje o pravima i odgovornostima roditelja u odnosu

* mr. iur., asistent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu,
d.kovacevic@pfsa.unsa.ba

na dobrobit djece složeno je društveno pitanje. Odnos djeteta i njegovih roditelja bitan je sadržaj društvene ukupnosti, a rasprave u vezi s roditeljskom odgovornošću podrazumijevaju neprekidno fluktuiranje između javnog i privatnog područja.

Drugi podnaslov *Čovjek, društvo i država* pojašnjava kako istraživanje koje kao glavni predmet ima odnos djeteta i roditelja ne može biti shvaćeno bez razumijevanja naslovljenih pojmova, jer se taj odnos uvijek događa, razvija i artikulira u društvu i njegovim političkim izvedenicama koje su uključene u državne i internacionalne poretke.

U trećem podnaslovu *Roditeljstvo* razmatra se pojam i uloga roditelja. Shvatanje odnosa djetinjstva i roditelja uvjetovano je razmatranjem odnosa djeteta i roditelja. Roditeljstvo je odnos oca i majke prema djetetu, i to u skladu s najboljim interesom i roditelja i djeteta. U dugom trajanju je značenje odnosa roditelja, *muška i ženska koji su žačeli i rodili dijete*, imalo samo činjenično značenje. Od jedne do druge tradicije, navodi se, ta činjenica tumačena je na različite načine, te je u dugom razdoblju bila izvan pravnih artikulacija. Uloga oca i majke osnova je za artikuliranje historije roditeljskog prava. Nekad je roditeljsko pravo bilo svedeno isključivo na oca, nekad manje ili više prenijeto i na majku, pa se tek s tim prijenosima ili raspodjelom prava i dužnosti među njima može govoriti o roditeljskom pravu koje uključuje dužnosti i odgovornosti.

Četvrti podnaslov *Djetinjstvo* predočava shvatanja djeteta i djetinjstva. Djetinjstvo je vrijeme života djeteta od rođenja do punoljetstva. Iako je uobičajeno smatrati da djetinjstvo započinje rađanjem, brojne su rasprave o statusu djeteta u majčinoj utrobi. Zakonski je taj početak određen različito u različitim pravnim porecima. Ali, neupitno je da potpuna i neosporna ljudskost započinje rođenjem djeteta. Sve njegove mogućnosti sadržane su u samoj činjenici njegovog rođenja, pa su prava i dužnosti roditelja, kojima odgovaraju prava i dužnosti rođenog djeteta, da omoguće taj razvoj. Na početku ljudskog života minimalne su sposobnosti djeteta, što znači da ono nakon svog rođenja posve ovisi o izvršavanju dužnosti roditelja prema njemu. Sposobnost djeteta da artikulira i iskaže svoje potrebe uvećavaju se s prolaskom vremena.

Dalje, autorica opisuje sedam kulturnih i društvenih okvira koji oblikuju odrastanje djeteta: porodica i susjedstvo, uvjeti rođenja i najranijeg života, briga i znanje roditelja, igra i rad, učenje i obrazovanje, društveni obredi te izazovi odraslosti. Ti elementi pokazuju da se razvoj djeteta uvijek odvija u

širokom kulturnom i društvenom kontekstu – kroz učenje, socijalizaciju i uključivanje u mrežu društvenih odnosa.

Podnaslov *Pravo i dužnost*, peti po redu, ističe kako shvatanje odnosa prava i dužnosti, te njihovo sabiranje u uzajamnim odgovornostima, jest u središtu istraživanja odnosa roditelja prema djeci i djece prema roditeljima. Na osnovu dijagramskog prikaza razvidno je kako sposobnost djeteta da preuzima odgovornost za svoju dobrobit uvećava njegove dužnosti, a umanjuje prava da te dužnosti umjesto njega vrše roditelji. Kako narastaju sposobnosti djeteta da artikulira svoje potrebe, tako se događa i raspodjela prava i dužnosti. Savremeni pravni okvir stavlja naglasak na prava djeteta, ali u teoriji postoje dvije ključne pozicije: da prava djeteta imaju prednost nad pravima roditelja, te da postoje određena neovisna roditeljska prava proizašla iz samog čina roditeljstva. Rasprava se, ukratko, kreće između toga koliko su roditeljska prava izvedena isključivo iz dobrobiti djeteta, a koliko roditelji imaju i vlastite legitimne interese u procesu podizanja djeteta.

Šesti podnaslov *Ideja odgovornosti* posvećen je određenju same odgovornosti, pa se pored odgovornosti roditelja naglašava i odgovornost djeteta. Sve do punoljetstva dijete nema moć, pa zato ni dužnosti za realiziranje svojih odgovornosti prema roditelju i širem okruženju. Cilj prema kojem vodi razvoj djeteta u vremenu djetinjstva jeste postizanje tjelesnih i mentalnih sposobnosti s kojima prestaje djetinjstvo i započinje zrelost, što znači sposobnost za bivanje odgovornim. U različitim poimanjima odgovornosti (John Gardner, Victor Tadros, Peter Cane, John Eekelaar), autorica navodi kako odgovornom osobom možemo nazvati onog koji svoje dužnosti shvata, preuzima i vrši ozbiljno. Semantičko polje pojma odgovornosti ipak ostaje široko, pa zato i teško jednoznačno odredivo. To je samo jedan od razloga zašto ne postoji jedinstvena teorija pojma odgovornosti. Različita shvatanja odgovornosti vode različitim zaključcima o ulozi prava.

Sedmi podnaslov *Roditelji u središtu – dijete u središtu* prepoznaje suštinsku promjenu u odnosu prava roditelja i prava djeteta. Kako je pravo roditelja u odnosu na djecu postajalo sve manje, tako je pravo djece u odnosu na roditelje postajalo sve veće. Konceptu prava djece put u savremeno pravo otvoren je 1989. godine usvajanjem Konvencije UN-a o pravima djeteta koja najbolji interes djeteta i njegovu dobrobit artikulira kao rukovodeće načelo i presuđujući stav. U okviru ovog podnaslova, autorica prezentira i slučaj Evropskog suda za ljudska prava *Yousef v. The Netherlands* (2003) u kojem je potvrđeno da će, tamo gdje su prava roditelja i djece u sukobu, u obzir biti uzeta prije svega prava djece.

U osmom podnaslovu, određenom kao *Javno i privatno područje*, otvara se pitanje o granici između privatnog područja roditeljstva i javnog područja. Ni država ni zajednica nemaju autoritet da nadziru ili se upliću u roditeljske odluke u vezi s podizanjem djeteta. Na toj tezi počiva zamisao roditeljske autonomije. Konzervativna zamisao roditeljske autonomije dodjeljuje roditeljima potpuno diskreciono pravo u usmjeravanju podizanja djece. U liberalnoj zamisli traži se dopuštanje razvoja razumske autonomije uz oštro ograničenje roditeljske autonomije. To znači osigurati svakom djetetu mogućnost da izabere slobodno i razumno unutar najšireg opsega života.

Treći dio knjige, objedinjen naslovom *Internacionalni poredak i izvori prava*, pruža pregled internacionalnih standarda u kojima su razmatrani odnosi roditelja i djece, s obzirom na prava, dužnosti i odgovornosti u oba smjera (poput ranije spomenute Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih nacija, preko različitih konvencija Vijeća Evrope, do regulative Evropske unije koja je, kako i autorica naglašava, ograničena u području porodičnog prava). Važno mjesto zauzimaju i Principi roditeljske odgovornosti koje je artikulirala Komisija za evropsko porodično pravo, objavljeni 2007. godine. Ti principi odražavaju vrijednosti koje su sadržane u nekim od internacionalnih konvencija, a kao najvažnije pokrivaju pojam roditeljskih odgovornosti (koriste množinu), te ko su to nosioci roditeljskih odgovornosti.

Četvrti dio naslovljen kao *Roditeljska odgovornost i izazovi budućnosti* obuhvata dvije posve nove sadržajne cjeline u odnosu na prvo izdanje ove knjige iz 2019. godine – roditeljska odgovornost i ciljevi održivog razvoja, te roditeljska odgovornost i umjetna inteligencija. Namjera navedenih cjelina je, kako i autorica u predgovoru ističe, uključiti koncept roditeljske odgovornosti u pitanja općeg razvoja u svijetu.

Ciljevi održivog razvoja, usvojeni 2015. godine, dio su Agende za održivi razvoj do 2030. godine, i predstavljaju obuhvatan okvir za rješavanje međusobno povezanih izazova s kojima se suočavaju djeca, porodice i društva širom svijeta. Roditeljska odgovornost ima ključnu ulogu u ostvarivanju nekoliko ciljeva, s obzirom na to da su roditelji primarni nosioci odgovornosti za osiguravanje dobrobiti, obrazovanja i zaštite vlastite djece. Ispitujući ulogu roditelja u različitim područjima, kao što su zdravlje, obrazovanje, jednakost i održivost okoliša, u ovom dijelu knjige istaknut je značaj angažmana roditelja u postizanju Ciljeva, dok su istovremeno razmatrani internacionalni pravni okviri koji usmjeravaju i jačaju roditeljske odgovornosti.

Cjelina *Roditeljska odgovornost i umjetna inteligencija* integrira pet podnaslova: *Porodično pravo i umjetna inteligencija*, *Smjernice o odnosu umjetne inteligencije i prava djece*, *Uloga umjetne inteligencije u roditeljstvu*, *Najbolji interes djeteta i umjetna inteligencija* i *Izazovi za roditeljsku odgovornost*. Ovako koncipiranim sadržajem autorica, na ovim prostorima pionirski, predstavlja aktuelna i složena pitanja koja proizlaze iz interakcije između umjetne inteligencije i porodičnog prava, a naročito u vezi s roditeljskom odgovornošću.

Novi oblici interakcije djeteta s digitalnim okruženjem nesumnjivo predstavljaju značajne potencijale za unapređenje obrazovanja, komunikacije i zaštite djece. Međutim, oni generiraju nove rizike i izazove, uključujući povrede prava na privatnost, neovlaštenu eksploataciju ličnih podataka, manipulaciju putem digitalnih kanala, kao i potencijalne emocionalne i razvojne štete. Roditeljska odgovornost danas podrazumijeva i obavezu promišljenog upravljanja digitalnim prostorom uz adekvatnu digitalnu pismenost. U tom smislu, pojava umjetne inteligencije u porodičnom okruženju mijenja način na koji se roditeljske funkcije ostvaruju, te otvara nova pravna pitanja u vezi s obimom i granicama roditeljske odgovornosti.

Peti dio, označen kao *Zaključni prikaz*, akcentira tezu da savremeno porodično pravo mora biti izgrađeno na konceptu roditeljske odgovornosti kao univerzalnoj vrijednosti koja štiti dijete kao subjekt prava, uz stalno usklađivanje s globalnim promjenama, internacionalnim standardima, održivim razvojem i novim izazovima poput umjetne inteligencije.

Sumirajući iznesenu građu, moguće je ponuditi nekoliko zaključaka. U ranijim pravnim tumačenjima odnosa roditelja i djece prevladavali su pojmovi prava i dužnosti. To je sve više mijenjano prema afirmaciji pojma roditeljske odgovornosti kao središnjeg i organizirajućeg koncepta u pravnom reguliranju odnosa roditelja i djeteta. S obzirom na savremene izazove u oblasti porodičnog prava, ova knjiga predstavlja nesumnjiv vodič. Opisani sadržaji zorno potvrđuju jedno: bez uobzirenja roditeljske odgovornosti nemoguće je savremeno promišljanje porodičnih odnosa.

Ustavni sud Bosne i Hercegovine

sudska praksa

Pripremio: Miodrag N. Simović*

OCJENA USTAVNOSTI ZAKONA

Član 4. stav (1) tačka 12) Pravilnika o nastavnom planu i programu za osnovni odgoj i obrazovanje Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 77/24) i Prilog broj 20 – Nastavni program za nastavni predmet Historija za IX razred osnovne škole u dijelu koji se odnosi na „Temu 11. Republika Srpska i Odbrambeno-otadžbinski rat“.

Osporene odredbe člana 4. stav (1) tačka 12) Pravilnika i Prilog broj 20 – Nastavni program za nastavni predmet Historija za IX razred osnovne škole u dijelu koji se odnosi na „Temu 11. Republika Srpska i Odbrambeno-otadžbinski rat“ nisu u saglasnosti s odredbama čl. I/2. i III/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine jer su suprotni standardima iz Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini i Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, kao odlukama institucija Bosne i Hercegovine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da iz spornog dijela nastavnog programa, odnosno tema koje trebaju biti obrađivane, slijedi da teme koje se odnose na Republiku Srpsku i srpski narod obuhvataju veći dio nastavnog plana i programa za osnovnu školu. Ustavni sud smatra da se takav pristup, kojim se nastavnim planom isključuju perspektive pripadnika drugih etničkih grupa, ne može smatrati usklađenim s obavezom Ministarstva obrazovanja i kulture Republike Srpske da podržava i njeguje različite kulture, jezike i vjeroispovijesti svojih učenika, te da podržava i njeguje različite kulture i toleranciju na različitost. Iz osporenih odredbi uopće nije jasno kako i na koji način se pobrojane teme odnose na pripadnike drugih konstitutivnih naroda i Ostalih. Također je nejasno kako se pripadnicima drugih konstitutivnih naroda i Ostalih omogućava u

* redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH;
sudija Ustavnog suda BiH u penziji;
profesor emeritus Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću

obrazovnom procesu da, uz vlastiti kulturni identitet, razvijaju i svijest o privrženosti državi Bosni i Hercegovini, razumijevaju i njeguju potrebe za kulturom i očuvanjem nacionalnog kulturnog naslijeđa i kulturnih dobara, te razvijaju poštovanje različitosti i mišljenja drugih na način koji podstiče ravnopravnost i toleranciju. U situaciji kada sporne odredbe nastavnog plana i programa onemogućavaju da se historijska viđenja pripadnika drugih društvenih grupa uklope u praktičnu realizaciju nastavnog plana i programa, Ustavni sud smatra da se osporene odredbe nastavnog plana ne mogu smatrati usklađenim s načelima iz člana 3. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 18/03 i 88/07).

Zbog činjenice da se osporene odredbe Pravilnika o nastavnom planu i programu za osnovni odgoj i obrazovanje Republike Srpske i Priloga Prilog broj 20 – Nastavni program za nastavni predmet Historija za IX razred osnovne škole u dijelu koji se odnosi na „Temu 11. Republika Srpska i Odbrambeno-otadžbinski rat“ u većem dijelu odnose na Republiku Srpsku i srpski narod u Bosni i Hercegovini, Ustavni sud smatra da nastavni plan u spornom dijelu ne zadovoljava ni zahtjev multiperspektivnosti na koji je ukazano u Zajedničkoj jezgri nastavnih planova i programa („Službene novine Federacije BiH“ broj 42/03). Ustavni sud ukazuje da se takav pristup naročito ukazuje nužnim u multietničkim državama kakva je Bosna i Hercegovina. Ustavni sud smatra da je, primjenjujući standarde iz Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 18/03 i 88/07) i Sporazuma o Zajedničkom jezgri nastavnih planova i programa, nastavni program za historiju za period od 1992. do 1995. godine bilo nužno koncipirati tako da pokriva više različitih perspektiva kako bi se dobila što objektivnija i cjelovitija slika prošlih događaja, te uvažavale različite perspektive i iskustva različitih etničkih, vjerskih i kulturnih grupa u Bosni i Hercegovini. Bez takvog pristupa nije moguće ostvariti cilj obrazovanja u Bosni i Hercegovini prema kojem je, u smislu člana 3. stav 2. tačka d) Okvirnog zakona, nužno osigurati da učenici, na način koji je u skladu s civilizacijskim tekovinama, upoznaju i uvažavaju druge i drugačije, poštujući različitosti i njegujući međusobno razumijevanje, toleranciju i solidarnost među svim narodima i zajednicama u Bosni i Hercegovini.

Prikazivanje Ustavnog suda, na način kako je učinjeno u udžbeniku, direktno podriva povjerenje u pravni poredak države, što je protivno poštovanju načela demokratije i vladavine zakona. U tom pogledu, Ustavni sud ukazuje da isticanje „9. januara“ kao Dana Republike Srpske ili korištenje sintagme

„zajedničke institucije“ za institucije Bosne i Hercegovine, bez poveznice s konačnim i obavezujućim odlukama Ustavnog suda, dodatno sugerira nepoštovanje načela ustavne vladavine prava. Navođenje da su „protiv interesa Republike Srpske nerijetko bile odluke Kancelarije visokog predstavnika i Ustavnog suda BiH“ i postavljanje nastavnog pitanja poput „Koje su dvije institucije služile za podrivanje nadležnosti Republike Srpske?“ za učenike devetih razreda osnovnih škola u Republici Srpskoj vodi samo stvaranju negativnih stavova prema državnim institucijama i institucijama uspostavljenim Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini. Na taj način se također narušava svijest o pripadnosti Bosni i Hercegovini, što je u direktnoj suprotnosti s ciljem obrazovanja navedenim u članu 3. Okvirnog zakona, koji zahtijeva „razvijanje svijesti o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini“.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-20/24 od 23. januara 2025. godine)*

NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA U PITANJIMA KOJA MU JE PROSLIJEDIO BILO KOJI SUD U BOSNI I HERCEGOVINI U POGLEDU TOGA DA LI JE ZAKON, O ČIJEM VAŽENJU NJEGOVA ODLUKA ZAVISI, KOMPATIBILAN SA USTAVOM BIH, SA EVROPSKOM KONVENCIJOM ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA I NJENIM PROTOKOLIMA ILI SA ZAKONIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Zakon o plaćama i drugim naknadama u sudskim i tužilačkim institucijama na nivou Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 90/05, 32/07, 17/13, 5/14, 40/14, 48/15, 77/20, 9/23 i 29/23)

Imajući u vidu odredbe člana VI/3.c) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 19. stav (1) Pravila Ustavnog suda, smatra se da se radi o zahtjevu o kojem je Ustavni sud već odlučivao, a iz navoda iznesenih u zahtjevu ne proizlazi da ima osnova za ponovno odlučivanje.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je Odlukom o dopustivosti i meritumu broj U-16/24 od 23. januara 2025. godine usvojio zahtjev Suda Bosne i Hercegovine za ocjenu kompatibilnosti osporenog Zakona o plaćama i drugim naknadama. Ustavni sud je navedenom odlukom utvrdio da osporeni Zakon o plaćama i drugim naknadama nije u skladu sa članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i

osnovnih sloboda zbog toga što ne sadrži odredbe o naknadama koje se isplaćuju u slučaju teške bolesti i smrti člana uže porodice. Tom odlukom je naloženo Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, u skladu sa članom 61. stav (4) Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, da najkasnije u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja te odluke u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“ uskladi Zakon o plaćama i drugim naknadama s odredbama člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustavni sud zapaža da je zahtjevom osporen isti Zakon o plaćama i drugim naknadama u odnosu na iste članove Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije, kao i da su navedena ista sporna pitanja o kojima je Ustavni sud već odlučivao u citiranoj Odluci broj U-16/24. Stoga, imajući u vidu odredbe člana VI/3.c) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 19. stav (1) Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud smatra da se radi o zahtjevu o kojem je Ustavni sud već odlučivao, a iz navoda iznesenih u zahtjevu ne proizlazi da ima osnova za ponovno odlučivanje (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj U-9/24 od 19. septembra 2024. godine, tačka 33, dostupna na www.ustavnisud.ba).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-5/25 od 25. septembra 2025. godine)*

PROVOĐENJE ODLUKE USTAVNOG SUDA BROJ U-12/24

Postupanje suprotno Odluci o dopustivosti i meritumu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U-12/24 od 19. septembra 2024. godine.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ponavlja da je Odluka broj U-12/24 na snazi i obavezuje sva tijela javne vlasti. Dakle, zbog pravnog djelovanja te odluke, ukinuti Izborni zakon Republike Spske nikada nije mogao proizvoditi pravne učinke, niti su se na njegovom osnovu mogle preduzimati bilo kakve radnje, uključujući i raspisivanje i provođenje bilo kakvih izbora ili imenovanja. U tom kontekstu, svaki akt koji se zasniva na ukinutom Izbornom zakonu RS u suprotnosti je s načelom vladavine prava, ustavnim poretkom i obavezom poštovanja, provođenja i izvršenja odluka Ustavnog suda, kako je utvrđeno u članu VI/5. Ustava Bosne i Hercegovine i članu 72. Pravila Ustavnog suda. Uprkos tome, Ustavni sud zapaža da je Narodna skupština RS, kao donosilac ukinutog Izbornog zakona RS, putem Komisije kao radnog tijela nastavila da primjenjuje taj zakon i nakon njegovog formalnog ukidanja, što se jasno vidi iz raspisivanja Javnog konkursa za izbor članova

Republičke izborne komisije. Dakle, Komisija i njen predsjednik, kao odgovorna osoba, nisu imali ovlaštenje niti nadležnosti za raspisivanje Javnog konkursa, niti su imali ovlaštenje ili nadležnosti da preduzimaju bilo kakve druge radnje na osnovu odredbi ukinutog Izbornog zakona RS, uključujući i radnje s ciljem objavljivanja Javnog konkursa u „Službenom glasniku Republike Srpske“.

Imajući u vidu da su Narodna skupština RS, odnosno predsjednik i Komisija nastavili da primjenjuju ukinuti Izborni zakon RS, Ustavni sud je, na osnovu člana 57. stav (3) i člana 72. stav (6) Pravila Ustavnog suda, odredio način izvršenja navedene odluke. Naime, donošenjem odluke Komisije i objavljivanjem Javnog konkursa za izbor članova Republičke izborne komisije, zasnovanog na odredbama ukinutog Izbornog zakona RS, očigledno je prekršena obaveza poštovanja i provođenja Odluke broj U-12/24. Imajući u vidu značaj propisa o kojima je riječ, nužnost zaštite pravnog poretka i očuvanja autoriteta Ustavnog suda, kao i sprječavanje daljnjih posljedica protivpravnog djelovanja, Ustavni sud je odlučio da konkretizira način izvršenja svoje odluke. Zbog toga je odredio da se poništava Javni konkurs za izbor Republičke izborne komisije od 17. juna 2025. godine, kao i svi drugi pravni akti doneseni na osnovu ukinutog Izbornog zakona RS, te izričito zabranjuje svim tijelima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u Republici Srpskoj, kao i službenim i odgovornim osobama u tim tijelima, uključujući i one koje djeluju u institucijama Bosne i Hercegovine, da preduzimaju bilo kakve radnje koje se zasnivaju na ukinutom Izbornom zakonu. Ova mjera je donesena s ciljem očuvanja vladavine prava, pravne sigurnosti i dosljedne primjene ustavnog poretka Bosne i Hercegovine.

U skladu sa članom 72. stav (6) Pravila Ustavnog suda, ovo rješenje se dostavlja nadležnom Tužilaštvu Bosne i Hercegovine na daljnje postupanje u skladu sa zakonom. U prilogu ovog rješenja dostavlja se Odluka o meritumu broj U-12/24 od 19. septembra 2024. godine.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-12/24 od 10. jula 2025. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I BEZBJEDNOST

Mjera nadzora smještanjem u Imigracioni centar

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na slobodu i sigurnost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka f) i stav 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s

obzirom na to da je apelantu određena mjera nadzora smještanjem u Imigracioni centar u skladu s relevantnim zakonskim odredbama, koje sud nije tumačio proizvoljno niti nerazumno. Mjera nadzora je bila preduzeta radi apelantovog protjerivanja jer je utvrđeno da njegovo prisustvo predstavlja prijetnju javnom poretku, javnom redu i nacionalnoj sigurnosti BiH, a dužina lišenja slobode nije premašila rok koji je razumno potreban za ostvarenje tog cilja.

Iz obrazloženja:

Analizirajući postupanje Suda BiH i upoređujući ga s onim iz presude Evropskog suda za ljudska prava u *Šćepanović protiv BiH* (broj 21196/21, od 15. novembra 2022. godine), Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja osporenih odluka proizlazi da je taj sud izvršio uvid u sporne informacije Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA) i ocijenio da iz njih proizlazi osnovanost zaključka da apelantovo prisustvo u BiH predstavlja prijetnju javnom poretku i sigurnosti BiH. Sud BiH je, pri tome, naglasio da svoju procjenu nije ograničio samo na utvrđenje apstraktne vjerovatnoće navedenih razloga, već je konkretno ocijenio da su dokazani činjenični razlozi zbog kojih je apelant označen prijetnjom javnom poretku i sigurnosti BiH. Sud BiH je istakao da je iskoristio pravo uvida u tajne podatke kako bi, u mjeri u kojoj je to moguće, pomirio legitimni interes zaštite povjerljive sigurnosne procjene i poštovanja prava stranaka u postupku, a kako ograničenja principa kontradiktornosti postupka i ravnopravnosti stranaka ne bi narušila samu suštinu apelantovog prava. Osim toga, sud je saslušao apelanta. Sve navedene okolnosti ukazuju da se i s tog aspekta apelantova situacija u bitnom razlikuje od one koju je Evropski sud za ljudska prava razmatrao u predmetu *Šćepanović*.

Stoga, Ustavni sud smatra da u obrazloženju osporenih odluka Suda BiH nema elemenata koji bi upućivali na zaključak da je tumačenje interesa sigurnosti BiH u apelantovom slučaju bilo nezakonito ili da se radilo o arbitrarnoj procjeni. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra neosnovanim apelantove navode da Sud BiH nije ispunio svoju obavezu da informacije na osnovu kojih je apelantu određen nadzor podvrgne adekvatnoj procjeni, odnosno da nije provjerio vjerodostojnost i istinitost dokaza koje mu je dostavila OSA. Iz navedenih razloga neosnovano je i apelantovo pozivanje na Odluku o dopustivosti i meritumu broj AP-4064/13 od 25. juna 2014. godine i presudu *Šćepanović protiv BiH*, u kojim predmetima, za razliku od konkretnog predmeta, Sud BiH informaciju OSA-e nije podvrgao adekvatnoj procjeni (vidi Ustavni sud,

Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-4064/13 od 25. juna 2014. godine, tačka 61, dostupna na www.ustavisud.ba i *Šćepanović protiv BiH*, tačka 8).

(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, broj AP-4814/24 od 10. jula 2025. godine)

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I BEZBJEDNOST

Produženje pritvora

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na ličnu slobodu i sigurnost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 1. tačka a) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer su redovni sudovi dali jasne i argumentovane razloge za produženje apelantovog pritvora nakon izricanja prvostepene presude iz razloga propisanih u članu 197. stav (1) tač. a) i v) Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske. Takav zaključak Ustavnog suda dodatno potvrđuje i činjenica apelantovog bjekstva iz pritvora nakon izricanja prvostepene presude i donošenja osporenog prvostepenog rješenja. Isto tako, nema kršenja člana 5. stav 4. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer kašnjenje u dostavljanju apelantu osporenog prvostepenog rješenja sedam dana nakon njegovog donošenja, u situaciji kada se apelant nalazi u bjekstvu, nije suštinski dovelo apelanta u nepovoljniji materijalno-procesni položaj i nije predstavljalo „tešku i očiglednu nepravilnost“ koja bi učinila apelantov pritvor nezakonitim.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da su, pri ocjeni opravdanosti produženja mjere pritvora nakon donošenja osuđujuće prvostepene presude, redovni sudovi, s jedne strane, imali u vidu značaj osnovnog apelantovog prava na slobodu i sigurnost i, s druge strane, posebne okolnosti koje su ispitane u svjetlu razloga „za“ i „protiv“, a ti razlozi su ocijenjeni u odnosu na konkretne okolnosti. Pri tome, vezano za apelantove navode da su zaključci redovnih sudova izvedeni samo na osnovu iskaza oštećene, Ustavni sud ukazuje da se oni tiču ocjene dokaza i ne spadaju pod garancije iz člana 5. Evropske konvencije već mogu biti predmetom eventualnog ispitivanja u kontekstu donesene osuđujuće presude protiv apelanta. S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra neosnovanim apelantove navode o proizvoljnoj primjeni člana 197. stav (1) tač. a) i v) Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21).

Kada je u pitanju hitnost odlučivanja o pritvoru koja uključuje i dostavljanje sudske odluke o pritvoru, Ustavni sud ukazuje da prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, zahtjev hitnosti, u smislu člana 5. stav 4. Evropske konvencije, podrazumijeva brzo odlučivanje u vezi sa zakonitošću pritvora i naređivanje njegovog prekida u slučaju nezakonitosti (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Kavala protiv Turske*, presuda od 10. decembra 2019. godine, predstavka broj 28749/18, tačka 176, sa daljnjim referencama). Isto tako, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi utvrđivao kršenje člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 4. Evropske konvencije zbog toga što redovni (prvostepeni) sud nije brzo i bez odlaganja apelantovom braniocu dostavio rješenje kojim je apelantu produžen pritvor, nego je to učinio tek šesti dan po donošenju predmetnog rješenja (vidi, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-61/22 od 9. marta 2022. godine, tačka 29; dostupna na www.ustavnisud.ba). Međutim, za razliku od navedenog predmeta, u apelantovom slučaju zahtjev hitnosti u odnosu na produžavanje apelantovog pritvora - nije doveden u pitanje. Naime, u konkretnom slučaju je za njegovo daljnje zadržavanje u pritvoru postojao pravni osnov u odnosu na koji je zaključeno da nema proizvoljnosti. U nedostatku eksplicitnog izjašnjenja sudova o datumu dostave u odgovorima na apelaciju, Ustavni sud prihvata da je osporeno prvostepeno rješenje apelantu dostavljeno 14. novembra 2023. godine, tj. sedmi dan nakon donošenja osporenog prvostepenog rješenja. Takvo kašnjenje u dostavljanju može predstavljati proceduralni propust Osnovnog suda. Međutim, on po ocjeni Ustavnog suda ne predstavlja „tešku i očiglednu nepravilnost“ koja bi osporeno prvostepeno rješenje učinila *ex facie* nevaljanim, odnosno apelantov pritvor nezakonitim.

Pri tome, Ustavni sud smatra da vrijeme dostavljanja osporenog prvostepenog rješenja nije onemogućilo apelanta u daljnjoj i efektivnoj zaštiti njegovih prava, niti ga je dovelo u suštinski nepovoljniji materijalno-procesni položaj. Prvenstveno iz razloga jer je apelant, neovisno od vremena dostavljanja osporenog prvostepenog rješenja, koristio pravo žalbe o kojoj je meritorno odlučeno osporenim drugostepenim rješenjem. Osim toga, Ustavni sud posebno ima u vidu da se apelant ne nalazi u pritvoru budući da je pobjegao nakon izricanja osuđujuće presude i donošenja osporenog prvostepenog rješenja. S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra neosnovanim apelantove navode o povredi garancija iz člana 5. stav 4. Evropske konvencije.

Konačno, Ustavni sud zapaža da, suprotno apelantovim navodima, redovni sudovi nisu propustili u osporenim odlukama razmotriti da li se svrha pritvora

mogla ostvariti nekom drugom blažom mjerom, o čemu su također dali relevantne razloge.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-5011/23 od 19. septembra 2024. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I BEZBJEDNOST

Kontrola opravdanosti pritvora

Postoji povreda člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. st. 1. i 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada Osnovni sud nije u zakonskom roku iz odredbe člana 202. stav 1. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske izvršio kontrolu opravdanosti pritvora apelantu nego je rješenje donio gotovo dva mjeseca van roka u kojem je trebalo ispitati opravdanost pritvora. Uz to, u situaciji kada apelant navodima o dužini trajanja pritvora nije uspio dovesti u pitanje zaključke redovnih sudova o neophodnosti njegovog daljnjeg zadržavanja u pritvoru, nije povrijeđeno apelantovo pravo iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. stav 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Iz obrazloženja:

U konkretnom slučaju, rješenje Osnovnog suda od 24. oktobra 2022. godine o redovnoj kontroli pritvora koje apelant problematizuje je doneseno po službenoj dužnosti povodom dvomjesečne kontrole mjere pritvora apelantu, u smislu odredbe člana 202. stav 1. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21). Rješenje koje mu je prethodilo je doneseno 29. juna 2022. godine. Dakle, Osnovni sud je bio obavezan da izvrši kontrolu pritvora 29. avgusta 2022. godine. Međutim, Osnovni sud je preispitao opravdanost pritvora tek gotovo dva mjeseca nakon tog roka, tj. 24. oktobra 2022. godine. S obzirom na to, proizlazi da je Osnovni sud, nedonošenjem rješenja u skladu sa članom 202. stav 1. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, nakon isteka dva mjeseca od dana kada je doneseno posljednje rješenje o pritvoru, povrijedio apelantovo pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti iz člana II/3d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. Evropske konvencije.

Ustavni sud podsjeća da je u svojoj dosadašnjoj praksi usvojio stav da, s obzirom na temporalni karakter rješenja o produženju mjere pritvora, u situaciji kada utvrdi da je apelantovo lišavanje slobode po osporenoj odluci redovnog

suda rezultiralo povredom prava na slobodu i bezbjednost, te da je u trenutku donošenja odluke Ustavnog suda lišavanje slobode po osporenim odlukama isteklo, dovoljno da utvrdi povredu ustavnog prava i ukaže na učinjene propuste u postupku produženja mjere pritvora (vidi, između ostalih, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-4531/15 od 8. decembra 2015. godine, tač. 68 i 69, s referencama na relevantnu praksu Ustavnog suda, dostupna na www.ustavnisud.ba). Međutim, Ustavni sud napominje da je Osnovni sud obavezan da, ukoliko apelant bude u pritvoru u vrijeme prijema ove odluke, promptno preduzima radnje sudske revizije pritvora kako bi se poštovale garancije na ličnu slobodu i bezbjednost, kako je navedeno u ovoj odluci.

U pogledu navoda o dužini trajanja postupka, Ustavni sud primjećuje da je apelant ukazao na okolnost da je jedno ročište otkazano zbog toga što tužilac nije donio optužnicu, pa ona nije mogla biti pročitana. Osim tog navoda, apelant svoje tvrdnje o prekomjernoj dužini krivičnog postupka nije dalje argumentovao ili o tome ponudio dokaze. Imajući u vidu navedeni zaključak redovnih sudova, odredbu člana 202. stav 2. tačka b) i okolnost da apelant osim navoda kojima ukazuje na dužinu trajanja pritvora - o tome nije ponudio neke druge argumente ili dokaze, Ustavni sud ne smatra da apelantov pritvor traje nerazumno dugo.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4476/22 od 13. jula 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Donošenje odluke u razumnom roku

Postoji povreda prava na pravično suđenje u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda imajući u vidu da je postupak trajao pet godina i oko dva mjeseca, čemu je u najvećoj mjeri doprinijela dužina postupka pred Kantonalnim sudom pred kojim je postupak trajao tri godine i oko devet mjeseci, a taj sud nije ponudio objektivne i prihvatljive razloge za ovakvo prolongiranje donošenja odluke.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da su apelanti podnijeli tužbu 19. oktobra 2016. godine, a da je konačna odluka u postupku donesena 13. decembra 2021. godine. Prema tome, relevantan period koji će Ustavni sud ispitati u konkretnom slučaju je pet godina i oko dva mjeseca. Dalje, Ustavni sud smatra da se ne radi o

složenom predmetu. Takođe, Ustavni sud ne može zaključiti da su apelanti svojim ponašanjem doprinijeli dužini trajanja postupka.

Analizirajući postupanje redovnih sudova, Ustavni sud zapaža da je Općinski sud o tužbi apelanata odlučio nakon jedne godine i oko tri mjeseca. Dalje, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud odlučio o žalbi apelanata tek nakon tri godine i oko devet mjeseci. Pri tome, Ustavni sud ističe da taj sud u odgovoru na apelaciju nije ponudio objektivne i prihvatljive razloge za ovakvo prolongiranje donošenja odluke. Imajući u vidu navedeno, kao i to da je Ustavni sud u nizu svojih odluka utvrdio da postoji sistemski problem sa rješavanjem predmeta pred sudovima u Bosni i Hercegovini u razumnom roku, što je posljedica sistemskih nedostataka u organizovanju pravosuđa i efektivnom ostvarivanju nadležnosti raznih nivoa javne vlasti u ovoj oblasti, za šta ne postoji ni djelotvoran pravni lijek (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-1680/16 od 10. maja 2017. godine, tač. 53-66. i druge odluke od 10. maja 2017. godine, sve dostupne na Internet stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba), Ustavni sud smatra da dužina postupka u konkretnom slučaju ne zadovoljava standard „razumnog roka“ u smislu člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

S obzirom na odluku u ovom predmetu i svoju dosadašnju praksu (vidi npr. Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-2975/21 od 7. septembra 2022. godine, tač. 32–34), Ustavni sud smatra da, u smislu člana 74. Pravila Ustavnog suda, na ime naknade štete zbog nedonošenja odluke u razumnom roku apellantima treba isplatiti iznos od po 300,00 KM. Tu naknadu je dužna platiti Vlada Tuzlanskog kantona u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke, uz obavezu da nakon isteka tog roka apellantima plati zakonsku zateznu kamatu na eventualno neisplaćeni iznos ili dio iznosa naknade određene ovom odlukom. Ova odluka Ustavnog suda u dijelu koji se odnosi na naknadu nematerijalne štete predstavlja izvršnu ispravu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-70/20 od 24. oktobra 2025. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE, PRAVO NA DOM I PRAVO NA IMOVINU

Vlasništva na spornom stanu

Nema povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Kantonalni sud u osporenoj odluci dao jasne i zadovoljavajuće razloge za svoja činjenična i pravna

utvrđenja koja se ne mogu ocijeniti proizvoljnim ili „očigledno nerazumnim“ i kada je o svim relevantnim pitanjima dao obrazloženje koje zadovoljava standarde prava na pravično suđenje, te kada nema elemenata koji bi ukazivali da je Kantonalni sud proizvoljno primijenio Zakon o stvarnim pravima. Također, nema povrede ni prava na dom iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz ovu konvenciju i prava na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. ove konvencije kada ništa ne ukazuje da je apelantovo pravo na dom došlo u pitanje na način koji bi vodio potrebi da Ustavni sud to pravo posebno ispita, niti su u apelaciji pruženi dokazi iz kojih bi se moglo zaključiti suprotno, te kada je apelantica koristila sve pravne lijekove koji su joj bili na raspolaganju.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da je Kantonalni sud dovoljno jasno i razumno obrazložio osporenu odluku kako u pogledu činjeničnog stanja tako i u pogledu primjene materijalnog i procesnog prava, te u tom obrazloženju Ustavni sud ne nalazi bilo kakvu proizvoljnost na način na koji to ukazuje apelantica. Naime, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi na konkretan slučaj primijenili Zakon o stvarnim pravima („Službene novine Federacije BiH“ br. 66/13, 100/13, 32/19 i 94/20), imajući u vidu da je tužba podnesena 19. decembra 2014. godine, a da je članom 371. navedenog zakona propisana njegova primjena počev od 6. marta 2014. godine. U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi već rješavao slično činjenično i pravno pitanje, te da nije utvrdio kršenje prava na pravično suđenje ili imovinu (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-1631/22 od 7. septembra 2022. godine, tač. 4. i 9, dostupno na www.ustavnisud.ba).

Ustavni sud smatra da apelacioni navodi da u postupku nije dokazano da je apelantica zloupotrijebila tužiočevo povjerenje, nisu od utjecaja na rješenje konkretne stvari, imajući u vidu da apelantica nije dokazala da je ona zakonit i savjestan posjednik spornog stana, što je neophodno za primjenu odredbe člana 58. Zakona o stvarnim pravima i stjecanje prava vlasništva dosjelošću. Dalje, Ustavni sud smatra da nisu osnovani apelacioni navodi da je drugostepeni sud naložio tužiocu da apelantici vrati primljeni iznos, bez ikakvog obrazloženja. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da odluka donesena u žalbenom postupku može biti takva da iziskuje manje detaljno obrazloženje ukoliko je iz obrazloženja jasno da taj sud podržava razloge koje je naveo niži sud. Ustavni sud zapaža da je

Kantonalni sud u osporenoj odluci podržao odlučenje i razloge prvostepenog suda kojom je taj sud obavezao tužioca da apelantici na ime isplaćene kupoprodajne cijene stana isplati određeni iznos i da je o tome dao relevantno obrazloženje. Stoga, Ustavni sud smatra da su i ovi navodi neosnovani.

U vezi s apelacionim navodima koji se tiču navodno pogrešno utvrđenog početka toka dosuđenih kamata, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi već rješavao slično činjenično i pravno pitanje i da je zaključio da je tačno da kamata na iznos materijalne štete teče od nastanka štete. Međutim, istovremeno postoji i obaveza suda da se kreće u granicama postavljenog tužbenog zahtjeva u kojem je kamata tražena od dana presuđenja (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-4347/12 od 14. oktobra 2015. godine, tačka 30, dostupno na www.ustavnisud.ba). U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da je Općinski sud apelantici dosudio kamate od dana podnošenja protivtužbe, dakle onako kako je ona i tražila protivtužbenim zahtjevom. Stoga se ne mogu prihvatiti apelantici navodi da je u takvom slučaju sud odlučio proizvoljno.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3450/23 od 18. januara 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I PRAVO NA IMOVINU

Izvršenje pravomoćne sudske odluke

Povrijeđeno je apelantovo pravo na pravično suđenje iz članka II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije a zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i pravo na imovinu iz članka II/3.(k) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 1. Protokola broj 1 uz ovu konvencije kada nadležne vlasti Grada Široki Brijeg u dugom razdoblju nisu izvršile svoje obveze prema apelantu koje su utvrđene pravomoćnim sudskim odlukama. Neophodno je da nadležne vlasti ispune svoju obvezu i omoguće apelantima i svim imaocima sudskih odluka na teret proračuna Grada Široki Brijeg naplatu dosuđenih potraživanja u razumnom roku.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da je o istom pitanju odlučivao i Europski sud za ljudska prava u nizu odluka protiv Bosne i Hercegovine, pa je istaknuo da javna vlast ne može navoditi nedostatak sredstava kao prihvatljivo opravdanje za neizvršenje presude (vidi Europski sud, *Jeličić protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 31. listopada 2006. godine, predstavka broj 41183/02, toč. 39. i 42.).

Međutim, sustav postepenog izvršavanja pravomoćnih domaćih presuda može biti prihvaćen u iznimnim okolnostima (vidi Europski sud, *Đurić i dr. protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 20. siječnja 2015. godine, predstavka broj 79867/12 i dr., točka 30.).

Također, Ustavni sud podsjeća da je u brojnim odlukama razmatrao pitanje neizvršenja pravomoćnih sudskih odluka na teret proračuna raznih razina vlasti i da je odgovarajućim razinama vlasti nalagao da poduzmu mjere koje će osigurati da imaoci pravomoćnih sudskih odluka namire svoja potraživanja u razumnom roku, čime bi se otklonilo kršenje njihova prava na pravično suđenje i imovinu (vidi, između ostalih, Ustavni sud, odluke o dopustivosti i meritumu br. AP 4368/11 od 25. lipnja 2013. godine; AP-1544/08 od 27. svibnja 2011. godine; AP-2110/08 od 12. listopada 2011. godine; AP-3713/10 od 16. svibnja 2013. godine; AP-5559/17 od 12. ožujka 2019. godine; djelomične odluke o dopustivosti i meritumu broj AP-483/18 od 9. rujna 2020. godine; AP 545/20 od 9. lipnja 2021. godine; AP-2985/20 od 8. rujna 2021. godine; AP-4338/20 od 16. prosinca 2021. godine i AP-3919/21 od 6. travnja 2022. godine, dostupne na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba).

Dovodeći navedena načela i relevantnu praksu u vezu s okolnostima konkretnog slučaja, Ustavni sud zapaža da je konkretno rješenje o izvršenju doneseno 18. prosinca 2020. godine, kao i da je Općinski sud rješenje o izvršenju dostavio banci radi zapljene novčanih sredstava Grada Široki Brijeg kao izvršenika, ali da se to izvršenje ne provodi. Osim toga, Ustavni sud zapaža da Grad Široki Brijeg u odgovoru na apelaciju nije predočio mjere koje poduzima s ciljem sistemskog rješenja problema neizvršenja sudskih odluka na teret proračuna tog Grada u razumnom roku, niti je naveo u kojem roku apelant može očekivati realizaciju svog potraživanja.

Nakon što je ispitao sve dokumente podnesene u apelaciji i dostavljene informacije, Ustavni sud nije utvrdio postojanje bilo kojih činjenica ili argumenata koji bi ga mogli uvjeriti da donese drugačiji zaključak o dopustivosti i meritumu u konkretnom slučaju. Stoga se Ustavni sud umjesto posebnog obrazloženja poziva na obrazloženja koja je iznio u navedenim odlukama. Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud smatra da u konkretnim slučajevima vlasti nisu uložile sve potrebne napore kako bi u potpunosti i pravodobno izvršile odluke donesene u korist apelanata.

Međutim, Ustavni sud smatra da su nadležne vlasti Grada Široki Brijeg morale u cijelosti preuzeti svoju ulogu i uspostaviti adekvatan mehanizam koji

omogućava apelantima i svim imaocima sudskih odluka na teret proračuna Grada Široki Brijeg naplatu dosuđenih potraživanja u razumnom roku.

S obzirom na odluku u ovom predmetu i svoju dosadašnju praksu (vidi, npr. Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-2975/21 od 7. rujna 2022. godine, toč. 32–34.), Ustavni sud smatra da apelantu, u smislu članka 74. Pravila Ustavnog suda, na ime naknade štete zbog neizvršenja sudskih odluka u dugom razdoblju treba isplatiti iznos od 300,00 KM.

Tu naknadu je dužan platiti Grad Široki Brijeg u roku od tri mjeseca od dana dostave ove odluke, uz obvezu da nakon isteka tog roka plati apelantu zakonsku zateznu kamatu na eventualno neisplaćeni iznos ili dio iznosa naknade određene ovom odlukom. Ova odluka Ustavnog suda u dijelu koji se odnosi na naknadu nematerijalne štete predstavlja izvršnu ispravu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3765/21 od 28. rujna 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I PRAVO NA ŽALBU

Obrazloženje presude u krivičnom postupku

Nema kršenja apelantovog prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su redovni sudovi za svoju odluku da je apelant kriv za krivično djelo propisano zakonom, u osporenim odlukama dali jasne i relevantne razloge. Pri tome, Ustavni sud ni u jednom segmentu obrazloženja osporenih odluka ne uočava proizvoljnost niti se može zaključiti da su takva obrazloženja u suprotnosti s garancijama koje nudi pravo na pravično suđenje. Uz to, nema povrede prava na žalbu iz člana 2. Protokola broj 7 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je apelant koristio pravni lijek koji mu je u skladu sa zakonskim odredbama bio na raspolaganju.

Iz obrazloženja:

Apelant problematizira zakonitost dokaza, naročito onih koji su pribavljeni njegovim pretresom i koji su bili odlučujući za njegovu osudu, a pribavljeni su na osnovu usmene naredbe suda. U vezi s tim, Ustavni sud upućuje na principe Evropskog suda za ljudska prava u vezi s prihvatljivošću dokaza (vidi Evropski sud, *Akbay i drugi protiv Njemačke*, presuda od 15. oktobra 2020. godine, broj predstavke 40495/15, stav 109). Iz navedene prakse Evropskog suda proizlazi da član 6. Evropske konvencije ne propisuje pravila o

prihvatljivosti dokaza, nego je to pitanje u isključivoj nadležnosti domaćeg zakonodavstva. Evropski sud ispituje da li je postupak u cjelini bio pravičan, odnosno da li su sudovi korištenjem određenih dokaza - lice lišili prava na pravično suđenje. Imajući u vidu navedeni standard, Ustavni sud zapaža da se apelantovi navodi odnose samo na formalna pitanja te da on ne osporava suštinu pribavljenih dokaza.

Ipak, Ustavni sud zapaža da su redovni sudovi utvrdili da su ovlaštena službena lica prilikom pretresa apelanta postupila u skladu s relevantnim odredbama i da su preduzela potrebne mjere – lišenje slobode i pretresanje, s ciljem otkrivanja počinioca i očuvanja tragova krivičnog djela i predmeta koji mogu poslužiti kao dokazi. O svemu što je preduzeto ovlaštena službena lica su obavijestila tužioca. Dakle, sud je ispitao apelantove navode koji se tiču navodno nezakonito pribavljenih dokaza, pa su utvrdili da ovlaštena službena lica nisu postupala samovoljno.

Ustavni sud zapaža da se apelantovi navodi o povredi člana 2. Protokola 7 uz Evropsku konvenciju u suštini odnose na njegovo nezadovoljstvo donesenom presudom. Ustavni sud također zapaža da apelantu u postupku koji se vodio protiv njega nije uskraćeno pravo garantirano tom odredbom budući da je očigledno podnio žalbu protiv prvostepene osuđujuće presude. Apelaciono vijeće je, odlučujući o apelantovoj žalbi, razmotrilo žalbene navode za koje je smatralo da su relevantni, te dalo razloge za svoju odluku o njima. Iz navedenog proizlazi da je apelant imao i koristio mogućnost podnošenja žalbe u krivičnom postupku, te da nezadovoljstvo odlukom koja je o žalbi donesena - ne pokreće pitanje povrede navedenog prava.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine
, broj AP-675/21 od 27. marta. godine)*

PRAVO NA PORODIČNI ŽIVOT

Odvođenje i zadržavanja maloljetnika

Prekršeno je apelantovo pravo na porodični život iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u situaciji kada je Kantonalni sud propustio da navede jasne i argumentirane razloge iz kojih bi nesumnjivo proizašlo da je miješanje u apelantovo pravo na porodični život u okolnostima konkretnog slučaja bilo nužno u demokratskom društvu i u najboljem interesu maloljetnika.

Iz obrazloženja:

Kantonalni sud je zaključio da odvođenje mladb. D. S. van Republike Hrvatske, dakle van države u kojoj je mladb. D. S. imao prijavljeno posljednje prebivalište i gdje je pohađao osnovnu školu, bez apelantove saglasnosti, nije nezakonito prema odredbama Haške konvencije (Konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece). S druge strane, apelant se pozvao na pravosnažnu sudsku odluku kojom je utvrđeno da je za promjenu boravišta i prebivališta mladb. D. S. potrebna njegova pismena saglasnost (vidi, *mutatis mutandis*, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-3321/22 od 19. i 20. januara 2023. godine, tačka 24, dostupna na www.ustavnisud.ba). Apelant se tokom postupka pozvao na član 5. stav 1. Haške konvencije, koji pod pojmom „pravo na staranje“ u vezi sa članom 3. stav 1. Haške konvencije „uključuje prava koja se odnose na staranje o ličnosti djeteta, a posebno pravo na određivanje mjesta boravka djeteta“. Shodno tome, čini se, s obzirom na činjenične okolnosti konkretnog slučaja, da nisu bez osnova apelantove tvrdnje kojima dovodi u pitanje pravilnost primjene Haške konvencije u okolnostima konkretnog slučaja. Međutim, Ustavni sud smatra da se može ostaviti otvorenim pitanje zakonitosti pobijanog miješanja jer su apelantove tvrdnje u tom pogledu također materijalna razmatranja koja je potrebno uzeti u obzir prilikom ocjene da li je miješanje bilo „nužno u demokratskom društvu“ (Evropski sud za ljudska prava, *Z. protiv Hrvatske*, presuda od 1. septembra 2022. godine, predstavka broj 21347/21, tač. 83. i 84).

Ustavni sud smatra svrsishodnim da se osvrne na prigovor punomoćnika protivnice predlagača u vezi s postojanjem razloga za primjenu člana 13. Haške konvencije. Naime, član 13. Haške konvencije ovlašćuje sud ili drugi organ da odbije zahtjev za vraćanje djeteta uprkos odredbama Haške konvencije ako lice, institucija ili drugo tijelo koje se suprotstavlja njegovom povratku - dokaže da to ne bi bilo u interesu djeteta. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je prvostepeni sud proveo dokaze i zaključio da ne postoje dokazi i opravdani razlozi za primjenu člana 13. Haške konvencije. S druge strane, iz obrazloženja Kantonalnog suda proizlazi da se taj sud nije ni pozvao na član 13. Haške konvencije, niti se tim pitanjem uopće bavio iako je protivnica predlagača na te okolnosti ukazivala u žalbi protiv prvostepenog rješenja. Dakle, ukoliko postoje razlozi za primjenu člana 13. Haške konvencije, kako se to tvrdi u odgovoru na apelaciju, onda se takve tvrdnje moraju dokazati u postupku, a na sudu je da jasno i argumentirano obrazloži da li ponuđeni dokazi opravdavaju primjenu tog člana Haške konvencije.

Prema tome, u relevantnim okolnostima konkretnog slučaja, Ustavni sud smatra da razlozi koje je Kantonalni sud naveo, kako bi opravdao miješanje u poštovanje apelantovog prava na porodični život, nisu bili relevantni ni dovoljni u svrhu člana 8. stav 2. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-628/25 od 29. maja 2025. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Naknada po osnovu stjecanja bez osnova

Postoji povreda prava na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je Vrhovni sud, proizvoljno primjenjujući član 38. stav (2) Zakona o osnovnim vlasničkopravnim odnosima, apelanta obavezao na isplatu naknade po osnovu stjecanja bez osnova, čime je došlo do nezakonitog miješanja u apelantovo pravo na imovinu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da iz osporene presude Vrhovnog suda proizlazi da je taj sud, slijedeći uputstva Ustavnog suda, apelantovu savjesnost cijenio u odnosu na moment dostavljanja tužbe na odgovor (28. novembar 2012. godine). Na osnovu toga, Vrhovni sud je ocijenio da je apelant nesavjestan od momenta kada mu je tužba dostavljena, pa ga je od tog datuma do 29. juna 2017. godine, kada je zaključena glavna rasprava, obavezao da tužiocu isplati traženu naknadu. Međutim, Ustavni sud smatra da je Vrhovni sud na taj način suštinski zanemario relevantne okolnosti konkretnog slučaja na koje je Ustavni sud ukazao u Odluci broj AP-1641/19, ali i na ukazanu praksu iz predmeta broj AP-603/15.

U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je i u momentu dostavljanja tužbe na odgovor apelant bio upisan kao vlasnik spornog poslovnog prostora. Zatim, Ustavni sud zapaža da je u tom trenutku sporni ugovor još bio na pravnoj snazi jer je njegova ništavost utvrđena tek kada je postupak okončan. Stoga, Ustavni sud smatra da se o apelantovoj nesavjesnosti može govoriti tek po pravosnažnosti odluke o ništavosti spornog ugovora - kao valjanog pravnog osnova za stjecanje prava vlasništva. Iz raspoloživih dokumenata proizlazi da je presuda Okružnog privrednog suda, kojom je utvrđena ništavost spornog ugovora, postala pravosnažna 24. aprila 2018. godine kada je potvrđena presudom Višeg privrednog suda, u dijelu tužbenog zahtjeva za utvrđenje

ništavosti spornog ugovora. U takvim okolnostima apelant je, sve do pravosnažnosti presude Okružnog privrednog suda, kojom je utvrđena ništavost spornog ugovora, opravdano mogao smatrati da koristi svoju, a ne tuđu imovinu. Dalje, iz apelantovih navoda proizlazi da je apelant odmah po pravosnažnosti presude Okružnog privrednog suda u paricionom roku predao tužiocu u posjed sporni poslovni prostor.

Ustavni sud smatra da su te okolnosti bile relevantne za procjenu apelantove savjesnosti, što je Vrhovni sud zanemario. Takav stav je zauzeo i Vrhovni sud u svojoj ranijoj odluci koja se ticala sličnog pravnog pitanja, a Ustavni sud je podržao takav stav u Odluci broj AP-603/15.

Imajući u vidu relevantne okolnosti konkretnog slučaja, Ustavni sud zaključuje da je Vrhovni sud proizvoljno primijenio član 38. stav (2) Zakona o osnovnim vlasničkopравnim odnosima („Službeni list SFRJ“ br. 6/80 i 36/90 i „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 38/03) i da se na taj način nezakonito umiješao u apelantovu imovinu. S obzirom na to, Ustavni sud ne vidi potrebu da provodi daljnji test imovine.

Ustavni sud smatra da su se u okolnostima konkretnog slučaja stekli uvjeti za primjenu člana 62. stav (5) Pravila Ustavnog suda koji omogućava da se Presuda Okružnog privrednog suda od 30. septembra 2017. godine ostavi na pravnoj snazi u dijelu kojim je odbijen tužbeni zahtjev kojim je traženo obavezivanje apelanta.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1582/21 od 10. jula 2025. godine)*

ODBACIVANJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ako je preuranjena.

Iz obrazloženja:

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da su apelanti podnijeli apelaciju protiv Presude Okružnog suda 14. juna 2022. godine i Presude Osnovnog suda od 25. februara 2021. godine. Međutim, apelanti su protiv navedenih odluka podnijeli zahtjev za zaštitu zakonitosti. Vrhovni sud je povodom zahtjeva za zaštitu zakonitosti donio Presudu od 8. juna 2023. godine kojom je zahtjev za zaštitu zakonitosti odbio kao neosnovan. Dakle, u konkretnom krivičnom postupku konačna odluka je presuda Vrhovnog suda od 8. juna 2023. godine, koja je donesena nakon što su apelanti podnijeli apelaciju Ustavnom sudu, ali koju apelanti nisu osporili.

U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća na to da, prema članu 31. Pravila Ustavnog suda, kod odlučivanja Ustavni sud ispituje da li postoje samo one povrede koje su iznesene u apelaciji. Ustavni sud, takođe, podsjeća i na to da su apelanti, u smislu člana 21. stav (6) Pravila Ustavnog suda, dužni da obavijeste Ustavni sud o svim promjenama pravnog i činjeničnog stanja u vezi s apelacijom, a koje su se desile nakon podnošenja apelacije. Međutim, apelanti ni lično, niti posredstvom punomoćnika nisu obavijestili Ustavni sud da je u međuvremenu donesena presuda Vrhovnog suda, niti su osporili tu presudu kao konačnu odluku u ovom predmetu. Stoga, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju nisu ispunjene procesne pretpostavke da odlučuje o navodnim povredama prava na koja su se apelanti pozvali u apelaciji (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-3770/19 od 5. maja 2021. godine, dostupna na internetskoj stranici Ustavnog suda www.ustavnisud.ba).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3487/22 od 25. septembra 2025. godine)*

ODBACIVANJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko je očigledno (*prima facie*) neosnovana.

Iz obrazloženja:

Apelantica smatra da joj je osporenim rješenjem, kojim je odbačen njen prijedlog za određivanje privremene mjere i mjere osiguranja - povrijeđeno pravo na pristup sudu. U vezi s tim, Ustavni sud, prije svega, podsjeća na tumačenje Evropskog suda za ljudska prava prema kojem je u član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ugrađeno „pravo na sud“, a jedan vid tog prava je pravo na pristup sudu, tj. pravo pokretanja postupka pred sudom u građanskim stvarima. Evropski sud je ukazao da ovo pravo ne obuhvata samo pravo pokretanja postupka, već i pravo da sud „riješi“ spor. Također, Evropski sud je ukazao da pravo na pristup sudu nije apsolutno, već može podlijeagati ograničenjima. Podrazumijeva se kako su ona dopuštena jer pravo na pristup sudu, po samoj svojoj prirodi, zahtijeva da ga uredi država. U tom pogledu države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene, iako konačnu odluku o poštovanju zahtjeva iz Evropske konvencije donosi sud.

Sud se mora uvjeriti da primijenjena ograničenja ne ograničavaju niti smanjuju pristup koji je pojedincu ostavljen na takav način ili u tolikoj mjeri da bi bila narušena sama bit prava. Dalje, ograničenje neće biti u skladu s članom 6. stav 1. Evropske konvencije ako ne teži legitimnom cilju i ako ne postoji razumni

odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti (vidi, *mutatis mutandis*, Evropski sud, *Lončar protiv Bosne i Hercegovine*, predstavka broj 15835/08, presuda od 25. februara 2014. godine, stav 37. sa daljnjim referencama).

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da je osporenom odlukom Kantonalnog suda odbačena apelantičina žalba i potvrđeno rješenje prvostepenog suda kojim je odbačen apelantičin prijedlog za određivanje privremene mjere ili mjere osiguranja. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud u obrazloženju osporene odluke dao detaljne i jasne razloge za svoje odlučnje, a Ustavni sud u datom obrazloženju ne uočava bilo kakvu proizvoljnost. Naročito, Ustavni sud ukazuje da je Kantonalni sud eksplicitno obrazložio da je apelantici obezbijeđen pristup sudu jer apelantica zaštitu svojih prava može ostvariti vođenjem upravnog postupka, te upravnog spora. S obzirom na to, Ustavni sud ukazuje da apelantica nije ponudila relevantne argumente kojim bi opravdala tvrdnje da je osporenom odlukom došlo do kršenja prava na pristup sudu, osim što je nezadovoljna rezultatom postupka u kojem je donesena osporena odluka. Prema tome, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju ne postoji bilo šta što bi ukazalo na kršenje tog prava.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2468/21 od 24. oktobra 2025. godine)*

ODBACIVANJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko apelant nije iscrpio pravne lijekove moguće prema zakonu.

Iz obrazloženja:

Prema pravilu o iscrpljivanju pravnih lijekova, apelant mora doći do konačne odluke. Konačna odluka predstavlja odgovor na posljednji pravni lijek, koji je djelotvoran i adekvatan da ispita nižestepenu odluku kako u činjeničnom tako i u pravnom pogledu. Pri tome, apelant odlučuje o tome da li će koristiti pravni lijek bez obzira na to da li je riječ o redovnom ili vanrednom pravnom lijeku. Odluka kojom je pravni lijek odbačen zato što apelant nije ispunio formalne zahtjeve pravnog lijeka (rok, plaćanje taksi, forma ili ispunjenje drugih zakonskih uslova) - ne može se smatrati konačnom. Korištenje takvog pravnog lijeka ne prekida rok od 60 dana propisan članom 18. stav (1) Pravila Ustavnog suda (vidi Ustavni sud, odluke br. AP-283/03 od 14. oktobra 2004. godine i AP-106/04 od 18. januara 2005. godine).

U konkretnom slučaju Ustavni sud zapaža da je apelant propustio da, u skladu sa odredbama člana 336. stav 3. Zakona o parničnom postupku, postupi po nalogu suda i dostavi sudu uređenu tužbu.

Prema tome, budući da nije ispunjen uslov iscrpljivanja svih pravnih lijekova mogućih prema zakonu, apelacija se ne može razmatrati. Pri tome, Ustavni sud podsjeća da je na isti način odlučivao o istim apelacionim navodima, u istoj činjeničnoj i pravnoj situaciji, u postupcima koji su drugi skupovi etažnih vlasnika vodili protiv istog tuženog (vidi Ustavni sud, odluke o dopustivosti br. AP-3135/21 od 16. decembra 2021. godine i AP-1119/22 od 11. maja 2022. godine, dostupne na www.ustavnisud.ba).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1799/21 od 27. februara 2025. godine)*

ODBACIVANJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti ako su izmijenjene pravne okolnosti.

Iz obrazloženja:

Ured za saradnju i zastupanje pred Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: javna vlast) je u odgovoru na apelaciju naveo da je 28. aprila 2022. godine rješenje o izvršenju navedeno u izreci ove odluke u cijelosti provedeno/izvršeno.

Apelanti smatraju da im je zbog neprovođenja rješenja o izvršenju na teret budžeta - povrijeđeno pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i pravo na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvencije.

Općinski sud je u odgovoru na apelaciju istakao da je sve radnje u postupku preduzimao u razumnom roku, te da je rješenje o izvršenju dostavio banci na provođenje.

Javna vlast je u odgovoru na apelaciju navela da je 28. aprila 2022. godine rješenje o izvršenju navedeno u izreci ove odluke u cijelosti provedeno/izvršeno.

Navedeni odgovori dostavljeni su apelantima radi izjašnjenja 7. i 8. novembra 2022. godine. Apelanti u ostavljenom roku nisu dostavili izjašnjenje.

Pri ispitivanju dopustivosti apelacije Ustavni sud je pošao od odredaba člana VI/3.b) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 18. stav (3) tačka g) Pravila Ustavnog suda. Član 18. stav (3) tačka g) Pravila Ustavnog suda glasi: "Apelacija nije dopustiva ako postoji neki od sljedećih slučajeva: g) ako su izmijenjene pravne okolnosti".

S obzirom da iz odgovora na apelaciju javne vlasti proizlazi da je u međuvremenu rješenje o izvršenju navedeno u izreci ove odluke provedeno u cijelosti, te da apelanti to nisu osporili, Ustavni sud zaključuje da su se nakon podnošenja apelacije izmijenile pravne okolnosti. Zbog toga je daljnje razmatranje apelacije bespredmetno.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1037/22 od 28. aprila 2025. godine)*

ODBACIVANJE APELACIJE

Apelacija će se odbaciti kao nedopuštena ukoliko ju je podnijelo neovlašteno lice.

Iz obrazloženja:

Budući da uz apelaciju nije dostavljena posebna punomoć za zastupanje apelantica pred Ustavnim sudom, kako je to propisano članom 21. stav (2) Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud je dopisom zatražio od advokata da otklone navedeni nedostatak u roku od osam dana od dana primitka dopisa. Advokati u ostavljenom roku, koji je istekao, nisu dostavili posebnu punomoć za zastupanje apelantica pred Ustavnim sudom.

Ustavni sud zapaža da su navedeni advokati podnijeli apelacije u ime apelanata/ica, ali da na zahtjev Ustavnog suda nisu u ostavljenom roku dostavili „posebnu punomoć za zastupanje apelanata/ica pred Ustavnim sudom“ u smislu člana 21. stav (2) Pravila Ustavnog suda. S obzirom na to, Ustavni sud zaključuje da su apelacije u ime apelanata/ica podnijela neovlaštena lica.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1859/22 od 19. juna 2024. godine)*

Evropski sud za ljudska prava

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvata presude i odluke donesene od 20. oktobra do 10. decembra 2025. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.¹

U spomenutom periodu, Sud je donio jednu presudu i odluku u predmetima protiv BiH. U predmetu *Omeragić* (aplikacija broj 44804/22) Sud je utvrdio povredu prava na imovinu. Činjenice predmeta su se ticale neizvršenja konačne i izvršne odluke donesene u aplikantovu korist 2011. godine, kojom mu je dodijeljen zamijenski stan za onaj uništen za vrijeme rata u BiH ili alternativno općina je obvezana da isplati protuvrijednost takvog stana. Odluka nije izvršena u nedostatku stanova odnosno finansijskih sredstava, a promjenama Zakona o privatizaciji stanova, rok za povinovanje ovim odlukama je bio juni 2025. godine. Sud nije prihvatio argumente države i konstatirao da konkretni koraci radi izvršenja odluke nisu poduzeti, dok se država ne može pozivati na nedostatak sredstava ili resursa kako bi opravdala neizvršenje domaćih odluka u razumno vrijeme,

U predmetu *Velagić i Ćorić* (aplikacija broj 34666/22) Sud je odbacio aplikaciju koja se ticala neizvršenja domaćih presuda na teret budžeta Kantona Sarajevo, ističući kako je prihvatljiv plan Kantona Sarajevo za izvršenje presuda na teret budžeta Kantona do kraja 2026. godine.

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22]}).

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Neprovođenje efikasne istrage o navodima o seksualnom napadu putem podnošenja hemijskih supstanci

U predmetu *A.J. i L.E. protiv Španije* (aplikacije broj 40312/23 i 40388/23) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 3 (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Slučaj se odnosio na istragu o pritužbama aplikantata da su bili drogirani i seksualno napadnuti (podvrgavanjem hemijskim supstancama) u decembru 2016. godine, kao i na naknadni gubitak i manipulaciju ključnim dokazima u policijskom pritvoru. Sud je utvrdio da španske vlasti nisu provele efikasnu istragu, posebno zbog sistematskog gubitka i manipulacije potencijalno ključnim dokazima, nedovoljnih garancija nezavisnosti istrage i očigledno neadekvatnog odgovora na te istražne propuste, koji su išli dalje od „izolovanih grešaka“ ili manjih istražnih propusta. Koraci koje su vlasti poduzele nisu bili u stanju nadoknaditi gubitak dokaza koji su bili ključni za navode o podvrgavanju hemikalija. Štaviše, istrage o mogućem policijskom nedoličnom ponašanju pokrenute su tek nakon znatnog vremenskog perioda i povjerene su istim pravosudnim i policijskim tijelima koja su nadzirala prvobitnu istragu.

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

Neuspjeh da se zaštite prava psihijatrijskih pacijenata tokom saslušanja

U predmetu *B.M. protiv Španije* (aplikacija broj 25893/23) Sud je utvrdio da je došlo do Kršenja člana 5 stava 1 (e) (zakonito pritvaranje osoba s duševnim poremećajima) Konvencije. U maju 2021. godine aplikant je smješten u psihijatrijsku bolnicu u skladu s domaćim pravom. Njegovo pritvaranje odobrio je domaći sud, a Aplikant je prisustvovao ročištu online iz bolnice i nije imao pomoć advokata. Sud je utvrdio da način na koji su vlasti obradile odobrenje za prisilno pritvaranje aplikanta nije ispunjavao efikasne proceduralne mjere zaštite od proizvoljnog pritvora. Posebno je utvrdio da bi prava aplikanta bila bolje zaštićena da je prvostepeni sud aktivno nastojao utvrditi da li želi pravnu pomoć ili ne. To je bilo posebno značajno u situaciji kao što je aplikantova, koja uključuje osobu u ranjivoj situaciji koja je više puta izrazila želju da razgovara s advokatom i žalila se kako je tretirana.

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Pravo na pristup sudu u postupku otpuštanja sudije

U predmetima *Ilievska i Zdraveva protiv Sjeverne Makedonije* (broj zahtjeva 19689/21 i 42794/22) i *Ribarev protiv Sjeverne Makedonije* (broj 39987/22), Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 6 stava 1 Konvencije. Aplikanti su bivše sudije. U 2020., 2021. i 2022. godini, razriješeni su dužnosti konačnom odlukom Državnog sudskog vijeća („DSV“) nakon što su Žalbena vijeća osnovana pri Vrhovnom sudu Sjeverne Makedonije posebno za saslušanje njihovih žalbi, poništila prvobitne odluke DSV-a o njihovom razrješenju i predmete vratila na ponovno razmatranje. Prema domaćem pravu, ne može se podnijeti žalba protiv odluka DSV-a koje su donesene nakon vraćanja predmeta na ponovno odlučivanje. Naknadne žalbe aplikanata nisu bile ocjenjivane u meritumu. Sud je, posebno, utvrdio da, budući da nije postojala mogućnost naknadnog preispitivanja odluka DSV-a donesenih nakon vraćanja predmeta na ponovno suđenje, ni Žalbeno vijeće ni bilo koje drugo sudsko tijelo nisu mogli procijeniti da li je DSV zapravo adekvatno odgovorio na nalaze Žalbenog vijeća u svakom od predmeta aplikanata, te je stoga nemogućnost Žalbenih vijeća da utvrde da li je DSV poštovao upute koje je dao prilikom vraćanja predmeta, ograničila pravo aplikanata na pristup sudu do te mjere da je sama suština tog prava bila narušena.

Mjere štednje kojima se smanjuju plate i penzije državnih službenika

U presudi u predmetu *Constantinou i drugi protiv Kipra* (aplikacije broj 77396/14, 45039/20, 45089/20, 45101/20 i 45899/20) Sud je presudio da nije bilo kršenja člana 6 (pravo na pravično suđenje) i člana 1 Protokola broj 1 (zaštita imovine) uz Konvenciju. Slučaj se odnosio na nove zakone donesene na Kipru 2011. i 2012. godine kojima su smanjene plate i penzije državnih službenika, usred svjetske finansijske krize. Aplikanti su 450 kiparskih državljana koji su u to vrijeme bili zaposleni u javnom sektoru ili penzioneri. Sud je utvrdio da su smanjenja penzija i plata aplikanta bila relativno mala i vremenski ograničena, u trajanju između pet i deset godina, te da su bila opravdana teškom finansijskom situacijom na Kipru. Nije utvrdio nikakvu nedosljednost u pristupu nacionalnih sudova prilikom odlučivanja o pritužbama aplikanata. Štaviše, sudovi su sveobuhvatno tumačili novo zakonodavstvo, pažljivo balansirajući svako miješanje u individualna imovinska prava aplikanata s općim interesima zajednice.

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Odloženo objavljivanje presude kojom se ograničava pravo na abortus

Slučaj *A.R. protiv Poljske* (aplikacija broj 6030/21) odnosio se na ograničenja prava na abortus u Poljskoj, te je Sud utvrdio da je došlo do kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života). U presudi od 22. oktobra 2020. godine, Ustavni tribunal Poljske je proglasio neustavnim odredbe domaćeg zakona koje dozvoljavaju prekid trudnoće, te su dozvoljavale legalni abortus u slučaju abnormalnosti fetusa. Presuda suda nije objavljena do 27. januara 2021. godine. Ona je izazvala široke proteste, uključujući demonstracije u kojima je učestvovalo hiljade učesnika širom zemlje. U vrijeme donošenja presude Ustavnog tribunala, aplikantica je bila u 15. sedmici trudnoće. Rezultati medicinskih testova potvrdili su da fetus pati od genetskog poremećaja. Aplikantica je otputovala u Holandiju gdje je trudnoću prekinuta u privatnoj klinici. Sud je, posebno, utvrdio da je miješanje u prava aplikantice bilo rezultat situacije znatne neizvjesnosti u vremenu između donošenja presude Ustavnog tribunala koja je donesena 2020. godine i njenog objavljivanja 2021. godine. Tokom tog vremena nije bilo jasno da li su ograničenja abortusa zbog fetalnih abnormalnosti već stupila na snagu ili da li se abortus još uvijek mogao legalno izvršiti. Miješanje u prava aplikantice nije bilo "u skladu sa zakonom", kako zbog i sastava vijeća Ustavnog tribunala koje je donijelo presudu od 22. oktobra 2020. godine tako i zbog nedostatka predvidljivosti, potrebne prema članu 8 Konvencije, zbog opće neizvjesnosti u pogledu primjenjivog pravnog okvira uzrokovanog kašnjenjem u objavljivanju presude Ustavnog tribunala.

Apsolutna zabrana pušenja u zatvoru

Slučaj *Vainik i drugi protiv Estonije* (predmeti br. 17982/21 i 3 druge) odnosio se na potpunu zabranu pušenja u zatvorima u Estoniji od oktobra 2017. godine. Četiri aplikanta u ovom slučaju, tadašnji zatvorenici, žalili su se i na samu zabranu i na simptome odvikavanja koje su imali. U presudi je Sud sa četiri glasa za i tri protiv, utvrdio da je došlo do kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije. Sud je utvrdio da je pojam lične autonomije i mogućnost donošenja odluka o vlastitom životu i zdravlju u srži ovog slučaja. Zaista, u kontekstu već ograničene lične autonomije, sloboda zatvorenika da odluče – poput toga hoće li pušiti – bila je još dragocijenija za njih. Međutim, prilikom donošenja odluke o uvođenju zabrane nije uopće izvršena procjena utjecaja na ličnu autonomiju

zatvorenika koji su pušili. Takva dalekosežna i apsolutna zabrana nije bila opravdana i premašila je značajnu margin slobode procjene koju uživa Estonije prilikom regulisanja pušenja u zatvorima. Sud je istakao da je već odlučivao o slučajevima koji se tiču pušenja u zatvorima iz suprotne perspektive, odnosno pasivnog pušenja, ali da je ovo prvi put da je morao procijeniti uticaj potpune zabrane pušenja u zatvorima sa stanovišta zatvorenika sa dugogodišnjom pušačkom navikom.

Otpuštanje aplikantice nakon uspješnog postupka vođenog za jednaku plaću za isti rad

Slučaj *Ortega Ortega protiv Španije* (aplikacija broj 36325/22) odnosio se na otpuštanje aplikantice s posla, nakon što je podnijela tužbu za diskriminaciju na osnovu spola. Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi s članom 8 (pravo na privatni život) Konvencije. Tužbu za diskriminaciju na osnovu spola koju je podnijela aplikantica protiv svog poslodavca 2017. godine usvojio je radni sud. U međuvremenu, otpuštena je s posla zbog kršenja povjerljivosti, nakon što je otkrila lične podatke u kontekstu tužbe za diskriminaciju. Pokrenula je drugi set postupaka, tvrdeći da je njen otkaz bio odmazda. Redovni sudovi su potvrdili odluku o njenom otkazu, a sud za radne sporove utvrdio je da je počinila vrlo ozbiljan prekršaj korištenjem i saopštavanjem zaštićenih ličnih podataka druge osobe u svrhu koja nije povezana s poslom. Naknadne žalbe aplikantice na tu odluku proglašene su nedopustivima. Sud je, posebno, utvrdio da razlozi koje su naveli nacionalni sudovi prilikom potvrđivanja otkaza aplikantice nisu bili dovoljni. Otkaz je imao učinak negiranja zaštite od diskriminacije koja je pružena u odvojenim postupcima za diskriminaciju, a nacionalni sudovi se nisu bavili tom posljedicom. Nadalje, nisu uvažili dovoljnu težinu relevantnim elementima koji su mogli ukazivati na motiv odmazde.

Odgadanje procjene utjecaja na okoliš u vezi s dodjelom licenci za istraživanje nafte

Slučaj *Greenpeace Nordic i drugi protiv Norveške* (aplikacija broj 34068/21) odnosio se na proceduralni aspekt obaveze efikasne zaštite pojedinaca od ozbiljnih negativnih posljedica klimatskih promjena na njihov život, zdravlje, dobrobit i kvalitet života u kontekstu istraživanja nafte koje prethodi vađenju. Dana 10. juna 2016. godine, norveško Ministarstvo za naftu i energetiku dodijelilo je deset dozvola za istraživanje za 13 privatnih

kompanija za proizvodnju naftnog gasa. Sudska revizija validnosti te odluke koju su zatražile organizacije koje su aplikanti: Greenpeace Nordic i Young Friends of the Earth Norway, nije bila uspješna. Sud jednoglasno utvrdio, da nije bilo kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) u vezi s pritužbama koje su podnijele organizacije aplikanti. Sud je, posebno, utvrdio da prilikom donošenja odluke u kontekstu okoliša i klimatskih promjena, država mora provesti adekvatnu, pravovremenu i sveobuhvatnu procjenu utjecaja na okoliš u dobroj vjeri i na osnovu najbolje dostupnih naučnih nalaza. Iako procesi koji su doveli do odluke iz 2016. godine nisu bili u potpunosti sveobuhvatni i, posebno, procjena utjecaja aktivnosti na klimu je odgođena, nije bilo naznaka da je odgađanje takve procjene inherentno nedovoljno da podrži državne garancije poštovanja privatnog i porodičnog života u smislu Konvencije. Sud je također utvrdio da su pritužbe koje su podnijeli pojedinačni aplikanti prema članu 8 i svi aplikanti prema članu 13 (pravo na efikasan pravni lijek) i članu 14 (zabrana diskriminacije) u vezi s članom 8 neprihvatljive.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Neadekvatne pravne zaštite pri dodjeli frekvencija za digitalno televizijsko emitiranje

U predmetu *Europa Way S.r.l. protiv Italije* (aplikacija broj 64356/19) Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. Slučaj se odnosio na dodjelu frekvencija za digitalno televizijsko emitovanje. Kompanija aplikant učestvovala je u postupku nadmetanja 2011. godine kojim su se dodijelile digitalne zemaljske frekvencije besplatno. Pravila za proces utvrdio je AGCOM, regulatorno tijelo za komunikacije. Međutim, ovaj proces je naknadno obustavljen ministarskom uredbom, poništen novim zakonom 2012. godine i zamijenjen postupkom odabira na osnovu naknada 2013. godine. Kompanija aplikant je bezuspješno osporila ove mjere na sudu. Sud je naglasio važnu ulogu koju regulatorna tijela imaju u održavanju i promovisanju slobode i pluralizma medija, te potrebu da se osigura njihova nezavisnost. Posebno je utvrdio da su sami nacionalni sudovi odbili primijeniti zakon iz 2012. godine, smatrajući ga nekompatibilnim s pravom EU i da bi njegova primjena nezakonito potkopala regulatorna ovlaštenja AGCOM-a. Stoga je bilo jasno da domaći zakon nije dozvoljavao suspenziju ministarskom uredbom i poništenje prvobitnog postupka nadmetanja od strane zakonodavca. Također je utvrdio da je kompanija aplikanta mogla

razumno očekivati da će se njen zahtjev za frekvenciju procijeniti prema regulatornom okviru koji je bio na snazi u to vrijeme. Izmjena pravila i kriterija koje je AGCOM legitimno odlučio u vršenju svojih regulatornih ovlaštenja u tom procesu jasno je potkopala njegovu nezavisnost. Sud je stoga zaključio da zakonodavni i administrativni okvir o dodjeli digitalnih zemaljskih frekvencija nije pružio adekvatne mjere zaštite od proizvoljnosti, što je u suprotnosti sa slobodom kompanije aplikanta da širi informacije i ideje.

PRAVO NA IMOVINU

Kontinuirani propust redovnog domaćeg suda da se povinuje odlukama domaćeg ustavnog suda

U presudi Suda u predmetu *Vujović i Lipa D.O.O. protiv Crne Gore* (br. 2) (aplikacija broj 43050/22), Sud je jednoglasno utvrdio da je došlo do kršenja člana 6 (pravo na pravično suđenje u razumnom roku) i kršenja člana 1 Protokola broj 1 (zaštita imovine). Slučaj se odnosio na ponovljena vraćanja predmeta od strane Ustavnog suda Apelacionom sudu u kontekstu stečajnog postupka. Sud nije našao razlog da odstupi od zaključaka Ustavnog suda da su odluke Apelacionog suda bile nedovoljno obrazložene i proizvoljne. Nadalje, ukupna dužina postupka je uglavnom uzrokovana kumulativnim efektom nepoštivanja odluka Ustavnog suda u četiri navrata, suprotno zakonskim zahtjevima, i u potpunosti se može pripisati domaćim vlastima. Tek nakon petog ponovnog ispitivanja slučaja, Apelacioni sud je konačno postupio u skladu s odlukama Ustavnog suda, kada je većina imovine kompanije aplikanta bila već prodana.

Nalog za rušenje nezakonite gradnje

U predmetu *Ayala Flores protiv Italije* (aplikacija broj 16803/21) Sud je utvrdio da nije bilo kršenja člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života i doma) Konvencije. Slučaj se odnosio na nalog za rušenje zbog neovlaštene izgradnje kuće na ostrvu Procida u vlasništvu aplikantice. Njena žalba se posebno fokusirala na pitanje da li su vlasti uspostavile pravičnu ravnotežu između njenog individualnog prava na dom i javnog interesa u izdavanju i sprovođenju naloga za rušenje. Sud je posebno utvrdio da su sudovi procijenili suprotstavljene interese koji su bili u pitanju i uzeli u obzir argumente aplikantice, ali su utvrdili da su nejasni, neutemeljeni i nedovoljni da nadmaše značajan interes za sprovođenje rušenja. Naglasilo je da je aplikantica oslabila svoj položaj u tom pokušaju uspostavljanja ravnoteže

jer je nastavila živjeti u nekretnini 15 godina, svjesno kršeći zakon, znajući da se ona nalazi na ekološki zaštićenoj lokaciji i području s rizikom od seizmičke aktivnosti.

PRAVO NA SLOBODNE IZBORE

Lišavanje slobode i ograničenje političkih prava

Sučaj *Sanchez i Picanyol i drugi protiv Španije* (aplikacije broj 25608/20, 27250/20 i 46481/20) odnosio se na pritvor aplikanata i navodna ograničenja njihovih političkih prava prema Konvenciji. Njihov pritvor odredili su španski sudovi nakon demonstracija organiziranih u Barceloni 20. i 21. septembra 2017. godine i neustavnog referenduma od 1. oktobra 2017. godine. U presudi Suda utvrđeno je sljedeće: da nije došlo do kršenja člana 3 Protokola broj 1 (pravo na slobodne izbore) uz Konvenciju, u odnosu na sva tri aplikanta. Sud je, posebno, utvrdio da su nacionalne vlasti odmjerile različite interese koji su bili u igri na način koji se ne može okarakterizirati kao proizvoljan i bez miješanja u slobodno izražavanje mišljenja naroda. Između ostalog, utvrdio je da pritvor aplikanata prije suđenja, odbijanje njihovih zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu i suspenzija prvog aplikanta s njegove funkcije člana parlamenta – nakon što je optužnica postala pravosnažna – nisu bili nespojivi sa samom suštinom njihovog prava prema članu 3 Protokola broj 1 da budu birani i da zasjedaju u Parlamentu. Sud je također utvrdio da nije bilo kršenja člana 18 (ograničenje korištenja ograničenja prava) Konvencije u vezi s članovima 5 i/ili 3 Protokola broj 1 u odnosu na sva tri aplikanta. Sud je zauzeo stav da različita razmatranja koja su iznijeli aplikanti nisu činila dovoljno koherentnu cjelinu da bi utvrdio da je njihov pritvor prije suđenja slijedio svrhu koja nije propisana Konvencijom. Nadalje, nije bilo kršenja člana 5 stavovi 1 i 4 (pravo na slobodu i sigurnost) Konvencije u odnosu na drugog aplikanta. Sud je utvrdio da dokazi pred njim ne podržavaju zaključak da je naredba o stavljanju aplikanata u pritvor od 23. marta 2018. godine bila proizvoljna i donesena s jedinim ciljem da ga se spriječi da preuzme funkciju predsjednika autonomne vlade. Nadalje je utvrdio da vrijeme potrebno za rješavanje njegove žalbe nije predstavljalo kršenje njegovog prava na brzu odluku o zakonitosti njegovog pritvora.

Sud Evropske unije

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u novembru i decembru 2025. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja koji su doneseni u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljanim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

C-525/23 – Država članica ne može nametnuti dodatne uslove u svrhu dokazivanja postojanja dovoljnih resursa za boravak u EU zbog obavljanja volonterskog rada

U junu 2020. godine, državljaniin treće zemlje je podnio zahtjev za produženje boravišne dozvole u Mađarskoj kako bi obavljao volonterski rad u Udruženju za ljudska prava „Mahatma Gandhi“. Naveo je da će mu tokom volontiranja finansijsku podršku pružati njegova daidža, državljaniin Ujedinjenog Kraljevstva, koji će mu garantovati potrebna sredstva. Mađarske vlasti odbile su njegov zahtjev jer daidža, prema domaćem pravu, ne spada u krug „članova porodice“. On je pokrenuo upravni spor i sud u Budimpešti usvojio je njegovu tužbu, zauzimajući stav da potrebna sredstva mogu poticati iz bilo kojeg zakonitog izvora, bilo da su to sredstva samog podnosioca ili sredstva koja mu stavlja na raspolaganje član porodice. Međutim, Vrhovni sud Mađarske ukinuo je tu odluku. Smatrao je da, iako sredstva mogu doći i od osobe koja nije član porodice, mora biti jasno da li se radi o prihodu ili imovini,

** Docent na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

na kojoj pravnoj osnovi su primljena i da li su trajno i neograničeno dostupna podnosiocu dozvole, kao da su njegova vlastita. Budući da je imao sumnje u usklađenost takvog pristupa s pravom EU, Visoki sud se obratio Sudu pravde EU za prethodnu odluku.

Sud je presudio da podnosilac zahtjeva ima pravo na boravišnu dozvolu ako ispunjava opće i posebne uslove iz relevantne Direktive o ulasku i boravku državljana trećih zemalja² u svrhu, između ostalog, volontiranja. Države članice ne mogu uvoditi dodatne uslove izvan onih propisanih direktivom. Sud je naglasio da pojam „sredstava“ ima autonomno i široko značenje u pravu EU. Procjena da li osoba ima dovoljno sredstava mora biti individualna i ograničena na provjeru da li ta sredstva zaista stoje podnosiocu na raspolaganju. Uvođenje dodatnih kriterija – poput njihove prirode, porijekla ili načina pribavljanja – predstavlja nedozvoljeno postavljanje dodatnih uslova. Sud je konačno zaključio da eventualne nedosljednosti u izjavama o tome kako su sredstva pribavljena same po sebi ne mogu biti dovoljan razlog za odbijanje dozvole, ako iz individualne procjene proizlazi da podnosilac zaista raspolaze dovoljnim sredstvima.

T-367/23 – Zakon o digitalnim uslugama: Tužba Amazona protiv odluke Komisije kojom se platforma Amazon Store određuje kao „vrlo velika internetska platforma” se odbija

Zakon o digitalnim uslugama (DSA) propisuje posebne obaveze za „vrlo velike internetske platforme“ i „vrlo velike internetske tražilice“ – one koje imaju više od 45 miliona korisnika u EU. Kada je Evropska komisija označila Amazonovu platformu Amazon Store kao takvu platformu, Amazon je pokrenuo postupak tražeći poništenje te odluke. Tvrdili su da odredbe koje se primjenjuju na velike platforme narušavaju njihova temeljna prava zajamčena Poveljom EU, uključujući slobodu poduzetništva, pravo na vlasništvo, jednakost pred zakonom, slobodu izražavanja, privatnost i zaštitu povjerljivih informacija. Opći sud Evropske unije odbio je Amazonovu tužbu.

Sud je prvo razmotrio prigovor koji se tiče slobode poduzetništva. Iako je priznao da DSA uvodi obaveze koje mogu biti skupe, tehnički zahtjevne i uticati na organizaciju poslovanja, istakao je da su te obaveze propisane

² Direktiva (EU) 2016/801 Evropskog Parlamenta i Vijeća od 11. maja 2016. o uslovima ulaska i boravka državljana trećih zemalja u svrhu istraživanja, studija, osposobljavanja, volonterstva, razmjena učenika ili obrazovnih projekata, i obavljanja poslova *au pair*.

zakonom, ne zadiru u samu bit te slobode i opravdane su zaštitom javnog interesa. Sud je potvrdio da zakonodavac EU može smatrati da platforme s preko 45 miliona korisnika predstavljaju sistemski rizik, naročito zbog potencijalnog širenja nezakonitog sadržaja ili povreda osnovnih prava, uključujući prava potrošača. Posebne obaveze – poput mogućnosti preporuka bez profiliranja, javnog repozitorija oglasa ili pristupa istraživača određenim podacima – uvedene su upravo radi smanjenja tih rizika, čak i ako nose ekonomsko opterećenje.

U vezi s pravom na vlasništvo, Sud je ocijenio da DSA platformama ne oduzima vlasništvo nad njihovim uslugama, već im nameće administrativne obaveze. Čak i kada bi se smatralo da postoji određeno zadiranje u pravo vlasništva, ono bi bilo opravdano legitimnim ciljem – sprečavanjem sistemskih rizika. U odnosu na načelo jednakosti, Sud je naglasio da zakonodavac ima pravo različito tretirati platforme s velikim brojem korisnika, jer upravo one mogu izložiti masovni broj ljudi nezakonitom sadržaju. Prag od 45 miliona korisnika nije proizvoljan i logično je povezan s ciljem smanjenja rizika. U pogledu slobode izražavanja i informisanja, Sud je naveo da zahtjev da se omogući prikaz preporuka bez profiliranja može uticati na način prikazivanja proizvoda, ali da je ograničenje minimalno, opravdano i ne utiče na samu bit slobode izražavanja. Cilj zaštite potrošača smatra se legitimnim i dovoljnim da opravda takvu mjeru. Na kraju, Sud se bavio pitanjem privatnosti i povjerljivih informacija. Potvrdio je da obaveze transparentnosti oglašavanja i pristupa određenim podacima za istraživače jesu zadiranje u ta prava, ali su propisane zakonom, proporcionalne i u službi javnog interesa – sprečavanja sistemskih rizika i jačanja zaštite potrošača. Sud je posebno naglasio da su i repozitorij oglasa i pristup istraživača strogo ograničeni sigurnosnim i povjerljivim protokolima.

C-713/23 – Država članica obavezna je priznati brak dvojice građana Unije istog spola koji je zakonito sklopljen u drugoj državi članici

Dvojica poljskih državljana, od kojih jedan ima i njemačko državljanstvo, vjenčali su se 2018. godine u Berlinu. Kada su poželjeli da zajedno žive u Poljskoj, zatražili su da se njihov njemački vjenčani list upiše u poljsku matičnu evidenciju, što je nužan korak kako bi njihov brak bio priznat u Poljskoj. Međutim, poljske vlasti odbile su zahtjev uz obrazloženje da poljsko pravo ne dopušta brak između osoba istog spola te da bi upis takvog braka bio u suprotnosti s osnovnim vrijednostima poljskog pravnog poretka. Oni su

osporili tu odluku, a Vrhovni upravni sud Poljske uputio je Sudu pravde EU pitanje da li je takva zabrana priznavanja stranog istospolnog braka u skladu s pravom Evropske unije.

Sud je podsjetio da države članice same uređuju institut braka, ali da pri tome moraju poštovati pravo EU, naročito kada je riječ o građanima EU koji koriste svoju slobodu kretanja i boravka. Ako par sklopi brak u drugoj državi članici gdje je to dozvoljeno i tamo živi svoj porodični život, moraju biti sigurni da će taj status moći zadržati i prilikom povratka u državu porijekla. Odbijanje da se prizna takav zakonito sklopljen brak može bračnim drugovima nanijeti značajne administrativne, profesionalne i privatne poteškoće, te ih faktički prisiliti da u svojoj matičnoj državi žive kao da nisu vjenčani. Sud je stoga zaključio da je takvo odbijanje protivno pravu EU. Time se ne krši samo sloboda kretanja i boravka, već i njihovo temeljno pravo na privatni i porodični život.

Sud je naglasio da se priznavanjem stranog braka ne ugrožava nacionalni identitet ni javni poredak Poljske, jer EU pravo uopće ne zahtijeva da država članica uvede istospolni brak u svoj pravni sistem. Ono što se zahtijeva jeste priznanje statusa braka sklopljenog u drugoj državi članici, a države mogu same birati način na koji će to priznanje provesti. Međutim, taj način ne smije biti diskriminatoran niti smije činiti priznavanje praktično nemogućim. U Poljskoj je upis u matičnu knjigu jedini način da organi vlasti priznaju strani brak. Zato, zaključio je Sud, Poljska mora taj mehanizam primjenjivati jednako na brakove istospolnih i različitospolnih parova sklopljene u drugim državama članicama.

C-492/23 – Operator internet platforme za trgovinu je odgovoran za obradu ličnih podataka u oglasima objavljenim na platformi

Russmedia Digital, rumunska kompanija koja upravlja online oglasnom platformom, omogućava korisnicima da besplatno ili uz naknadu objavljuju oglase za prodaju robe ili usluga. Dana 1. augusta 2018. nepoznata osoba objavila je oglas u kojem je tvrdila da određena žena nudi seksualne usluge, uz fotografije i broj telefona te žene – sve bez njene saglasnosti. Smatrajući oglas neistinitim i štetnim, žena je odmah zatražila njegovo uklanjanje, a Russmedia Digital je to učinila u roku od jednog sata. Ipak, oglas je već bio kopiran i pojavio se na drugim internetskim stranicama. Žena je potom tužila kompaniju smatrajući da su njena prava na privatnost, čast, ugled i zaštitu ličnih podataka ozbiljno povrijeđena. Prvostepeni sud joj je dodijelio 7.000 eura naknade

štete, ali je drugostepeni sud poništio tu odluku, ocijenivši da je platforma samo „davalac usluge smještaja informacija“ i da ne snosi odgovornost za sadržaj koji korisnici objavljuju. Rumunski sud, koji je dalje razmatrao predmet, zatražio je od Suda pravde EU tumačenje propisa EU, posebno o tome koje obaveze imaju operatori oglasnih platformi prema GDPR-u³ i da li se mogu pozvati na izuzeće od odgovornosti iz Direktive o elektronskoj trgovini⁴.

Sud pravde EU presudio je da platforma kao što je Russmedia Digital snosi odgovornost za obradu ličnih podataka objavljenih u oglasima na njenoj stranici. Iako oglas postavlja korisnik, dostupnost tog sadržaja široj javnosti moguća je isključivo zahvaljujući platformi. Stoga operator ima obavezu da prije objave oglasa primijeni odgovarajuće tehničke i organizacijske mjere kako bi otkrio oglase koji sadrže osjetljive lične podatke, kao što su fotografije ili kontakt podaci. Ako osoba koja postavlja oglas nije ista osoba čiji se lični podaci objavljuju, platforma mora provjeriti postoji li izričita saglasnost te osobe. Ako saglasnosti nema, oglas se ne smije objaviti, osim ako postoji neka od izuzetnih situacija predviđenih GDPR-om. Operator također mora poduzeti mjere kako bi spriječio kopiranje i nezakonito ponovno objavljivanje osjetljivih podataka s njegove platforme na drugim web-stranicama, uključujući odgovarajuće sigurnosne mjere. Na kraju, Sud je jasno rekao da se operator ne može pozvati na oslobođenje od odgovornosti iz Direktive o elektronskoj trgovini kako bi izbjegao ove obaveze koje proizlaze iz GDPR-a.

T-1129/23 – Opći sud potvrđuje odluku Komisije protiv Intela iz 2023. godine, ali smanjuje kaznu za oko 140 miliona eura

Ovaj slučaj predstavlja nastavak dugog spora između kompanije Intel i Evropske komisije u vezi s pravilima konkurencije EU. Spor potiče iz odluke Komisije iz 2009. godine, kojom je Intel proglašen odgovornim za zloupotrebu dominantnog položaja s ciljem potiskivanja konkurenta AMD-a s tržišta x86 mikroprocesora. Zbog toga mu je izrečena kazna od 1,06 milijardi eura. Nakon višegodišnjih sudskih postupaka, dio odluke je poništen, a dio potvrđen od

³ Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Vijeća od 27. april 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju van snage Direktive 95/46/EZ (GDPR).

⁴ Direktiva 2000/31/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 8. juna 2000. o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva na unutrašnjem tržištu, posebno elektronske trgovine (Direktiva o elektronskoj trgovini).

strane sudova EU. Nakon toga je Komisija 22. septembra 2023. donijela novu odluku, ograničenu samo na praksu tzv. “naked restrictions” – direktne i neprikrivene zabrane koje je Intel nametao proizvođačima računara HP-u, Aceru i Lenovu kako bi spriječio upotrebu AMD-ovih procesora. Na osnovu te odluke Komisija je izrekla novu kaznu od 376.358 miliona eura. Intel je zatražio potpuno ili djelimično poništenje ove odluke i smanjenje kazne, dok je Komisija tražila odbijanje tužbe.

Opći sud EU je u svojoj presudi potvrdio zakonitost odluke Komisije iz 2023. godine, ali je smanjio iznos kazne na 237.105.540 eura. Sud je prvo utvrdio da je Komisija imala punu nadležnost da kazni Intel za preostale antikonkurentne prakse, jer su sudovi EU već ranije pravosnažno potvrdili da su te zabrane postojale. Komisija je trebala samo prilagoditi izračun kazne na osnovu preostalog dijela povrede. Sud je odbio Intelove argumente da je obrazloženje odluke bilo nedovoljno, da je trebalo poslati novu obavijest o prigovorima, te da su mu povrijeđena prava odbrane. Prema mišljenju Suda, Komisija je jasno objasnila metodologiju izračuna kazne i Intel je bio dobro upoznat s kompletnim procesnim kontekstom. Sud je zatim ocijenio da je Komisija ispravno primijenila kriterije o težini i trajanju povrede, posebno naglašavajući: otvoreno antikonkurentski karakter zabrana, Intelovu dominantnu poziciju i činjenicu da su zabrane bile dio šire strategije isključivanja AMD-a.

Međutim, Opći sud je procijenio da iznos kazne ipak treba dodatno precizirati, uzimajući u obzir relativno mali broj računara obuhvaćenih zabranama i period od 12 mjeseci između pojedinih nezakonitih radnji. Na osnovu toga, koristeći svoje ovlasti za preispitivanje kazne, Opći sud je smanjio iznos na 237.105.540 eura, smatrajući ga srazmjernijim stvarnoj težini i trajanju povrede.

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu Redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija